

Ratüpurî Hoafî Sowandümo Homo-rundeimbi-yomondi Ratüpurî

Sisasîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbi ai Ahandî hoafî Serusarem ngoafîhü bokamarîhoemo

¹⁻² Tiofirus, Sisas ai piyu haya ratüpurîyu asu nindou yamundera humbo God ai ahambo sünambe serümündî mahafu ranahamboyo weangurühî bukambe sürü papîmarîhandî. Sünambe hafokoate-yuambe, Sisas ai ahandî hoafî semîndî horambo kafoare hîniŋgîmareapuri ahamumbo-so tüküfi Yifiafî Aboedîndî ŋgîniŋdînambo ratüpurî ai süngunambo refembo ra hoafîmayupurî. Refehayamboyowane, asu süngunambo God ai serümündü mahafu. ³ Ai yîfiyu mbura ahandî hoafî sowandümo homo-rundeimbi-so tüküfi Ai yîfîhündî botîmefiyu ra nafuimbohünda afîndî moatükunî ramareandî. Ranîyo 40 si ranambe Sisasîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbi ai hoeimarüwuri. Ranîyo ai God ŋgîniŋdî hîfandarandî ranahambo wataporîmbo-marapuri. ⁴ Ranîyo ai ahandî hoafî sowandümo homo-rundeimbi-babîdîmbo sowasümondühî nîmarîmombo ahamumboya, “Se yowanî Serusarem hîniŋgîfepoanî. Nga Ape ai saimbo hoafîmayua asu ro hoafîmayahî

ranahambo se hîmbondîmondühi nîngomo.
⁵ Son ai nindoumbo hoenambo hundürandürî marandî, nga asu yahunümbî si süngunambo Yifiafi Aboedînambo hundürîndeimboyei,” mehu.

Sisas ai sünambe mahafu

⁶ Sisasîndî hoafi sowandümo homo-rundeimbi ai gugurîyafu nîmarîmombo düdürürühî yahomoya, “Adükari hapondani ndani-simboani se Israerîmbo ngînîndî dabupura ahamundîhoari hîfandî-mandundîyo, wanîmandîyo?” mehomondamboyu. ⁷ Asu Ai simborî hoafîyupurühî yahuya, “Ranana se fîfirîfembo moatükunîyopoani. Nga Ape yangîrani nîni-simboaniyo ranî-moatükunî refembo ra fîfirreamboayu. ⁸ Nga süngunambo Yifiafi Aboedî ai sihamumbo sowana akoso ana, se ngînîndî ndowandümoemo. Asu rananîmbo wandî hoafi Serusarem, Sudia, Samaria asu munğu hîfi ra wataporîmbo-ndümoemo,” mehu.

⁹ Sisas ai ranî hoafi ra wataporîmbora mbura ahandî hoafi sowandümo homo-rundeimbi ai nîngomo hîmboapo-yomondane, nîmoamo mahafu. Raniyo mburîngainambo gabuderühî asu ahambo hoeifikoate-memo. ¹⁰ Sisas ai hafuwane, ahandî hoafi sowandümo homo-rundeimbi ai sünambe hîmboapo-yomondühî nîngomondane, nîmehünou nindou yimbu ranai kifohî hoearî güdîne hena ahamundî fikîmî manîmbafanî. ¹¹ Nindou yimbu ranai safanîya, “Garirihündî nindou, nîmboe se nîngomombo hîmboapoayomoa? Sisas se hoeirüwurî marundî ranana God ai sünambe serümündü mahafu.

Se hoeirüwura mahafu yahurai animbo asukai hihirindüfi kudümbui,” masafani.

Sudasindî ratüpurî fondi semindimbo kamafoarüwuri

¹² Raniyo asu Sisasindî hoafi sowandümo homo-rundeimbî ranai Orif Wafu ra hinîngîru hou Serusaremnambo mahomo. Orif Wafu ranana Serusarem ngoafihündî angunî hamindiyopoani, nga mamî kiromita-ane.

¹³ Ai adükari ngoafi ranihü tüküyafu mburu worî nimoamo yibadî ahamundî niñgomo-rundeimbî ranambo mahafomo. Ranana Pita, Son, Sems, Andru, Firip, Tomas, Bartoromyu, Matyu, Sems Arfiusindî nimorî, Saimon Serot-yomondî hohoanimo süngure randeimbî asu Sudas Semsindî nimorî raniyomo.* ¹⁴ Nindou ranai munğu mamühî gugureafu nimarimombo Godimbo didibafi-memo. Bidifirî nimorehî asu Maria Sisasindî hondîyo ahandî akohoandiyomo ai-amboani munğu gugureahi nîmareimbo didibafîmayei.

¹⁵ Rani-simboani Sisasimbo anihondümborihindeimbî ranana 120-yei. Pita ai ahei mbusümo botîfi nüngumbo Godindî hoafi wataporimbo-randühî yahuya, ¹⁶⁻¹⁷ “Amoñgomamî asu rehî-mamî Godindî bukambe Yifiafi Aboedî ai Defitindî yasimondî süngure hoafimayo Sudas ai Sisasimbo hürütümbî nindou-yomondî warihüfimbo ra asu hapondani

---

* **1:13:** Serot ranana Rom-yomondî hoarehî niñgombo moei yahomo rundeimb-anemo. Asu ai Israer ahei hohoanimo yangirî süngufembo hohoanimo-yomo rundeimb-anemo.

anîhondü tüküfemboane. Ai-amboanî ro-ambeahîndî mamî ratüpurîyefî-rîhundeimbani,” mehu.

¹⁸ Sudas ai Sisasîmbo hürütümbî nindou-yomondî warîhürirühî ranî-takînî kakî masemündu ranînambo hîfî pemîmayu. Asu süngunambo hîfî ranîhü yîfî piyuhümbodo bureandühî furî ranai bokarîmefoendî.
¹⁹ Ranîyo süngunambo nindou Serusaremîhü amarei ranai fîfîrîhi hehi hîfî ra ahei hoafînambo Akerdama sei marîhündî. Ahei hoafînambo Akerdama ranana horî kefoendeimbî hîf-ane. ²⁰ Pita ai yare hoafîyuhü yahuya, “Herü bukambe hoafî sürü papîmarundî ranana ndahurai-ane,

‘Hîfî ra nindou ŋgorü ai ndemündümbui, ŋga moanî yare mbînîŋgo-wamboane.’ *Buk Song 69:25*

Asu ŋgorü bîdîfîranî buk ranambe yare hoafîyowohü yahoya,

‘Ahandî ratüpurî ra nindou ŋgorü ai mbîsemündu-amboane,’ meho. *Buk Song 109:8*

²¹⁻²² Ranîmboane nindou mamî ahei mbusümonîndî hînîŋgî-ndîhurîmboane sîhîrî-babîdî Sisas ai yîfîhündî botîmefiyu hoafî semîndî horambo. Sapo nindou ranana sîhîrî-ambeahîndî Sisas ai sîhîrî-babîdîmbo huranda Son ai nindou hundürürandürî ra humbo asu Sisas ai hînîŋgîreamunî haya sünambe mahafu rananîmbo wataporîmbo-mbîrundamboane,” mehu.

²³ Ai nindou yimbu ndürî pamarupîrî: Sosep Barsabas, ahandî ŋgorü ndürî Sastus

yahomondo-rundeimbi, asu ŋgorü Matias.
²⁴⁻²⁵ Sisasiñdi hoafi sowandümo homo-rundeimbi ranai yaru didibafiyafundühi yahomoya, “Adükari, se muŋguambo nindou-yei hohoani mo fifirowamboanafi. Se yihoeñimbo nafuindafi nindou yimbu nda daboe se kamafoarworî ndani ratüpurîmbohünda. Yihoeñimbo nindou didai sihafi hoafi semîñdi horambo tükümandifi Sudasiñdi fondambe. Sudas ai yihoeñimbo hiniñgreamuni haya ai niñgomboayu raninambo mahu,” mehomom. ²⁶ Ai niñmarimombo nindou didai Sudasiñdi fondühi ratüpurî ra mandemündü ranimbo niñmoei pütimemo. Ranîyo niñmoei ranai Matiasîñdi tükümeñyoo asu Sisasiñdi hoafi sowandümo homo-rundeimbi 11 ranîbabîdîmbo hoafi sowandümo homo-rundeimbi nindumbo-mefundî.

2

Yifiafi Aboedi makoso

¹ Nümbür-ambeahînd sesi yimuñgu-remîñdîmbo hihifi-hihifi si Pendikos sei arîhündî ranai tüküfeyoambe Sisasiñbo anîhondümborîhindeimbi nindou ranai mamî worambe gugurîmehîñdi. ² Ranîyo niñmehünou ŋgîñîñdi hamîñdi werî nahurai sünambeahîñdi kosi worî ai gugurîyahi niñmareimbi ranahambo siñmoñgoramîñdi haya meñgoro. ³ Asu ranîhü hai imami teifi didîñarîyohü ahoro nahurai tüküfe haya muñguambo mamami aheiwami niñnouyo wakîmareandî. ⁴ Ranîyo Yifiafi Aboedi ranai ahei fiambe farîfehü ahandî ŋgîñîñdînambo

ngorü-poanımbo ngorü-poanımbo hoafınambo
wataporımayeri.

⁵ Asu Serusarem ngoafıhü munğuanıbo hıfı
adaburo ranıhündı Suda bıdıfırı Godımbo
hohoanımoyei-rıhündeımbı ai tüküyahi mamarei.

⁶ Werı nahurai tükümeıfeyo ra hımborıyei hehi
nındou afındı ranai gugurımeıhındı. Ranıyo
asu hımborıyeianı Sısasımbo anıhondümborı
hındeımbı nındou ranai wataporımayeri ra
ahei hoafınambo wataporımayeria hımborıyei
hehi mahepünehındı.

⁷ Asu Sudahündı-mayeri
ranai hoafı wataporımbo-marıhündı ranahambo
hepünehı hehimbo hoafıyeihı seıya, “Awi nındou
ranana munğuanıbo Garırıhündı-mbayeıyo?

⁸ Sıhırı ana mamı ngoafıhündı-yefıpoanı, nğa
nünğurıhi hehimboyo asu munğuanıbo mamamı
sıhefı hoafınambo wataporımayeria ahei hoafı
ra hımborıyefa? ⁹⁻¹⁰ Sıhırı ana Partia, Midia,
Eram, Mesopotemia, Sudia, Kapadosia, Pondus,
Esia, Frigia, Pamfıria, Isip asu Sairini ngoafıkımı
Ribia distrik ranambe ngoafı adaburo asu Rom,
hıfı ranıhündambo nındou-aneıfı nda fandıhu
anımboeffı.

¹¹ Suda sıhır-aneıfı asu nındou
amurı sıhefı Godımbo hohoanımo süğğurıhi
arıhündı anei, Kırıtıhündı asu Arebıahündı
munğuanıbo hımborıyefanı God ai nğınındı-
moatükunı ramareandı ranahambo sıhefı
hoafınambo wataporımbo-arıhündı,” maseı.

¹² Asu nındou munğuanıbo ranai hepünahi afındı
hohoanımoyeihı aheıhoarı sımborı hoafırıyeihı
seıya, “Nıne-moatükunıyo hapondanı nda
yahurai tükeıfeyoa?” maseı.

¹³ Nğa asu
bıdıfırı ai tırıfoefe hoafı-yahündürühı seıa,

“Awi aiana wain hoe afîndî hamîndî sîmîndei hehi mamîkarî hohoanîmo-yeihîmbayei,” masahündürî.

Pita ai hoafî bokamarîhendî

¹⁴ Asu Pita ai Sisasîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbi 11 ranî babîdimbo niŋgomombo puküna hoafîyuhü yahuya, “Wandî wandafî mamî, Suda anei asu nindou bîdîfirî haponda Serusaremîhü amarei, se ro ndanîmoatükunî tükefeyo ranahambo hoafayahî nda hîmboyangîrî kündîhi nîmandimbo hîmborîndei. ¹⁵ Se hohoanîmoyeihîya, nindou nda wain hoe sîmîndei hehi mamîkarî hohoanîmoyeihanei aseî, ŋga awi hapondanî ana 9 kirok siambeahaneî. ¹⁶ Ŋga ndanîmoatükunî tükefeyo ranana Godîndî hoafî hoafîyu-randeimbi Soer hoafîmayu süngu-ane tükefeyo.

¹⁷ God ai hoafîyuhü yahuya, ‘Bîdîfiranambo si ranai akîmî tüküfemboyoambe ro wandî Yifiaî munġuambo nindou-yeiwamî koandîhe-heamboyahî.

Sîhei nindowenihî nîmorî asu nîmorehî nîmorî ai Godîndî hoafî hoafîyomo-rundeimbi nahurai wataporîmbo-ndühümboyei.

Sîhei nindowenihî nîmorî hoarîfamborî ai ranîpoanîmbo moatükunî yafo-goadînambo nahurai hoeindumboemo asu boagîrî nindou ai yafogoadîndîmboemo.

¹⁸ Asu ranî-sîmboanî ana ro wandî ratüpurîyeirîhündeimbi,

nîmorehî nindowenihi yîboboambo, ahei-
wami Yifiafi koandi-heheanda
Godîndî hoafi hoafiyomo-rundeimbi nahurai
hoafindeimboyei.

¹⁹ Bîdîfiranambo si ra nafuimbohünda
ro hepünifeimbi moatükunî sünambe asu hîfîhü
nafuindamboyahî.

Hori, hai asu hasiheimi afîndî
tükündîfemboe.

²⁰ Adükari ai ahandî adükari himboa-mupuimbo-
randeimbi si ra tüküfekoate-yoambe
anîmbo
hüfîhamîndî ai nîmbîndîrî-mîndowohü
asu amoamo ai horî nahurai hamburî
tükündîfîmbui.

²¹ Rani-sîmboani anîmbo munguambo nindou ai
aheimbo fehefendürîmbo hünda
Adükariambo dîdîbafehîndî ranaheimbo
aboedambo-ndeandürümbui, mehu.” *Joeî*
2:28-32

²² Pita yahuya, “Israerîhündî nindou se wandî
hoafi nda himborîndei. Sisas Nasaretîhündî
aiana ranîpoanîmbo nindouyu. God ai sîhei
mbusümo ahandî warîsüngu hepünifeimbi
moatükunî ramareandî ra se fîfîrîhîndî. ²³ God
ai horombo hondü hoafi fîramündü sîhai
mburamboyu Sisasîmbo sîhei warîhümarîrî,
ngga hürütümbî nindou ai nîmî keimbi
karîhendeimbi fihî tîkoründümo pamarüwura
yîfîmayu. ²⁴ Ngga God ai ahambo yîfîndî asübusî
ngînîndîkoate-yoweimbi ranambeahîndî
botîmarîrî. Nîmboe sapo yîfî ai ngîrî ahambo
bobohîndîrîmîndo. ²⁵ Horombo Defit amboani
ahambo yare hoafiyuhü yahuya,

‘Ro hoeirîhinani Adükari ai munjuambo si wandî-fikîmî anüngu.

Ai wandî fikîmî nüngumbo wambo ngîrî nîni-moatükunî amboanî asübusî ndendîrî.

²⁶ Ranîmboane ro ngusüfoambe aboedi hîhîfi-hîhîfiyahühî

God ai wambo aboedi moatükunî refemboayu ranahambo hîmboayahî.

²⁷ Asu se ngîrî wambo yîfi ambe-ambe rando hîniñgîndowandîrî.

Sapo se ngîrî sürühoeimbi nindou kafoaro hîniñgîmarîworî ra hîniñgî-ndowora yîfi ambe-ambe sümburîndu.

²⁸ Rananîmbo se yangîrî aboedi niñgombo nafî ra yamundo-wandîrîmboyafî.

Asu se yîni mbîsafani ro se-dîbo nîmboambo afîndî hîhîfi-hîhîfi-ndamboyahî,’ *Buk Song 16:8-11*

mehu. ²⁹ “Amoñgo mam-anemo asu rehî mam-anei, ro sîheimbo anîhondümboanahî hoafehandürî, sîhefî amoao Defit ai yîfîmayuwambo masamboarîhuri. Asu ahandî yîfi ambe ranai haponda sîhefîmbo sowahî anîñgo ho. ³⁰ Defit ai-ana Godîndî hoafî hoafîyu-randeimbi wambo fîfîreandî God ai ahambo hoafîyundowohüya, ‘Süñgunambo sîhafî sîrambeahîndî mamî sîhafî fondî semîndîmbohünda ahambo bogorîmbondîhinî hîniñgî-ndîhinîmboyahî,’ mehu. ³¹ Defit ai

nîni-moatükunî tükündîfembo ra fîfîreandühî wataporîmbo-randühîya, ‘God ai ngîrî ahambo yîfiyeimbiyei ngoafîhü hîniñgîndirî, asu ngîrî

yifī ambe-ambe sūmburīndu,' mehu. God ai ahandī nendambo aboedambo-fendūrīmbo Kraiſ yifīhündī botīmarirī ranahamboyu wataporīmbo-marandī. ³² Sisasīmboyo God ai yifīhündī botīmarirī. Muṅguambo ro hoeirīhu hohu ranahamboane wataporīmbo-arīhundī. ³³ Sisasīmbo God ai sūnambe serūmündū hafu hīnīṅgīriranī ahandī warīhondū waranī mbamarū. God ai horombo hoafīmayu sūṅgu Sisasīmbo Yifiafī Aboedī masagado, ranīyo asu Sisas ai sīhefīwamī koamafoareandī, ranane haponda se hoafī hīmborīyei asu hoeirīhi arīhundī. ³⁴⁻³⁵ Defit ai moai sūnambe hafu Sisas ramefiyu nou, ṅga ai hoafīyuhū yahuya, 'Adūkarī ai wandī Adūkarīmbo hoafīyundowohū yahuya, "Se wandī warī hondūnī nīmandīfī ṅgafīmbo asu sīhafī hūrūtūmbī ra sīhafī hoarehī hīnīṅgīndīheapuranī se hībadapuri-mboyaſī," ' mehu. *Buk Song*

110:1

³⁶ Ranīmboane Israer nindou muṅguambo se nda ndondīhi fīfirīndīhindī. God ai Sisas se nīmī keimbī karīhe-ndeimbīfīhī tīkorīhomondei pamarīhorī ranahambo Adūkarīmborirī asu ahandī nendambo aboedambofembo nindoumborirī kafoarirī hīnīṅgīmarirī," mehu. ³⁷ Pita ai ranī hoafī ra wataporīmbo-maranda nindou afīndī ranaheimbo ṅgusūfoambe horīmareandūra bīdīfirī amurī Kraiſīndī hoafī sowandūmo homo-rundeimbī-babīdīmbo ahamumbo dūdūrīhipurūhī seiya, "Asu nīnī nūnūṅgu-mandīhunda?" maseiamboyu. ³⁸ Asu Pita ai sīmborī hoafīyundūrūhī yahuya, "Muṅguambo mamamī se sīhei moaruwai

hohoanimo ra hininjindihi hehi simbori
 hohoanimo süngundihindühi Sisasindi
 ndürinambo hundüründeiani animbo God
 ai shei moaruwai hohoanimo ra amboawi
 mbüsümbui. Rani-süngundihindani animbo
 God ai sheimbo Yifafi Aboedi dagadürümbui.
³⁹ God ai Yifafi Aboedi saimbo hoafi firamündü
 masihendi ranana se, shei nimori asu süngudidi
 nimori hondü sheimbo munquamboyo. Rani-
 moatükuni ranana nindou munquambo God ai
 wand-anei yahundüreimbi aheimbo hoafiyu
 masihend-ane,” mehu.

⁴⁰ Pita ai amuri bidifiri hoafi ranifihi pare
 haya wataporimbo-marandi. Ai hütihofa-
 yupurühi yahuya, “Se hıbadihumbo, nga
 nindou moaruwai hohoanimoyei-rıhündeimbi
 rani-babidimbo moaruwaimbo-ndahimboyei.”

⁴¹ Pita hoafi wataporimbo-marandi ranai
 nindou afındi ranaheimbo ngusüfoambe
 botimareandıra hundürümıyei. Rani-simboani
 3,000 nindouyei Sisasimbo anihondümbo-
 rıhindeimbi horımbodidi ranifihi pamareandi.

⁴² Nımorehi nindowenihı ranai ranıhü Sisasindi
 hoafi sowandümo homo-rundeimbi-yomondi
 yamundife hoafi himborıyeihı bidifiri wandafi
 ranaheimbo fehefendürımböhünda sesi mamı
 sahüsühi Godımbı dıdıbafıyahi marıhündi.

*Sisasimbo anihondümbo-ırhindeimbi ai mamı
 hohoanimo süngumarıhındı*

⁴³ Sisasindi hoafi sowandümo homo-
 rundeimbi-yomondi warısüngu God ai
 hepünifeimbi moatükuni ramareanda nindou
 afındi ranai yıhimboyeihı ahınımarıhorı.

44 Sisasiṁbo anihondūmbo-rīhindeimbiṁ nindou ranai mamūhiyahi nīmareimbo mamamiṁ ahei napo ra ahei mamūhiṁ nahuraimayo. 45 Ai ahei hiṁfiṁ asu napo ra nindou ŋgorūmbo sehindūhiṁ ranīfihīndiṁ kakiṁ sahūmūndiṁ hehiṁ kakiṁ ra nindou napokoate-yeimbimbo sehi marīhūndiṁ. 46 Muṅguambo si Godīndiṁ worambe gugureahi marīhūndiṁ. Asu ai ahei worambe gugureahi nīmareimbo saḥūsi rīhūndūhiṁ aheimayo napo ra nindou ŋgorūmbo ŋgusūfoambe hiḥifiṁ hiḥifiṁ kapeihū sehi marīhūndiṁ. 47 Nindou ranai muṅguambo si Godimbo aboed-ani sei hohoanīmoyeia asu muṅguambo nindou ranai aheimbo hiḥifiṁ-hiḥifiṁ-yahūndūriṁ marīhūndiṁ. Muṅguambo si Adūkarī ai nindou biḍifiṁriṁ semūndūndūra asu Sisasiṁbo anihondūmbo-rīhindeimbiṁ nindou ranai afīndiṁ safiṁ tūkūfe marandiṁ.

3

Pita ai nindou mamī tīṅariṁ moaruwaimbū aboedimaririṁ

1 Mamī nīmbambeahiṁ Pita ai Son-dībombo diḍiḍibafīfembohūnda Godīndiṁ worīna mahūfanī. 2 Ranīyo ginīriṁ yipuriṁ Aboediṁ Yipuriṁ sei ariḥūnd ranīkīmī nindou tīṅariṁ moaruwaimbū mamaruwa hoeimarīneriṁ. Ahandiṁ tīṅariṁ ra hondī ai yahurai wakīriṁmīndiṁ hayamboyo muṅguambo si ginīriṁ nafitambe ranīkīmī sahorīmīndeiṁ heiṁ hiṁŋgiriḥoraniṁ nīmarūmbo nīmorehiṁ nindoweniḥiṁ Godīndiṁ worīna heianiṁ kakiṁ moako-moakoyu-marandiṁ. 3 Nindou ranai hoeireandane, Pita ai Son-dībombo Godīndiṁ worīna mahūfandamboyo kakiṁ moakomayu.

⁴ Pita weimbo Son ai ahambo himboari parineri nimbafanimbo safaniya, “Yihoehimbo sowana himboyafi,” masafandamboyu. ⁵ Nindou ranai ahafanimboya wambo kaki saimbo-mbayafani yahu haya himbomayu.

⁶ Nga Pita ai hoafiyundowohü yahuya, “Ro moai kaki sïhambo saimbo sahamindïhi, nga ro sïhambo mamï-moatükunï ndahaninimboyahï. Sisas Kraï Nasaretihündï ahandï ngïnindïnambo botïyafo hawa hafï,” mehundo. ⁷ Raniyu Pita ai ahandï warïhondü watïnarï kïkïhïramündü mbura botïmarira nïmehünou ahandï tïnarï asu yimindïho ranai ngïnïramindïwohü botïmefiyu. ⁸ Ai horïpïrïhoeï piyu nüngu mbura mahu. Ai Pita weimbo-babïdïmbo Godïndï worambe hu nüngu wakïreandühï hohorïpï-hohorïpiyu randühï Godïmbo adükar-ani mehu. ⁹⁻¹⁰ Munguambo nindou ranai fïfïrïhindï sapo nindou ranaiyu Godïndï worï ginïrï yipurï Aboedï Yipurï sei arïhündï ranïkïmï nïmarümbö kaki moako-moakoyu-marandï. Asu hapondanï hoeirïhoranï nindou-mayu ranai hoahoangühü Godïmbo aboed-ani yahu hoafïmayua nindou ranai nüngure-hayamboyo ranï-moatükunï ra tüküme feyo sei hehi mahepünahindï.

Pita ai Godïndï worambe hoafï bokamarïhendï

¹¹ Nindou-mayu ranai Pita weimbo Sonïmbo kïkïhïrapümündï nünguambe nïmorehï nindowenihï afïndï ranai hepünahi hehi Soromonindï yibadi sei arïhündï Godïndï worambe ranïnambo pïpïmayei hei. ¹² Pita

ai nindou afindī mahūsi ra hoeireandūrī haya hoafiyundūrūhī yahuya, “Israerihündī nindou se nīmboe hepūnehinda? Se nīmboe yīhoefimbo hīmboapoayei ahafandī ŋg+nīndī asu ai-ana mbumundī nindouwambo mbayafandī nindou ra aboedīmarīnerī sei hehimboa? ¹³ Abraham, Aisak, Sekop asu sīhefī amoao-yei God ai ahandī ratūpurīyu-randeimbī Sisas ahambo ŋg+nīndī masagado, ŋga se hīfokoe-fimbohūnda hūrūtūmbī nindou-yei warīhūmarīhorī. Pairat ai aboedambo koarīhefimbo hohoanīmoyuwane, asu se Pairatīmbo seiya, ‘Ro moai Sisasīmbo aboedambo koarīhefimbo hohoanīmoyefī,’ masei. ¹⁴ Se moai aboedī sūrūhoeimbī ranahambo hohoanīmoyei, ŋga ahambo semūdūmbo hündī-mayo ranīyo asu yīfiarīyu nindou hīfokoare randeimbī-mayu ra masahorīmīndei. ¹⁵ Se nindoumbo koadūrūmbo-koadūrūmbo yangīrī nīŋgombo nafī semīndīndūrī hombo-mayu ra hīfokoamarīhorī ranahamboane wataporīmbo-rīhu arīhündī. ¹⁶ Sapo se nindou hoeiarīhorī nda se fīfīrīhorī, ro Sisasīmbo anīhondūmbo-arīhoandī ranīmboyo nindou tīŋarī moaruwai nda aboedīmefiyu. Se muŋguambo aboedī hamīndī tūkūmefiyuwa hoeiarīhīndī ra Sisasīmbo anīhondūmbofe ranīnamboyo.

¹⁷ Amongo-mamī asu rehī-mamī, ro fīfīrīheandī se Sisasīmbo ramarīhorī ra moai sīhei boboagorī nindou ranī-babīdīmbo nīnī-moatūkunīyo ramarīhīndī ra fīfīrīhīndī. ¹⁸ God ai ahandī hoafī hoafiyomo-rundeimbī-yomondī yasīmondī sūngure hoafīyuhūya,

‘Krais ai asübusi ndemündü haya yifindümbui,’ mehu. Raniyo asu God ai haponda anihondü ndanisüngure hininğimareanda tüküme feyo.

¹⁹ Ranimbo-animbo se sihei ngusüfoambe hohoanimbo ngorü süngundhindühi God sowana hihirindahi dideiyanı animbo asu sihei moaruwai hohoanimbo ra amboawi mbeyahuamboane. Rananimbo Adükari

ai fi hefe nimarimbo si ra koandihembui. ²⁰ Rawehindi animbo God ai nindou siheimbo fehefendürimbo kafoariri hininğimariri Krais Sisas ra, koandherümbui. ²¹ Sapo horombo

ahandı hoafi hoafiyomo-rundeimbi-yomondi yasimondi süngu hoafimayu süngu. Sisas ai sünambe nünğu ngumbo God ai munğumoatükuni simbori tüküfembo hoafimayu ranambe tükündüfimbui. ²² Horombo

Moses yahuya, ‘Nindou mamı ro nahurai Godındi hoafi hoafiyorambo Adükari God ai seambeahındi kaboadiri hininğindirümbui. Asu munğumoatükuni ai hoafiyuweimbi ra süngundhındi,’ mehu. ²³ Nindou Godındi

hoafi hoafiyu-randeimbi ahandi hoafi himboriyo süngufekoate-ayei ana, God ai hifokoandeira yifindeimboyei asu nğiri Israeriyei sirambeahındındeı.

²⁴ Nindou Godındi hoafi hoafiyomo-rundeimbi Samuer nünğumbe peyo haya sinimbo ahandi wagabe ra munğumbo mamı rani hoafiyo wataporimboru homombo asu hapondanambe tüke feyo. ²⁵ Se-ana Godındi hoafi hoafiyomo-rundeimbi ahamundi ahuri mam-aneı.

Asu God ai sihei amoaı mamı-babıdimbo

ra hîmborîyei hehi Sisasîmbo anîhondümbomarihindî. Nindou ahafandî hoafi hîmborîyei hehi anîhondümbomarihindî ranana 5,000-yei.

⁵ Sünḡunambo ḡgorü sinambo Suda-yei hîfandîrundüreimbî, bogorî nindou asu ahînümbî hohoanîmo yamundu-rundeimbî ai Serusarem ḡgoafîhü mafandundî. ⁶ Godîmbo sesi sîhou-rundeimbî, Anas, Kaiafas, Son, Areksander asu muḡguambo Godîmbo sîhou-rundeimbî-yomondî fikîmînîndî ai-amboanî ranîhü mafandîhindî. ⁷ Ai Pita weimbombo sowapündümo ahamundî hîmboahü hîniḡḡîrupîrî houmbo düdurîpîrühî yahomoya, “Se nîni-ḡḡîniḡḡîndînamboyo ranî-moatükunî ra ramarîneanda?” mehomondamboyo.

⁸⁻⁹ Pitandî fiambe Yifiafi Aboedî ranai tüküfehüyo sîmborî hoafi yupurühî yahuya, “Hîfandî-rundeimbî asu bogorî nindou, se nindou tîḡarî moaruwaimbü ranahambo aboedî moatükunî ramarîhoandî ranîmboyo yîhoehîmbo düduwefundî? Asu düdi aboedîmarirî yahomomboemo yîhoehîmbo düduwefundî? ¹⁰ Refe ana ro hohoanîmoyehani muḡguambo se-anemo asu Sudahünd-anei nda fîfirîndîhindî, nindou ranai ana Sisas Nasaretîhündî ahandî ndürînamboyo aboedî tükümeḡiyu. Se nîmî keimbî karîhendeimbî fihî tîkorîhorîmîndei pamarîhorî, ḡḡa asu God ai yîfîhündî botîmarirî. Nindou ndanai tîḡarî moaruwaiyusî, ḡḡa Sisasîndî ḡḡîniḡḡîndînambo aboedîfi haya haponda sîhei wagabe ndanḡḡu.

¹¹ Sisas ai ana,

‘Kambohoani worimboru-rundeimbi nindou ai
ambe mehomoyosi,

nga asu wori ngineminimbohūnda bogimondi
kambohoani noumbofi tükūmefiyu.’ *Buk
Song 118:22*

¹² Sisasimbo yangiriyo hifi ndanihū God ai
nindou aboedambofembo nginindi masagado.
Ahandi sūngu animbo sihiri aboedambo-
ndahumboyefi asu ai yangiri animbo nindou
aboedambo-ndeamunimbui,” mehu.

¹³ Suda-yafe bogori nindou ranai fifirundi Pita
weimbo Son ai moai skuri-yafani, nga moanindi
nindou-yafani yihimbokoate-watapori-
mayafandamboyo nindou ranai mahepūnafundi.
Raniyo horombo Sisas babidimbo hoahoangomo
marundi ra ai fifirimarundi. ¹⁴ Nimboe
sapo nindou aboedimarineri ranai ahafandi
fikimi manūnguwamboyo asu ahafanimbo nini
akidou-amboani hoafikoate-memo. ¹⁵ Suda-
yei bogori nindou ranai hoafimemonda Pita
ai Son-dibo tüküyafine hena mahafani. Ai
hafandanayo bogori nindou ranai nimarimombo
ahamundihoari bogo simbori ndūwurimefundi.

¹⁶ Ai hoafiyomondūhi yahomoya, “Nindou
ndanahafanimbo nini nūnūngu-mandihupira?
Muṅguambo nindou Serusarem ngoafihūndi
ai fifirihindi sapo ai hepūnifeimbi moatükuni
ramarinendi ra. Nga rani wambo asu sihiri
ngiri didimondefühi wani mbisefi. ¹⁷ Nga rani
hoafi ra muṅguambo nindoumbo goago wakinde-
amboembohūnda yowani mbisefomboane.
Yowani mbisefani animbo nindoumbo Sisasindi

ndürî ranahambo wataporîmbo-yondürîkoate-mbeyafandamboane,” mehomo.

¹⁸ Ai asükaiyomo miŋgiyomo hürîhaupîri houbmo yahomopîriya, “Se yowanî Sisasîndî ndürî ranahambo nindoumbo wataporîmbo-yondürî asu yamundîfendürî-rapoanî,” mehomo. ¹⁹ Nga asu Pita ai Son-dîbo simborî hoafiya-fandühî safaniya, “Nîne-hohoanîmo God ai yifirayu ra se türüboadundî. Ro sihamundî hoafi süngu-mandîhoyo asu Godîndî hoafi süngu-mandîhoyo? ²⁰ Sapo ro nîne-moatükunî hoeirîho asu hoafi hîmborîye marîhoandî ranahambo wataporîmbo-hündambo ŋgîri ro yafambe kîkîhî-ndîhoamîndehî,” mehu.

²¹ Ai moai ahafanîmbo karabusî-fepîrimbo nafî fîfirundî, sapo nindou muŋguambo ai hepünîfeimbî moatükunî ramarîneandî ranîmbo Godîmbo adükar-ani seihü wambo. Ranîyo Suda-yei bogorî nindou ranai Sisasîndî ndürî ranahambo wataporîmboyo asu nindou yamundîferambo ŋgînîndî hamîndî yowanî yahomo mburumbo asükai aboedambo koamarîhaupîri. ²² Nindou hepünîfeimbî moatükunî rarîneandühî aboedîmarînerî ranana 40 hîmbanî ŋgasünde-andeimbîyu.

Anîhondümbö-rîhindeimbîyei dîdîbafîfe hoafi

²³ Suda-yafe boboagorî ranai Pita weimbo-babîdîmbo hoafi dîdîboado-marundî. Ranîyafanî ranîhündambo ai mamî anîhondümbö-rîhindeimbî aheimbo-so hîhîreafîne hafanî Godîmbo sihou-rundeimbî bogorî asu Suda-yafe boboagorî

wataporîmbo-marundi ra wataporîmbo-marînandi. ²⁴ Sisasîmbo anîhondümborîhindeimbi nindou ranai ranî hoafi ra himborîyei hehi munguambo Godîmbo didîbafîyeihî seiya, “Adükarî serandi hîfî, sünü, sirîwara asu mungu-moatükunî ranambe engoro ra nafîmarandi. ²⁵ Horombo yîhoefî amoa Defit sîhafî ratüpurîyu randeimbîmbo Yifiafî Aboedîndî süngu se hoafîyafühî safîya, ‘Nîmboe munguambo hîfîhündî nindou ra ngînîndayei?

Asu nîmboe nindou ranai ngusüfo hohoanîmo-koate hoafi fîrarîhümündî?

²⁶ Hîfînîndî adükarî bobogorî nindou ranai yifiarîmbo yahomo houmbo gugurîyafu hoafi fîrarîndümo.

Ran-ane hîfandî-rundeimbi bobogorî ranai Adükarî asu Kraîs nindou aboedambofembo kafoarîrî hînîngîmarîrî ahafanîmbo hîfînambo-fepîrîmbo hoafi fîrarîndümo,’ masafî. *Buk Song 2:1-2*

²⁷ Herot, Pondius Pairat, Suda-yafe ndîfo asu Suda ai Serusarem ngoafîhü mamühîyahi Sisas Kraîs sîhafî ratüpurî, ratüpurîyu-randeimbi se nindoumbo aboedambofembo kafoarîworî hînîngîmarîworî ranahambo hoafi fîmarîhümündî. ²⁸ Nindou ndanai ndanî-moatükunî ramarîhindî ra sîhafî yifîrî sünguyo, sapo se horombo sîhafî ngînîndînambo hoafi fîrandîfühî ndanî-moatükunî nda tükümbîfeyo-wamboane safî masîhawandî sünguyo. ²⁹ Asu haponda Adükarî se yîhoefîmbo yîhîmbombîyeia sei hehi hoafi wataporîmbo-marîhündî ra himborîndafî.

Sîhafî ratüpurîyefî-rîhundeimbi yîhoefîmbo fandîhawamunanî anîmbo yîhîmbokoate-sîhafî hoafî ra wataporîmbo-ndîhumboane. ³⁰ Asu se sîhafî warî anğünûmbî nendîyeyî-wamî nandowandûranî aboedîndahindühî Sîsas sîhafî ratüpurîyu-randeimbi ahandî ndürî süngu hepünîfeimbi moatükunî ratüpurîndafî.”

³¹ Ai rarîhi Godîmbo dîdîbafîyeyî kîkîrîhümündianîyo, worî gugurîyahi nîmareimbîmayo ranai yabadîmarandî. Ranîyo Yîfiáfî Aboedî ranai ahei fiambe tüküfehüyo yîhîmbokoate Godîndî hoafî ra wataporîmbo-marîhündî.

Sîsasîmbo anîhondümbö-rîhindeimbîyafe fehefe hohoanîmo

³² Muñguambo anîhondümbö-rîhindeimbî ranai hohoanîmo mamamberîhi hehi mamî hohoanîmo süngumarîhindî. Ranîyo asu ahei napo ra moai yîhoefî yangîr-ane sei, ñga nindou mamamî ahei napo ra muñguambo aheimayo. ³³ Hoafî sowandümo homo-rundeimbî ai God Sîsasîmbo yîfîhündî botîmarirî hoafî wataporîmbo-marundî ra ñgîndîyo. Ranîyo asu God ai nindou ranaheimbo fehefendürîmbo hohoanîmo-yundürühî afîndî aboedî-aboedî-mareandürî. ³⁴⁻³⁵ Nindou afîndî ranambeahîndî moai mamî ai-amboanî nîni-moatükunî mbonîmboramündu. Nindou hîfî asu woreimbî-mayeyî ranai kakîfîhî koarîhehi mburîhü kakî ra sahümündî hei hoafî sowandümo homo-rundeimbîmbo sehînda ai nindou napokoateyeyîmbi mbonîmbo-rîhümündianî yîmburundürî marundî.

³⁶ Nindou mamî ahandî ndürî Sosep ranîhü manüngu asu ranîyo hoafi sowandümo homo-rundeimbî ai ahambo ngorü ndürî Barnabas kamafoarüwuri. Ndürî Barnabas ranana ahandî nîmîndî ra ngusüfoambe ngîñîramîndî randeimb-ane. Asu aiana Rifai sîrambeahîndî Saiprusîhündîyu. ³⁷ Ai hîfembüyu hayamboyu hîfî ra kakîfihî sai mbura kakî ra semündü hu hoafi sowandümo homo-rundeimbîmbo masagapurî.

5

Ananias asu Safaira yîfîmayafe

¹ Nindou mamî, ahandî ndürî Ananias, ai ahandî nîmorehî Safaira-dîbo hîfî bîdîfîrî nindou ngorümbo kakîfihîmbo masabînando.

² Ai kakî ra ahambohünda bîdîfîrî masîhenda nîmorehî ai-amboanî fîfîreandî. Nga asu bîdîfîrî yangîrî semündü hu hoafi sowandümo homo-rundeimbîmbo masagapurî.

³ Asu Pita ai hoafîyundowohü yahuya, “Ananias, nîmboe Satan ai sîhafî hohoanîmoambe nîmarümbo Yîfîafî Aboedî ranahambo wosîhoafîrî-randühi kakî hîfîhündî masowandîfî ra bîdîfîrî dîbonapî-marowanda? ⁴ Se hîfî masowandî ra sîhafî hohoanîmo yangîrîyo, asu kakî masowandîfî ra se nîñî-moatükunî refemboayafî ra sîhafî hohoanîmo yangîrîyo. Nga asu nîmboe se rasüngu-marowanda? Yîhoefîmbo-yopoanî wosîhoafî hoafîmayafî, nga Godîmboyo wosîhoafî hoafîmayafî.”

⁵⁻⁶ Pita ai hoafîmayuwa Ananias ai hîhîmborî-yuhündamboyu yîfî pîmayuwa

akohoandi nīmori ai ahandi fi-nimoko ra hoearinambo hīmondīwuri sowarindūmo homo dībonapīmarūwuri. Raniyo nindou afīndi ranai rani hoafi ra hīmborīyei hehi yīhīmbomayei. ⁷ Ahandi nīmorehi ai rani-moatūkuni ramefeyo ra moai fīfireandi, raniyo ŋgīmī awa hohayamboyawane, ai asūkai maho. ⁸ Pita ai ranahambo dūdureandūhi yahuya, “Se hoafiyafīndiri, hīfi-hūndi kaki masowandife ra ndearamboyawai?” mehuamboyo. Asu sīmbori Safaira ai hoafiyowohū yahoya, “Yīni, ra ndearīyo,” mehoamboyu. ⁹ Asu Pita ai ahambo sīmbori hoafiyundowohū yahuya, “Se nīmboe sīhafi nīndowenihī-dībo Adūkarīndi Yīfafi ranahambo refe hoeifembo hoafi fīmarīnandīfea? Hoeiro, nindou sīhafi nīndowenihambo hīfikamarūwuri ranai yīpurīkīmī anīŋgomo. Asu sīhambo amboanī ndowandūmonīni ŋgomo hīfi kandunīnīmboemo,” mehuamboyo. ¹⁰ Hoafi nīŋgoambe Safaira ai Pitandi yīrīkīmī peyo yīfīmayo. Raniyo nindou akohoandi ranai sīfomo hoeirunda yīfīmayowamboyo sowandūmo homo ahandi nīndowenihandi fīkīmī hīfi kamarundi. ¹¹ Raniyo Kraisīndi nendi-yei asu amuri bīdīfīri raniyei rani hoafi ra hīmborīyei hehi yīhīmbomayei.

Hoafi sowandūmo homo-rundeimbī ai hepūnīfeimbī moatūkuni ramarundi

¹² Hoafi sowandūmo homo-rundeimbī ai nindou-yei mbusūmo hepūnīfeimbī moatūkuni ramarundi. Raniyo anīhondūmbo-rīhindeimbī nindou ranai Godīndi worambe Soromonīndi

Yibadi sei arihündi ranihü gugurimehindi.

¹³ Nindou bidifiri ranai moai ai-babidimbo fandihindi, nga ai aheimbo ahinimayei.

¹⁴ Ranıyo nimorehi nindowenihı afındı hamındı ranai Adükarımbı anıhondümbı-rıhindühi, asu weangurühi anıhondümbı-rıhindeimbı manıboadei aheifihı pamarıhındı.

¹⁵ Ranımbı-hündamboyo nindou ranai angünümbı nendi fufurihümü-ndindürı hei nafı hohü fondıwamı asu hoaparı foasıhi hehi kurımarıhindürı. Ai hohoanımo-yeihıya, Pita ai ngu ngasündeandanı hüfıhamındınambo ahandı hüfıhamındıhündı yıfiadı ranai boakımbıfoareanda sei hehi. ¹⁶ Serusarem ngoafıkımı ngoafı adaburo ranıhündambo nindou afındı ranai angünümbı asu moaruwai nendi nımareimbı fufurihümü-ndindürı tükümehındı. Ranıyo nindou munıguambo ranai aboedımehındı.

Suda-yafe bogorı ai hoafı sowandümo homo-rundeimbımbı yowanı mehomopurı

¹⁷ Hoafı sowandümo homo-rundeimbı ai ranı-moatükunı ra ramarunda Godımbı sıhou-rundeimbı ai Sadyusi-babidimbo ngınındı-memo. ¹⁸ Ranıyo ahamumbo kıkıhırıpundümo mburumbo karabusambe hınıngımarupurı.

¹⁹ Nga asu nımbokoanı Adükarındı sünambeahındı nendi ai karabus worı yipurı ra sübüdımarıhenda tükümefundı. Ranıyo sünambeahındı nendi ranai hoafıyuhü yahuya, ²⁰ “Ngomo Godındı worambe nıngomombo nımorehi nindowenihımbı

sîmborî hohoanîmo ranahambo wataporîmbo-ndundürî,” mehupurî. ²¹ Ranîyo hoafî sowandümo homo-rundeimbî ranai ranî hoafî ra hîmborî-yomo houmbo Godîndî worîna siambe hondü homo nîmorehî nindowenihîmbo yamundî-marundürî.

Godîmbo sîhai-randeimbî ai ahandî wandafî-babîdîmbo tüküyafundühî-yomo Suda-yei kansîr asu bogorî hondü ahamumbo gugurîfe wataporîmbo hoafîmemo. Ranîyo nindou bîdîfirî hoafî sowandümo homo-rundeimbîmbo karabus worambeahîndî sepurîmîndîmbo koamarî-houpurî. ²² Nga asu nindou ranai homo hîmboyomondane, hoafî sowandümo homo-rundeimbî ranai karabusî worambe moai nîmarîmo. Ranîyo hîhîriyafu homo Suda-yei bogorî ranahamumbo hoafîmemopurî. ²³ Ai homo hoafîyomondühî yahomoya, “Karabus worî yipurî ra paru mburumbo karabus hîfandîru-rundeimbî ai yipurî hîfandu manîngomo. Nga asu yipurî sübüdîhoehü hîmboyefane, worî yangîrî mafondaro,” mehomo. ²⁴ Karabus worî hîfandîru-rundeimbî-yomondî bogorîyu asu Godîmbo sesî sîhou-rundeimbî-yomo ai ranî-moatükunî ranahambo nününgufemboyo yahomo houmbo afîndî hohoanîmo-memo.

²⁵ Nindou mamî ranai süni hoafîyupurühî yahuya, “Hîmborîyomo, nindou se karabusîmarüpurî ranana Godîndî worambe nîmorehî nindowenihîmbo yamundundürühî mbanîngomo,” mehu. ²⁶ Ranîyo bogorî-mayu ranai ratüpurîyomo-rundeimbî sepurîmündü

haya homo hoafi sowandümo homo-rundeimbi ra masiwapundümo. Nga asu nindou yamundi marundi ranaheimboya, “Yihoefimbo nimo einambo ndihümunimboyei,” yahomo houmbo moai nini nünungurupuri.

Hoafi sowandümo homo-rundeimbi ranai yihombokoate-kansirimbo Godindi hoafi wataporimbo-marundi

²⁷ Karabus hifandirundeimbi nindou ranai sowapurindümo homo guguriyafu wataporimbo-marundi ranambe Suda-yei bogori-yomondi himboahü wagabe hiningimarupuri. Godimbo sihai-randeimbi ai düdureapurühi yahuya, ²⁸ “Ro sihamumbo nimorehi nindowenihimbo nindou ranahandi nduri ranahambo wataporimbo yowan masefi. Nga se wataporimbo marunda munguambo nindou Serusarem ngoafihü ranai sihamundi hoafi ra himborimayei. Ran-ane se yihoefimboya, se-ruri nindou ranahambo hifokoamarüwuri yahomo houmbo papihofarimuni,” mehomondamboyu. ²⁹ Asu Pita ai hoafi sowandümo homo-rundeimbi bidifiri-babidimbo ni ngomombo simbori hoafiyupurühi yahuya, “Ro Godindi hoafi yangiri animbo süngundihumboyefi, nga ngiri hifi ndanihündambo nindou-yei hoafi ana süngundihundi. ³⁰ Se Sisasimbo nim keimbi karihendeimbifihiki tikoründümo parüwuri mburumbo hifokoa-marüwuriyosi. Nga sihefi amoao-yei God ranai yifihündi botimariri. ³¹ God ai sünambe serümündi hafu ahandi warihondü warani nindou sihefimbo aboedambofembo

bogorîmborirî hîniŋgîrîra anüŋgu. Ahandî sünŋu anîmbo muŋguambo Suda ai moaruwai hohoanîmo hîniŋgî-ndîhindühî aboedî hohoanîmo sünŋundîhinda ahei moaruwai hohoanîmo ra amboawi mbüsümbui. ³² Ranîmoatükunî God ai ramareandî ra hoeirîhu hoahu anîhond-ane sefî wataporîmborîhu arîhundî. Asu Yifiafî Aboedî ai-amboanî anîhond-ane yaho arandî. Asu muŋguambo nindou didîyei Godîndî hoafî sünŋurîhinda ranaheimbo Yifiafî Aboedî sagadürî arandî,” mehu.

Gamarier ai kansîrîmboya hoafî sowandümo homo-rundeimbîmbo hîniŋgîrou-safîndüpurî mehu

³³ Pita ai ranî hoafî ra hoafîmayuwa Suda-yei bogorî nindou ranai ŋgîniŋdîyomondühî hoafî sowandümo homo-rundeimbî ranahamumbo hîfokoefepurîmbo hohoanîmo-memo. ³⁴ Nga gugurîyafu wataporîmbo-marundî ranambe ahînümbî hohoanîmo yamunde-randeimbî nindou Farisihündî mamî ahandî ndürî Gamarier ahambo ahîniyei rîhündembî manüŋgu. Ranîyu hoafî sowandümo homo-rundeimbî ranahamumbo gugurîyafu wataporîmbo-marundî ranambeahîndî akîdou tükümbeafundî mehu. ³⁵ Hoafî sowandümo homo-rundeimbî ranai botîyafu houmbo homondane Gamarier ai kansîrî ranahamumbo haofîyupurühî yahuya, “Israer nindou se ranîmoatükunî ra hohoanîmondîmo hoeindundühî anîmbo randundî mehupurî. ³⁶ Se Tadius tüküfi manüŋgu ra fîfîrundai. Ai hoafîyuhü yahuya, ‘Ro adükarî bogorî nindou-anahî,’ mehua 400

nindou ahambo süngumaruri. Nga ahambo gafman ai hifokoamariwura ahambo süngururü-rundeimbī ai fefondühī ahamundi ratūpurī ra hīnīngīmarundi. ³⁷ Asūkai süngunambo gafman ai ndürī semīndambe Garirihündī nindou mamī ahandī ndürī Sudas amboanī gafmanī-babīdī yifiarīmbo nindou bīdīfirī masepurīmündu. Ai ahambo süngururü-rundeimbī masepurīmündu, nga ahambo hifokoa-marīwuramboyo ahambo süngururü-rundeimbī ranai mafefoundī. ³⁸ Ranīmboane ro haponda sīhamumbo hoafehapuri, Se nindou ndanahamumbo nīnī nūnūngu-fepurīpoanī. Ranī-moatükunī ai rawarundī ra hifī ndanīhündambo nindou-yomondī ratūpurāyo ana, ngīrī aboedīndo. ³⁹ Asu ranī-moatükunī ra Godīndī-mayoayo ana, se ngīrī yowanī mbīsīmo kīkīhī-ndūpurīndūmo. Rawarundī ana, se God-babīdīmbo-anemo yifiarī-ayomo,” mehuamboemo.

⁴⁰ Suda-yafe bogorī ranai Gamarierīndī hoafī süngurundühī hoafī sowandūmo homo-rundeimbīmbo mīngīyomo hūrīhoupura mahomondamboyo buburupurī mburumbo moanī koarīhoupurühī yahomoya, “Se yowanī nīmorehī nindowenihīmbo Sisasīndī ndürī ranahambo wataporīmbo-yondūrīpoanī,” mehomopurī.

⁴¹ Ranīyo hoafī sowandūmo homo-rundeimbī ranai hīhīf-hīhīfī kapeihī mahomo. Sapo God ai ahamumbo Sisasīndī sünguna tīngīrīfo masagapurī ranīmbo. ⁴² Ranīyo muṅguambo si Godīndī worambe asu nindou-yei worambe homo aboedī hoafī yamundī-rundūrühī nindou

ranaheimboya, Sisas Kraiss ranana God ai ahandî nendambo aboedambo-fendürimbo kafoarirî hinîngî-marir-ani, mehomo.

6

Hoafî sowandümo homo-rundeimbimbo fehefembo nindou 7 kafoaru hinîngîmarupurî

¹ Rani-simboani süngurîhindeimbi ranai afîndî hamîndî tükümehindî. Raniyo asu süngurundeimbi Grik hoafî hoafümbi ai Aram hoafî hoafümbi ranahamumbo ngînîndîmarundürî. Ai yaru hoafîyomondühî yahomoya, “Muñguambo si sehündî nindou sesikoate-yeimbi ranaheimbo farîhehindürî arîhündî, nga nîmorehî kai rohündî ranaheimbo ana moai farîhehindürî rîhündî,” mehomo.

² Raniyo hoafî sowandümo homo-rundeimbi 12 ranai muñguambo süngurîhindeimbi mborai yahomo hürîhoundürî houmbo hoafîyomondühî yahomoya, “Asu ro Godîndî hoafî bokarîhefe ra hinîngîfe hefe sesi yimbufe ana, aboedî hamîndîyopoani.

³ Ranîmboane wandafî mamî se siheiambeahîndî nindou 7 ndofe fîfîrîfe hohoanîmo asu Yifiafî Aboedî ahamundî fiambe nîmarîpureimbi kaboadu hinîngîndüpürî. Rananîmbo sihîrî ranî ratüpürî ra hîfandîmbo ahamumbo hinîngîndîhupürîmboane.

⁴ Rananîmbo asu ro nindoumbo Godîndî hoafî yamundîfe asu didîbafîfe ra randîhumboane,” mehomo.

⁵ Muñguambo nindou ranai ranî hohoanîmo ranahambo yifîrîmayei. Raniyo Stifen ngînîndî anîhondümbore haya Yifiafî Aboedî ahandî

fiambe adükari nîmaroweimbiyu, Firip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas asu Nikoras Suda-yafe ndîfohündî ahei rotu süngureandeimbiyu. ⁶ Nindou ranahamumbo hoafi sowandümo homo-rundeimbi-yomondî himboahü hinîngîmarupurî. Ranîyo ranî ratüpurî ra refembohünda kafoefe hinîngîfembo ahamundîwamî warî nandu houmbo didîbafîmefundî. ⁷ Ranîyo Godîndî hoafi ranai muŋguambo hîfî hoahoangohü Serusaremîhü nindou süngurîhindeimbi ranai adükari tükümehindî. Ranîyo asu Godîmbo sîhou-rundeimbi afîndî ranai hoafi ra himborîyomondühî anîhondümbö-marundî.

Suda ai Stifenimbo papî-hoafîmarurî

⁸ Stifenimbo God ai aboedî-aboedîrirühî ngînîndî masagadowa nîmorehî nindowenihîyei mbusümo hepünîfeimbi moatükunî yare marandî. ⁹ Asu Suda-yafe rotu, moanî ratüpurambeahîndî aboedambomehîndî sei arîhündî ranambeahîndî nindou bidîfirî ranai tüküyafu Stifen babîdîmbo hoafînambo sîmborî hoafî-memo. Aiana Sairini, Areksandria ngoafi asu Sisiria, Esia profens hündî-yomo. ¹⁰ Nga asu Yifiafî Aboedî ranai Stifenimbo farîherühî ahandî hoafi ranai ngînîndîyo haya ndorîhoeimbi-mayoa moai ai-babîdîmbo hoafînambo sîmborî-sîmborî-yomo.

¹¹ Ranîyomo nindou bidîfirambo dîbo hütî-hütî-marüpurî ho hoafîyowohüya, “Ro himborîyefanî Stifen ai Moses asu Godîmbo

tîrîfoefe hoafi mayu,” yahombo. ¹² Ramehomo-ndamboyo Suda-yafe boboagorî, ahînümbî hohoanîmo yamundu-rundeimbî asu nindou munḡuambo aheimbo ḡusüfoambe moaruwaimarandürî. Ranîyo homo Stifenîmbo kîkîhîrundümo houmbo Suda-yafe boboagorî-yomondî fandife hoafi fifîrîfe ranambe sowaründümo mahîfomo. ¹³ Ranîyo nindou bîdîfîrî sowapurîndümo hîñḡîmarupurî tîkefehefe Stifenîmbo wosîhoaforîyuhüya, “Nindou ndanai ana Godîndî worî asu Mosesîndî ahînümbî hohoanîmo ranahambo tîrîfoefe hoafi mayu. ¹⁴ Ro hîmborîyefanî ai hoafi yuhü yahuya, ‘Sisas Nasaretîhündî ai worî nda bîrîboade mbunda asu Mosesîndî hohoanîmo horombo sîhefîmbo masendî ra ḡgorü-süḡundeambui,’ mehu,” mehomo. ¹⁵ Munḡuambo nindou hoafi fifîrîfembo gugurîmefundî ranai Stifenîndî ḡusümborambe hoeirundane, ahandî ḡusümborî ranai sünambeahîndî nendî-yomondî ḡusümborî nahuraimayo.

7

Stifen ai kansîrîmbo hoafi bokarîmarîhendî

¹ Godîmbo sîhai-randeimbî adûkarî bogorî ranai Stifenîmbo düdurîrühî yahuya, “Ndanî-moatükunî wataporîmbo-arundî ra anîhondüyo?” mehuamboyo. ² Asu sîmborî Stifen ai hoafi yuhü yahuya, “Amoḡo mam-anemo asu ape mam-anemo, awî se wandî hoafi hîmborî-yomo. Sîhefî amoao Abraham ai Haran ḡgoafînambo hokoate Mesopotemia

hîfîhü nünquambe Adükari God Nginindeimbi ranai ahambo-o tükümeſiyu. ³ Ranîyo God ai hoafiyundowohü yahuya, “Sîhafî hîfî asu fikîmîninîndî hîninŕinđo hawa ŕgorü hîfî ro nafuindahani ranînambo ŕgafî,” mehundo. ⁴ Ranîyo Abraham ai Kardîa hîfî hîninŕinđire haya hu Haran ŕgoafîhü manünŕu. Asu ahandî afîndî ai yîfîmayuamboyo God ai koamarîheira haponda se anîŕgomo ndanîhü hîhrîfî sünî manünŕu. ⁵ God ai moai Abrahamîmbo hîfî ra akîdou-amboani kîkîreando. Nŕa Abraham ai nîmorîkoate-yuambe God ai hoafîyuhüya, “Hîfî nda ndahanînanî sîhafî nîmorî asu ahuirîhoandî ahei hîfîndîmboe,” mehundo. ⁶ God ai Abrahamîmbo ndare hoafiyundowohü yahuya, “Sîhafî ahuirîhoandî ranai hîfîkoate-ndei hehimbo ŕgorü nîndou-yei hîfîhü ŕgei nîmboeimboyei. Rananîmbo nîndou ranî hîfîhündî ranai 400 hîmbanî aheimbo moanî ratüpurîyei rîhündeimbi mbo ndîhindürühi moaruwaimbo-ndîhindürîmboyei. ⁷ Nŕa asu sünŕunambo ana nîndou dîdîyei aheimbo moanî ratüpurîyei rîhündeimbi mbo-arîhindürî ranaheimbo tîŕîrîfo ndahandürîmboyahî. Asu sünŕunambo ahei nîmorî ai ranî hîfî ra hîninŕinđîhi hehi ndühi dîdei wambo ŕgusüfo pandîhindîrîmboyei. ⁸ Fîhoearî kefe tîrîhefe hohoanîmo ra God ai Abraham-dîbo hoafî fîramündî masîhendî. Ranîyo sünŕunambo Abraham ai ahandî nîmorî Aisakîmbo 8 siyuambe fîhoearî kari tîrîmarîherü. Aisak amboani ahandî nîmorî Sekopîmbo hoearî kari tîrîmarîherü, asu Sekop amboani ahandî nîmorî

12 sihefi amoao mamî ahamumbo ramareapurî.

⁹⁻¹⁰ Sekopîndî nimorî apodoho mamî-memo ranai ahamundî akîdî Sosepîmbo yîboaruko-rûwurûhî-yomo Isipînambo moanî ratüpurîyo randeimbî nindoumbo-fembo nindou-yomondî warîhûmarûwurî. Nga God ai, ai-dîbofihî ahandî tîñîrîfo ranambeahîndî aboedambomarirî. God ai Sosepîmbo ndorîhoeimbî fifîrîfe masagado ranîmbo ahandî adûkarî bogorî ranai ahînrûrûhî hohoanîmoyundo marandî. Ranîmboyo Isip-yafe adûkarî bogorî ranai gafmanî-yomondî adûkarî bogorîmbomarira ahandî worambe munju-moatükunî engoro ra hîfandîmarandî.

¹¹ Ranîyo süngunambo Isip asu Kenan hîfîhû yahîmo afîndî tüküfehû nûmbürîhündî sesî yapataparîyohû sesîkoate-yeihî wembo afîndî tüküme Feyo. Ranîyo Sekopîndî nimorî sihefi amoao mamî ranai sesîkoate-memo.

¹² Nga asu Sekop ai Isipîhû wit engoro hoafi hîmborîyu haya ahandî nimorî sihefi amoao mamî ra weanjurûhî hondü koamarîhepurî.

¹³ Asükai hîhîrîyafu mahomondamboyo Sosep ai ahandî amonjo mamîmbo ro Sosep-anahî mehua asu Isip-yafe adûkarî bogorî ranai Sosepîndî amonjo mamî ra fifîrîmareapurî.

¹⁴ Ranîyo Sosep ai ahandî afîndî Sekop asu fikîmîndî 75 nîmorehî nindowenihî ra semîndîndürî Isipînambo homböhünda nindou koamarîhepurî.

¹⁵ Ranîyo Sekop ai ahandî nimorî-babîdîmbo homo Isipîhû nîngomombo sihefi amoao mamî ra ranîhû munju yîfîsafîmemo. ¹⁶ Ranîyo asu ahamundî fi-

nîmoko ra Sekem ngoafînambo sowapurîndümo mahîfomo hîfî-kefepurîmbohünda. Sapo Sekem ngoafîhü horombo Abraham ai Hamorîndî nîmori-yomondi-mayo yîfî samboefembo hîfî kakînambo pemîmayu ranambe samboefepurîmbohünda.

¹⁷ Horombo God ai Abraham-dîbo hoafî fîramündî masîhendi ra asu anîhondü tüküfehü Israerîhündî nindou Isipîhü anîmboei ranai afîndî safî tükümehindî. ¹⁸ Asükai süngunambo nindou mamî Sosepîmbo fîfîrîfîkooate ai adükarî bogorîmbofi tüküfi haya Isip hîfandîmarandî. ¹⁹ Ranîyo süngudîdî adükarî bogorî-mayu ranai sîhefî amoao mamîmbo wosîhoaforî-randürühi aheimbo moaruwaimbo-mareandürî. Ranîyo ahei nîmori ra yîfîsafîmbeyeia yahuhaya moanambühi hînîngîfendürîmbo hütîhoafîmarandürî. ²⁰ Ranî-sîmboanîyo Mosesîmbo hondî ai wakîmarîmîndoa aboedî hîmbomayua asu God ai ahambo hohoanîmo-mayundo. Ranîyo Mosesîmbo ahandî afîndandî worambe ngîmî amoamo hîfandîmarîhorî. ²¹ Asu Mosesîmbo moanambühi masîhehoramboyo Isip-yei adükarî bogorîndî nîmorehi nîmori ai serîmîndî haya ahandî nîmorîmbore moanguimarîrî. ²² Ranîyo Isipîhündî ranai Mosesîmbo ahei muŋguambo hohoanîmo aboedî ra yamundîmarîhorî. Asu ai ngînîndî nindouyu haya muŋgu-moatükunî ai hoafîyuhü yare marandî.

²³ Moses ai 40 hîmbanîyu haya ahandî nendî Israer aheimbo ho hoeifendürîmbo hohoanîmo-mayu. ²⁴ Moses ai huane Isipîhündî nindou

mami ai Israer+hündambo moaruwaimbomariri. Ran+yo Israer+hündi-mayu ranahambo hoareh+rümündi haya Isip+hündi-mayu ranahambo buburüri hifokoamariri. ²⁵ Moses ai ahandi nendambo hohoan+moyuhüya, God ai wandi warî süngu afar+hendürî ra fifir+imbi+hi-ndamboane mehu, nga ai moai fifir+hindi. ²⁶ Ngorü sinambo asükai huane Israer+hündi yimbu ranai yifiari-mayafandamboyu kiki+fepir+imbo mehu. Ran+yu hoafi+yupirühi yahuya, 'Se n+imboe s+imbori buburüri-ayafandi, nga se-ana apodoho-anafani,' mehupiri. ²⁷ Ran+yu nindou ngorü, ngorü-d+bo yifiari bot+mareandi ranai Moses+imbo ninindirî pirirühi yahundoya, 'Düdi s+hambo yihoefi bogor+imbore asu nindou yiboboferambore hin+ngimareanina? ²⁸ Se hamani Isip+hündi hifokoamar+worî nou asu wambo hifokoa-mandowandir+yo?' mehuamboyu. ²⁹ Moses ai ranî hoafi h+imboriyu haya Isip hifi hin+ngire haya hu Midian hifi+hü manüngu. Ai ran+hü nüngumbo sünguna nindouwenihî n+morî yimbu kamareapiri.

³⁰ Asu 40 h+imbanî howane süngunambo sünambeahindi nendi ranai Moses+imbo-so n+im-wohî fur+ikoate-reandühî Sainai wafuk+mi n+im+wami hai imami ambere tükumefiyu. ³¹⁻³² Moses ai ranî-moatükunî ra hoeire haya hepün+fi afindi hohoan+moyuhü ak+mi türüfoefe hoeifembo mahu. Ran+yo Adükari ai hoafi+yundowohü yahuya, 'Ro s+hafi amao mami, Abraham, Aisak, Sekop ahamundi God-anahi,' mehuamboyu Moses ai h+ham+indari+yuhü

hoefembo yihimbomayu. ³³ Adükari ai hoafiyundowohü yahuya, 'Sihafi yiri hoeari ra safurihoefi nga, se hifi haponda animbafi ndanana wandi yangir-ane. ³⁴ Wandi Israer nindou ranaheimbo Isipihü nine moaruwai moatükunî ramarihindi ra hoeirihendi. Asu ro ahei arani ra himboriya heheamboyahî Isipiyei warambeahindi aboedambo-fendürimbo makosahî. Ranimboane haponda Moses sihambo asukai Isipinambo koandihedianâna ngamboyafi,' mehu.

³⁵ Moses mamî ranahamboyo weangurühi Israerihündi yimbu ai hoafiyafinandowohüya, 'Düdi sihambo bogorimbo-mareanini asu hoafi himboriyohü yiboboferambo mareanina?' masafinando. Asu mamî aiyu God ai sünambeahindi nendîmîwami hai imamiambe tükumefiyu ahandi nginindinambo ahambo bogorimbofe asu Israerimbo aboedambofembo koamarisherü. ³⁶ Moses ai Israerihündi nindou ranaheimbo Isipihündi semündündürî mahu. Ai hepünifeimbi moatükunî Isipihü asu Hambur sirîwara ranihü rareandühi 40 himbani nimwohi furikoate-reandühi maniboadei. ³⁷ Moses mamî ranaiyu Israer nindoumbo hoafiyundürühi yahuya, 'God ai ahandi hoafi hoafiyu-randeimbi ro nahurai seambeahindi ndagadürimbui' mehündürî. ³⁸ Moses mamî ranaiyu Israer-babidimbo nimwohi furikoate-reandühi guguriyahi mamarei. Asu ahamboyu Sainai wafuambe sünambeahindi nendi ai hoafimayundo. Ai Godindi hoafi yangiri niŋgo hohoanimo sairandeimbi ra semündü haya

sìhefìmbò masendi.

³⁹ Nga sìhefì amoao mamì ranai moai Mosesìndì hoafì hìmborìyei. Ai ahandì hoafì sahümündi pirìhi hehi asükai Isipìnambo hombo hohoanìmomayeì. ⁴⁰ Ai Aronìmbò hoafìyahündowohü sahündoya, ‘Moses ai yìhoefìmbò Isipìhündì semündümünì masüfu, nga ahambo nìni-moatükunìyo tüküme feyo ra ro moai fìfìrìhundì. Ranìmbò anìmbò se god mamì nafìndandanì ai yìhoefìmbò aboedì nafì semündümünì mbìhuwamboane,’ masei. ⁴¹ Ranìyo nindou-mayeì ranai tikai god burmakau nìmorì nahurai nafìrühü mburìhü sesì sìhehindühì warìnambo hütì nafìyoweimbì tikai god ranahambo hìhìfì-hìhìfìmayeì. ⁴² Ranìmboyo God ai aheimbo daboadi hìhìrì-mareandüra ai hüfìhamìndì, amoamo, mupui ranahambo hohoanìmomayeì. Sapo Godìndì hoafì hoafìyomo-rundeimbì-yomondì bukambe mapenìngo süngu. God yahuya,

“Israer, se nìmì wohì furìkoate-reandühì ⁴⁰
hìmbanì manìmboei
ra moai wambohünda sesì sìhehindì.

⁴³ Se ser worìmbombo sahümündi mahei ra
wambo-hündambo-yopoanì,
nga tikai god Morek asu
Refan ranì god sísamì mupuiyo nafìrühü
mburìhü hohoanìmoyeì marìhündì.

Ranìmbò-hündambo anìmbò ndühìndambo
koandìhe-heandüranì
Babiron hìfìnambo ñgeimboyeì,” *Amos*
5:25-27

mehu.

44 Nîmî wohî furîkoate-reandühi nîmboeiambe worîmbombo ser ra ai-babîdîmbo mengoro ranambeyo God ai sîhefî amoa mamîmbo hoafîyu marandî. Ser ranînambo worîmbombo hohoanîmo ra God ai Mosesîmbo hoafîmayu-ndowamboyo ahandî hohoanîmo-mayu sînguru worîmbomarundî. 45 Asükai sîngunambo amoa mamî ranahei nîmori ranai ser ra sahümündi hehi Sosua-babîdîmbo ŋgorü nindou-yei hîfî kosemîndîmbo mahei. Sîhefî amoa mamî ranai tükümehindamboyo God ai ahei hîmboarühî ŋgorü nindou ranaheimbo hemafoareandüri. Ranîyo ser ranînambo worîmborühü hînîngîrîhinda nîngö hombo adükari bogori Defit nîngüambe tükümefeyo. 46 Sapo Defit, God ai ahambo hîhîfî-hîhîfî-yundo-randeimbi-mayu ranai didîbafîfîhî yahuya, 'Se yîni mbîsafani, ro Sekopîndî God sîhambo aboedî worî worîmbondîha,' mehundo. 47 Nga Soromonîyu Godîndî worî ra worîmbomarandî. 48 Nga God Nîmoamo Hondü ranai ana moai worî nindou worîmbo-rundeimbi ranambe nîmaru, sapo Godîndî hoafî hoafîyu-randeimbi ai hoafîmayu sîngu. 49 God ai hoafîyuhü yahuya, 'Sünü ana wandî nîmarîmbo muŋgu-moatükni hîfandîmbo fond-ane, asu hîfî ana wandî yitîŋarî pühîyo nîmarîmboane.

Asu se wambohünda nîni-moatükuni worî worîmbo-mandundîyo?

Asu ro fi hefe nîmarî fondîmbo ra hohoanîmoyahai?

50 Sapo se fîfîrî-ndîhindî ro wandî warînamboyo

munḡu-moatūkuni ra nafimarĩhandi,' *Ai-saia 66:1-2*
 Adūkari ra mehu," mehu.

⁵¹ Stifen ai kansiriḡbo hoafiḡpurūhi yahuya, "Sihamundi hohoanimo ana anihondūmbofekoate nindou-yei nahurai tapihamiḡomboane. Se-ana himboambekoate-yomondūhi moai Godindi hoafi himbori-yomorundi. Ranimoane se Yifiafi Aboedindi hoafi himborikoate-ayomo sihamundi amoaomami ramefundi nou. ⁵² Sihamundi amoa ai Godindi hoafi hoafiḡyomo-rundeimbi horombo hondū maninḡomonda hifokoefepurimbo mehomo. Ranai horombo hondū hoafiḡyomondūhi yahomoya, 'Sūḡgunambo nindou mamĩ Mbumundi Hohoanimo-yurandeimbi tükündüfimbui,' mehomo, ḡga sihamundi amoa ai hifokoamarūpuri. Asu se haponda ranahambo daboadi hihirundūhi hifokoamarūwuri. ⁵³ Se Mosesindi ahinūmbi hohoanimo God ai sūnambeahindi nendandi sūḡgu masagado ra masahūmūndiyosi, ḡga se moai sūḡgurihindi," mehu.

Stifenimbo nimoeinambo hifokoamarūwuri

⁵⁴ Kansiri-memo ranai rani hoafi ra himboriyomo houmbo Stifenimbo ḡḡinindirurūhi yahafi hitimarundi. ⁵⁵ ḡga Yifiafi Aboedi ranai Stifenindi fiambe farifehūyo sūnambe himbomayu hafu. Ranio ai Godindi himboa-mupuimbo-randeimbi si ra hoeireandane, asu Sisas ai ahandi warihondū warani manūḡu. ⁵⁶ Asu Stifen ai hoafiḡyuhū yahuya, "Himboriyomo! Ro hoeiriheanda sūnū

ai bureandühīyo Nindou Hondū ranai Godīndī warī hondū waranī manūngu,” mehu.

⁵⁷ Ai ranī hoafī ra hīmborīyomo houmbo, hīmbo tūhīfo warīnambo kīkīru papīrūdūmo mburu pukūna hoafī karīhoemo houmbo pīpīyomo homo Stifenīmbo kīkīhīmarūdūmo.

⁵⁸ Ranīyo ŋgoaf-ambeahīndī moanambūhī sowarūdūmo homo hīfokoeffimbo yahomo houmbo nīmoeinambo hūfūtīmarurī. Nindou horombo ahambo papī-hoafīmarurī ranai ahamundī warī hoandarī ŋgīsīharī hoearī ra yimūdīndūmo nindou mamī hoarīfī ahandī ndūrī Sor ahandī yirīkīmī kurīmarundī.

⁵⁹ Stifenīmbo nīmoeinambo hūfūtīrūwurambe dīdībafīfihī yahuya, “Adūkarī Sisas, se wandī yīfīafī ndowandīfī,” mehu.

⁶⁰ Ai piyu yimīndoho yimbunambo nīmarūmbo pukūna hoafī karīhoehū yahuya, “Adūkarī se yowanī ahamumbo moaruwai hohoanīmo ndanīmbohūnda

8

tīŋrīfo segupurīpoanī,” yahu mbura yīfīmayu. ¹ Stifenīmbo hīfokoamarūwurī ra Sor ai aboed-ane, mehu.

Sor ai Sisasīmbo anīhondūmbo-rīhindeimbīmbo moaruwaimbo mareandūrī

Ranī-sīmboanī muŋguambo anīhondūmbo-rīhindeimbī Serusaremīhū manīboadei ranaheimbo pīyei hehi moaruwaimbo marīhindūra Sudia asu Samaria-yafe hīfīna bukūrūmayei. Nga hoafī sowandūmo homo-rundeimbī ai yangīrī Serusaremīhū

maninḡomo. ² Anihondümborundeimbi nindou bidifiri Godindi hohoanimo yangiri süngurundeimbi ai Stifenimbo pukunambo aranifoafiruri mburu hifi-kamaruwuri. ³ Ranio asu Sor ai anihondümborihindeimbiyafe hohoanimo moaruwaimbo-reandürühi hu worini-worinyuhü worambeahindi nimorehi nindouwenihi kifi hüramündindüri hu karabusambe hininḡoreandüri marandi.

Firip ai Sameria ḡoafihü aboedi hoafi bokamarihendi

⁴ Anihondümborihindeimbi ai muḡuambo ḡoafi bukürümayeri ranihü aboedi hoafi bokarhoemo marundi. ⁵ Ranio asu Firip ai Sameria-yafe adükarin ḡoafina hanü Sisasimbo ai Kraisan yahu wataporimbo-marandi. ⁶ Ranio asu nindou afindi ranai ahandi hoafi himboriyehi hepünifeimbi moatükuni ramareanda hoeirihindühi ahandi hoafi wudipoaporihimborimayeri. ⁷ Nindou ranahei fiambe moaruwai nendi mamarondüriyosi, ḡa Firip ai hemafoareandüra wurüniyombo gorefoendühi nindou ranaheimbo hininḡimarihindüri. Asu nindou afindi yiri warini mokoyeimbi tinari moaruwaimbü ranai-amboani aboedimayeri. ⁸ Ranio asu nindou afindi ranai ranin ḡoafihü afindi hihifi-hihifi-mayeri.

⁹⁻¹⁰ ḡa nindou mamih ahandi ndüri Saimon ranin ḡoafihü manüḡu. Ai himoarakora randeimbiyu, ranio asu Samariahündi ai hepünimehindi. Saimon ai hoafiyu randühiya, “Ro adükar-anahi,” yahu marandamboyei,

hafani-rinandeimbi ai ahafandi warî aheiwami manand+neanda, Yifiafi Aboedi ahei wami makoso. Raniyu asu Saimon ai kaki semündühaya, ahafanimbo sowana hu hoafiyupirihü yahuya, ¹⁹ “Nginindi ra wambo amboa seneandiri, rananimbo asu ro-amboa wandi warî nindou ranaheiwami nandiheandani, Yifiafi Aboedi aheiwami mbikoso-amboane,” mehu. ²⁰ Nga Pita ai simbori hoafiyuhü yahuya, “Rani-moatükuni God ai moani asendi ra, asu se nimboe kakinambo pemimbo hohoanimoayafa? Ranana se sihafî kaki rani bitapindo yifindamboyafi. ²¹ Se ngiri Godindi-mayo ratüpurî ndanambe keboawandi. Nimboe sapo sihafî hohoanimo ra Godindi himboahü aboediyopoani, nga moaruwane. ²² Nga ranimboane se didiboadingo hohoanimondafühî animbo, sihafî moaruwai hohoanimo randühîndo hinîngîndowandi. Asu se Adükariimbo didibafindafoando rananimbo ai sihafî ngusüfoambe moaruwai hohoanimo ra amboawi mbüsümbui. ²³ Ro fifiriheandi, se-ana hohoanî afindeimbanafi asu sihafî ngusüfoambe moaruwai rani hohoanimo ranane nimariranimbo hifandaranini,” mehu. ²⁴ Saimon ai simbori hoafiyuhü yahuya, “Se wambo farihefemböhündambo Adükariimbo didibafi-ndafoandani animbo, asu ranani moatükuni se hoafimayafi ra ngiri tükündifeyo,” mehu.

²⁵ Asu Pita weimbo Son ai ninimoatükuni Adükari ai ramareandi ra ai hoafiyafinandürî mburinambo, asukai Serusaremnambo hihiriyafine mahahüfani. Nafinambo

hahūfandūhi, Samaria-yafeihi muṅgua ṅgoafi adaburo ranaheimbo Adūkarīndi hoafi ra bokamarīheneandūri.

Firip ai Itiopia-hündambo aboedi hoafi bokamarīhendi

²⁶ Sūnambeahīndi nendi mamī ai Firipimbo Serusaremihū hoafiyuhū yahuya “Botīyafō, gebū Gasa ṅgoafinambo nindou ṅgoafi nanḡokoateyo nafī gadifi,” mehu. ²⁷ Ranīyu asu Firip ai botifi yaha hanūhi ranī nafihū Itiopiahūndi mamī hoeimariri. Nindou ra Itiopia-yafe adūkarī bogori nīmorehi Kandas ahandi kākī hīfandīrandeimbī bogoriyu. Nindou ranai tīmoefi karīwurimb-ani. Ai rotumbo-hündambo Serusaremīnambo mahafu. ²⁸ Asūkai ahandi karisambe ṅgoafina hīhīrifi mahu. Karisambe huhū Aisaia Godīndi hoafi hoafiyu randeimbī ai bukambe sūrū papīmarandi ra nafina hūbudūmara hu. ²⁹ Ranīyo Yifiafi Aboedi ai Firipimbo hoafiyohū yahoya, “Akīmī ṅgafi karisi-kīmī nimbafi,” meho.

³⁰ Ranīyu Firip ai pīpīyu hu, karisi fikīmī-fiyuane, nindou ranai buk Aisaia sūrū papīmarandi ra ritimīmaranda hīmboriyu haya dūdufihī yahuya, “Hoafi se ritimīmarandi ra awi fīfirōhawambo wamboyaifi?” mehuamboyu.

³¹ Asu ai sīmbori hoafiyuhū yahuya, “Nindou wambo hoafi ranahandi nīmīndi fīfirife hoafikoate-ayu ana, ro ṅgīrī aboedi fīfirīndīheandi. ṅḡa se mborai sīhūfi, fareafō, ro-dībo karisambe nīmandembo,” mehundo.

³² Nindou buk hoeimareandi ranai ndare hoafiyohū yahoya,

“Ahambo sipsip hifokoefembo sowandümo
 ahomo nahuraiyo sowaründümo mahomo.
 Sipsip wei ninendi tüpurî-hehindani,
 heikoate-ayo nou
 nindou nda moai simborî yafambe fare
 hoafiyu.

33 Ai ahambo amoani-ngeimbi moatükunî
 rarîhindühî moai didîboa-dorîhorî papi-
 hoafirîhorî.
 Hifi ndanihü hifokoa-marüwura ai
 nimorîkoate yifîmayu,
 ranimboane ahandî nimorî ningo-
 koateayeî,” meho. *Aisaia*
53:7-8

34 Kaki hifandîra randeimbi ranai Firipimbo
 düdufindowohü yahuya, “Hoafîndafîndîrî,
 Godîndî hoafî hoafimbi ra dabui hoafîmayu?
 Ahandî fimboyu, asu nindou ngorümboyu?”
 mehuamboyo. 35 Ranîyo asu Firip ai ahambo
 Aisaîndî buk ranîhü piyu hayambo, Sisasîndî
 aboedî hoafî ra yamundîmarirî.

36-37 Ai nafisüngu hanîfanî, himonî
 tükümeîneandî. Nindou kaki hifanda
 randeimbi ranai hoafiyuhü yahuya, “Hoeiro,
 hoe apuiaro ra, nga wambo hundürüyondîrimbo
 ra moai ninî-moatükunî gureandîrî,” mehu.

38 Nindou ranai karis ngîngîni-mareanda
 manîngo. Ranîyafanî hanîfanî himonî kosîfoene
 Firip ai ahambo hundürumarî. 39 Hoe
 hinîngîrîne hena hahüfandane, Adükarîndî
 Yifiafî ai Firipimbo nimai serîmîndî maho.
 Nindou kaki hifanda randeimbi ranai Firipimbo
 moai asükai hoeirirî, nga nindou ranai ahandî

nafîsüngu hîhîf-hîhîfî-kameihî mahu. ⁴⁰ Firip ai Asdot ngoafîhü tüküfi haya Sisasîndî aboedî hoafî wataporîmbora hûfumbo Sisaria ngoafîhü tüküme fiyu.

9

Sor ai Sisasimbo anîhondümbomariî

¹⁻² Rani-simboani Sor ai Adükariimbo süngurîhoreimbiimbo hîfokoako-foefendürîimbo hoafî, hoafiyumarandî. Raniyu asu Godimbo sesi sîhai-randeimbi bogorî adükari sowahi hu, hoafiyundühi yahuya, “Damaskus ngoafîhü Suda-yei rotu worambe fandîhi arîhündî ranaheimbo pas papînda koandîhawandî. Pas ranambe hoafîndafühi anîmboya, ‘Sor ai nindowenihîyu nîmorehîyo Sisasîndî nafî süngurîhindeimbi ranaheimbo hoeiareandürî ana, watînarî hûputüpu-ndîhendürî ndemündündürî Serusaremîna ngumbui,’ mbîsafî,” mehu. ³ Raniyo asu Sor ai pas ra semündü hu Damaskus ngoafîkîmî tüküfiyuane, nîmehünou sünambeahîndî wabürüsü nahurai ahandî fihî sümâfoareandî. ⁴ Sor ai hîfîni piyu yangurîimbo hîmborîyuwane, hoafî mamî hoafiyondowohü yahoya, “Sor, Sor, nîmboeafi se wambo moaruwaimbo arowandîri?” mehondo. ⁵ Raniyu asu ai simborî hoafiyuhü yahuya, “Adükari, Se dîdîyafa?” mehuamboyu hoafî ranai simborî hoafiyondowohü yahoya, “Ro Sisas-anahi, se wambo moaruwaimbo arowandîri. ⁶ Se botîyâfo, hawa adükari ngoafînambo ngafi. Ranihü

nindou mamî ai se nîni-moatükunîyo refembo ra hoafîndünînimbui,” mehu.

⁷ Sor-babîdî nindou mahomo, ranai hoafîkoate homo manîngomo. Hoafî ra himborîyomo, nga asu nindou fi ra moai hoeirüwuri. ⁸ Ranîyo Sor ai botîfi himboarî birîhoei himbomayu, nga asu moai nîni-moatükunî hoeireandî. Ranîyo asu nindou ai-babîdîmbo mahomo ranai Damaskusînambo wamburündumo mahomo. ⁹ Asu ngîmî sihî ahandî himboarî ranai rahurai yangîrî manînggo howa moai sesi sesü, hoe sümündî randî.

¹⁰ Sisasîmbo süngureandeimbi nindou mamî Damaskusîhü manîngu ra, ahandî ndürî Ananias. Ai ranîpoanî moatükunî yafogoadînambo nahurai hoeireandane, Adükarî ai hoafîyuhü yahuya, “Ananias,” mehuamboyu. Ananias ai yahuya, “Adükarî, ro-ana ndanîmboahî nda,” mehu. ¹¹ Adükarî yahuya “Botîyafö hawa, Nafî Mbumundî aho rasîngu ngafî Sudasîndî worambe se Tarsusîhündî nindou mamî hoeindîworîmboayafî, ahandî ndürî Sor. Ai dîdîbafîyuhü mbamarü. ¹² Sor ai yafogoadînambo nahurai ranîpoanîmbo moatükunî ranambe hoeireandane, nindou mamî ahandî ndürî Ananias ai ahandî himboarî birîmbîhoayuwambo yahu haya worambe kefuai nindou ranahandîwamî warî manandeandî,” mehu. ¹³ Nga Ananias ai simborî hoafîyuhü yahuya, “Adükarî, nindou afîndî ai Sorîmbohünda wambo hoafîmehündîrî. Sîhafî nindou Serusaremîhündî ranaheimbo moaruwaimbo mareandürî, ranahambo. ¹⁴ Godîmbo sesi sîhou-rundeimbi bogorî ai

ahambo kamafoarüwuri, ai nindou afîndî ndanîhü sîhafî ndürîmbo hohoanîmoyeihi didîbafî-yahünîni arîhündî ranaheimbo karabusî-fendürîmbohünda,” mehu. ¹⁵ Nğa Adükari ai Ananaiasîmbo hoafîyunduhü yahuya, “Se nğafi. Nindou ra wandî ratüpurîyu-randeimb-ani. Suda-yafe ndîfo, nindou adükari bogori, asu Suda, ranaheimbo sowana hombo, ai wandî ndürî fifîrifembohünda kamafoarîhin-ani. ¹⁶ Muŋguambo tîŋîrîfo wambohünda ahambo tükündîfemboe ra ro ahambo nafuindaha-ndomboyahi,” mehu.

¹⁷ Raniyu asu Ananaias ai hu, worambe kefuai, Sorîndî wami ahandî warî nande haya hoafîyundühi yahuya, “Wandafî Sor, Adükari Sisas nafîni sîhambo sowahi tükümeŋiyu ranai wambo koamarîhendîra makosahane se asükai wudîpoapofe himboariyo asu Yifiafi Aboedi sîhafî fiambe tüküfembohünda,” mehu. ¹⁸ Raniyo asu himboarihü kinî yapuri nahurai foare mapaiaro ranai nîmai foarîhoai pîrîmayo-wamboyu asu wudîpoapore himboari-mayu. Ai botîfi mamaru-wamboyo ahambo himonî hundürümarürî. ¹⁹ Asu süngunambo Sor ai sesi sesühiyu, ahandî fi ra nğîni-marîmîndo. Ai Damaskusîhü yahunümbî si Sisasîmbo süngururü-rundeimbi-babîdî manüŋgu.

Sor ai aboedi hoafi Damaskusîhü hoafîmayu

²⁰ Ai nîmehünou Suda-yafe rotu worambe hoahoŋgu waîkîre randühi yahuya, “Sisas ra Godîndî nîmor-ani,” yahu marandî. ²¹ Ahandî hoafi himborîyeihî, hepünahi hehi, hoafîyeihî

seiya, “Nindou ndani+mbaiyu Serusarem+hü nindou afindi Sisasindi ndür+na did+bafiyei ar+hündi, ranaheimbo moaruwaimbo-rendür+marandi? Raniyo horombo ndani+hü Sisasimbo süngur+hor+i-r+hündeimb+imbo wati+jar+i hüputüpuhefe sem+indi Godimbo sesi s+hou-rundeimbi bogori sowana hombo hohoan+mo-mayu ran+mbeyu?” masei. ²² Sor+indi hoafi ng+in+indi ho-hombo adükari tüküme feyo. Asu ai Sudahündi Damaskus ngoaf+hü an+boadei ran+babidi watapor+i-mayua ahei hohoan+moambe seiya nin+hoafiyu an+hondayo masei. Raniyo asu ai an+hondumbo ham+indi aheimbo nafuiyundür+hü yahuya, Sisas ra Nindou God ai nindou aboedambo-fendür+imbo kamafoarir-ani mehu.*

Sudahündi Sor+imbo y+boaruko-mar+hora maft-foendi

²³ Af+indi siyo-hayamboyo, Suda ai hoafi fi+ründümo s+hou hou hoafiyomondühü yahomoya, “S+i+ri Sor+imbo hifokoand+ihur+imboane,” mehomo. ²⁴ Nga asu ran+hoafi ra Sor ai h+mbor+mayu. Raniyo asu n+imbi-n+imbi si Suda ai ngoafi adükari n+moei gin+ri yipur+kim+i Sor+imbo hifokoefimbo-hündambo s+i+foaru n+mar+mo marundi. ²⁵ Nga n+imboambo ahambo süngururü-rundeimbi ai arambe sandüwurü hou gin+ri nafitambe nafit masaföarüwuri han+mo.

---

* **9:22:** Suda-yafe hoafinambo nindou ra ahandi ndür+i Mesaia-ani.

*Sor ai Serusarem#hü manüngu
(Ratüpurî 4:26)*

²⁶ Sor ai Serusarem#nambo hu Adükar#imbo süngururü-rundeimbi babidifembo mehu. Nga asu ai ahambo y#h#imborurühi, ai-ana Sisas#imbo sünguriri randeimbiyupoani mehomo. ²⁷ Nga asu Barnabas ai fifireapuri ai Sor#imbo y#h#imbomemonda asu ai Sor#imbo serümündü haya God#indi hoafi sowandümo homo-rundeimbi sowana hu ahamumbo hoafiyupurühi yahuya, Sor ai Damasakus#na nafi huh# Adükar#imbo hoeimarira ai ahambo hoafimayundo. Asu Damas#kus#hü Sor ai y#h#imbokoate Sisas#indi hoafi bokar#mar#hend#i, mehu. ²⁸ Ran#yo asu Sor ai süngururü-rundeimbi-babid#i nüngumbo Serusarem#hü munguambo hoahoangu wak#reandühi y#h#imbokoate Sisas#indi hoafi bokar#hendür#i marand#. ²⁹ Suda Grik hoafi fifirundeimbi ai Sor-babid#i simbor#i hoafi, simbor#i hoafiyomo marund#. Ran#yo ahambo h#fokoeffimbo-hündambo n#ni-süngund#huri, n#ni-süngund#huri-memo. ³⁰ Ran#yo asu süngunambo Sisas#imbo an#hondümbö-rundeimbi ai ra fifiru mburümbö asu ahambo sowaründümo han#mo Sisaria ngoaf#hü koamar#hawura Tarsus#nambo mahu.

³¹ Ran#yo asu munguambo an#hondümbö-r#hindeimbi Sudia, Gariri, Sameria-yafeambe man#imboei, ranai aboedi man#boadei. Adükar#imbo ah#niyei-ane, Yifiafi Aboedi aheimbo ng#ni#mara-m#nd#indüra asu nindou af#nd#i Sisas#imbo an#hondümbö-r#hindühi aboedi mamambeyahi man#boadei.

Pita ai Ainiashimbo aboedimariri

³² Pita ai mungua ngoafi hoahoanguhū ŋgorū-simboani Godindi nendi Ridahū amarei ranaheimbo sowana ndūfosimbo mahu. ³³ Ranihū ai nindou mamī ahandī ndūrī Ainiashoemariri. Ai yiri warī nimokoyu haya 8 himbaniyu worambe yangiri mamaru. ³⁴ Pita ai ahambo hoafiyundūhi yahuya, “Ainiash, hapoana Sisas Kraish ai shambo aboedareanini. Botiyafo, shafi fondi diboadiro,” mehundoa nimehūnou botimefiyu. ³⁵ Ridahūndi nindouyei asu Seronihūndiyei ai hoerihora mayoa ai Adūkarimbo anihondūmbo-marihori.

Pita ai Tabitambo botimareandi

³⁶ Sopa ngoafihū sūngureandeimbi mamī ra ahandī ndūrī Tabita-ane. Grikiyafe hoafinambo ana, Dokas. Nimorehi ra ahandī hohoanimo aboediyu haya ai nindou napokoateyeimbimbo farihendūri marandi. ³⁷ Rani-simboani ai aṅgūnūmboyo mbura moaruwaimayo. Raniyo ahandī yifinimoko ra hundūrihi mburihūmbo, nimoamo yibadiwami manandihindi. ³⁸ Rida ra Sopa ngoafikim-ane. Asu Pita ai Rida ngoafihū nimarwane, Sopahūndi sūngurihindeimbi ai himboriyei hehi nindou yimbu ahambo sowana koamarihhipira mahafani. Asu ai ahambo hoafiyafinandowohū safaniya, “Mborai, nimaibro-babidi ṅgefombo,” masafinando-amboyu.

³⁹ Pita ai botifi haya, ai-babidimbo homo tüküyafu hou ahambo nimoamo yibadinambo sowarūndūmo mahafomo. Asu ranihū nimorehi kaisahoabedi ai hei, Pitandikimi niboadeimbo Dokasimbo hohoanimoyeihi aran+yieihi seiya,

“Hoandari hoeari asu bidifiri hoeari ro gudarhundî nda Dokas yangiri niŋgombo nafimarand-ane,” sei hehi ahambo nafuimaye. ⁴⁰ Asu Pita ai muŋguambo nindou hi+haimafoa-reandüra weindani maheiya, yiri yimbu pusire ni+marumbo, Godimbo di+di+ba+fi mbura asu hi+hi+rifihi yahuya, “Tabita, se botiyafo,” mehundo. Raniyo asu ni+morehi ranai hi+amboari birihoi, Pitambo hoeirera mayowa, asu botife mamaro. ⁴¹ Raniyu asu Pita ai wambuamündi niŋgumbo an+hondumbo-r+hindeimbi asu ni+morehi kaisahoabedimbo hoafi+mayua kamefoehinda ai Dokas nafuimendüri. ⁴² Pita ai Dokasimbo yi+fi+hündi botimareandi hoafi ra Sopa ngoafi muŋgu ho meŋgorowa, nindou afindi ranai hi+mboriyei hehi, Adükari+ambo an+hondumbo-mar+horî. ⁴³ Raniyo Pita ai Sopahü afindi si manüŋgu. Nindou mamî burmakau hoeari nafira randeimbi Saimon ra-di+bo manüŋgu.

10

Pita ai Korniriusimbo Godindi hoafi hoafi+meindo

¹ Suda-yafe ndifo nindou mamî adükari ngoaf Sisariahü manüŋgu, ahandi ndürî Kornirius. Ai Romi-yafe ami ranambe 100 ami Itari sei arihündi ra hi+fan+purî randeimb-ani. ² Ai Godimbo hohoanimo pariri randeimbiyu haya asu ahandi fikim+nindî babidi Godimbo ahiniyei ri+hündeimb-anei. Asu Suda ai napo mbonimbo-mar+hümündia ahandi+mayo kaki adükari sagadürî randühi asu Godimbo

munḡuambo si didibafîfi marandî. ³ Nimbambe safî yafogoadinambo nahurai hoeireandane, Godîndî nendî mamî ahambo sowahî kusû hoafiyundühî yahuya “Kornirius,” mehu. ⁴ Asu Kornirius ai ahambo yîhîmboyuhü hîmboa parirühü hoafiyundühü yahuya, “Adükarî, se nînimboeafa?” mehuamboyu. Asu Godîndî nendî ai sîmborî yahuya, “God ai sîhafî didibafîyafo marandî ra hîmborîyumboani. Asu ai hoeireandî se nindou afîndî napo mbonîmbo rîhümündeimbîmbo farîhawandürî marandî ranahambohünda God ai sîhambo hohoanîmoyumboani. ⁵ Haponda se nindou bîdîfîrî Sopa-nambo koandîhawapurî nindou ahandî ndürî Saimonîmboyu Pitamboyu randeimbîmayu ranahambo fîhimündî sînimbohünda. ⁶ Ai ndürî mboafö Saimon burmakau hoearî nafîra randeimbî-dîbo manüḡu. Ahandî worî ra sîrîwara hoekîmî mafondaro,” mehu. ⁷ Godîndî nendî Korniriusîmbo hoafîmeindo ra huane asu Kornirius ai ahandî ratüpurîyafanî rînandeimbî asu ami mamîyu ranahamumbo mborai mehupurî. Ami ra Godîmbo hohoanîmo parirî randeimbîyu haya asu Korniriusîmbo farîherü randeimbîyu. ⁸ Asu Kornirius ai munḡu-moatükunî tükümeḡeyo ranahambo ndore wataporîmbo-rapurî mbura Sopianambo koamarîhepura mahomo.

Pita ai ranîpoanîmbo moatükunî hoeimare-andî

⁹ Nḡorü sina ai homo Sopa ḡgoafî tebünanî tüküyafundane, hûfünîmbo Pita ai Godîmbo didibafî-fembohünda worî bogîmondîwamî

mahafu. ¹⁰ Raniyo asu Pita ai wembomboyuhü sesî sesimbo hohoanîmomayu. Nga awi sesî didîboadombarîhi nou ranîpoanîmbo moatükunî yafogoadînambo nahurai Pitambo tüküme Feyoa hoeimareandî. ¹¹ Ai hoeireandane, sünü sübüdîhoehîyo, asu nîni-moatükunîmbai hoearî adükarî yimbuyimbu himborümbî nahurai hîfînambomare koso. ¹² Mungua mamîkarambo yimbuyimbu tînarümbî nînihondî asu wako, amoasîrî ai hîfîsüngu hahabodei, asu ndu ai nîmoamo botîrîhehi arîhündî ranambe nînoumayo. ¹³ Asu yafambe mamî Pitambo hoafîyohü yahoya, “Pita, se botîyafo, nînihondî hîfokoaro, mando, sowasîfî,” meho. ¹⁴ Pita ai simborî hoafîyundowohü yahuya, “Adükarî, ro sesî Sudambo ai moaruwai-ane sei arîhündî ra ngîrî dagadîhi,” meho. ¹⁵ Asu yafambe ranai asükaiyo yimbumbo hoafîyohü yahoya, “Nîni-moatükunîyo God ‘aboed-ane’ meho ra, se ngîrî ‘moaruwai-ane’ mbîsafî,” meho. ¹⁶ Yafambe ra ngîmîmbo yare hoafîmendowa, asu ranî-moatükunî ra nîmehünou sünambe asükai hîhîrîfe mahafo.

¹⁷ Asu Pita ai ranîpoanîmbo moatükunî ahandî nîmîndî ranahambo hohoanîmoyuane, nindou Kornirius koamarîhepurî ranai sînimmo tüküyafu hou asu Saimonîndî worî ranahambo düduyafu hou homo, ahandî ginîrî yipurîkîmî manîngomo. ¹⁸ Asu ai mîngîyomo düduyafundühî yahomoya, “Saimonîmboyu Pitamboyou randeimbî ranai nûnguwai wanîyo?” mehomo. ¹⁹ Pita ai yafogoadînambo nahurai hoeimareandî

ranahambo hohoanîmoyuhü nüŋguwane, Yifiafi Aboedi ai hoafi+yohü yahoya, “Se himboriyafi. Nindou ŋgîmî ai sîhambo kokoarunîni. ²⁰ Se botiyafo hawa, hanîfi hîfîni yibadinambo asu se ŋgîri ai-babîdi ŋgafîhü afîndî hohoanîmondafi. Nga ranana ro koamarîheheapura masîni-mo-ane,” meho.

²¹ Pita ai ranahamumbo sowana hanü hoafi+yupurühi yahuya, “Se wamboemo kokomaründîri, ŋga ro-ana nda. Nîmboemo se masîni-mo-a?” mehuamboemo. ²² Asu ai hoafi+yomondühi yahomoya, “Godîndî sünambeahîndî nendî ami bogori Korniriusîmbo hoafimeindoa ai koamarîhemuna masînefi sîhambo hoafi+yowani se ahandî worîna hîfomböhünda. Ai mbumund-ani asu Godîmbo ahîniyuhü ndore hohoanîmoyumb-ani. Muŋgua Suda ai ‘Aboedi hohoanîmoeimb-ani’ sei marîhündî. Godîndî sünambeahîndî nendî ai ahambo hoafi+yundowohü yahuya ‘Se Pitandî hoafi himborîmbohünda ahambo hoafîndafi koaboadî-wandühi anîmboya, “Wandî worîna dîdîfi,” mbîsafî,’ mehu.” ²³ Pita ai ahamumbo hoafi+yupurühi yahuya “Se sîni-mo mamî nîmbî ro-dîbo apoefo,” mehuamboyo. Apomo mburu asu siambe ai botîfi napoamündî haya mahomonda asu Sopahündî Sîsasîmbo süŋgururü-rundeimbi bîdîfîri ai Pita-babîdi mahomo.

Pita ai Korniriusîndî worîna mahu

²⁴ Ŋgorü sihî ai homo Sisariahü tükümfundî. Asu Kornirius ai ranîhü ahamumbo hîfandapurî mamaru. Ai ahandî mamîsîri, asu ŋgunîndî ranaheimbo hoafi+mayundüra ahandî worambe

Pitandî hoafî himborîmbohünda gugurîyahi mamei. ²⁵ Pita ai hu worambe kefuai Korniriusîndî himboahü tüküfiyuane Kornirius ai ahambo adükar-ani yahu haya ahandî yirîkîmî piyu mamaru. ²⁶ Nga asu Pita ai ahambo hoafîyundowohü yahuya, “Se botîyafö. Ro- amboa nindou se nahurai-anahi,” mehu. ²⁷ Pita ai Kornirius-dîbo wataporîyu hu kefuai, asu nindou afîndî fanda menjoro ra hoeimareandî.

²⁸ Asu Pita ai yare hoafîyundürühî yahuya, “Se sîheihöarî fifîrîhîndî ro yîhoefî ndîfo-babîdî nîmarîpoanî asu ahei worambe kefoefepoanî sei arîhündî. Nga God ai wambo nafuimayu, ro ngîrî nindou mamî moaruwai-ani mbîsahî. ²⁹ Ranîmboanahî asu ro moai sîmborî hoafî kîkîhîrîheandî wambo ndanîhü sînimbo hoafîmemo ra. Asu haponda sîheimbo düduweheandî, nîmboyei se wambo sînimbo hoafîmayeia?” mahuamboyu.

³⁰ Asu Kornirius ai hoafîyuhü yahuya, “Ranîhündî ro wandî worambe nîmbambe safî Godîmbo dîdîbafî-yaheandane, asu nîmehünou sînambeahîndî nendî mamî ai wandî himboarühî himboarambe forîhoeimbî hoearî güde haya manüngu. ³¹ Asu ai hoafîyuhü yahuya, ‘Kornirius, God ai se dîdîbafîyafö marandî ra himborî-yumboani. Asu se napo mbonîmbo-rîhümündî-mbîmbo kaki napo sabadürî arandî ra fifîreamboani. ³² Ranîmboane asu se sîhafî nindou bîdîfîrî koandîhawapura Sopa-nambo ngomo Saimon Pitambo hoafîndîmondowa mbüsüfuwamboane. Saimon ai ahandî ndürîmboafö Saimon-dîbo-ani anüngu. Ngorü Saimon ai burmakau

hoearî nafîra randeimb-ani. Ahandî worî ra sirîwara hoekîm-ane afondaro,' mehu. ³³ Ranîmboyu asu sîhambo sowana nindou bîdîfirî nîmehûnou koamarîheheapurî. Asu se aboedî hamîndîyo ndanîhü masîfomo. Asu haponda munḡuambo ro sühifî ndanîhü Godîndî himboarühî anîboadefî. Munḡuambo hoafî Adükarî ai sîhambo hoafîmayu ra se hoafîyowanî ro himborîmbo asefî," mehu.

Pita ai Korniriusîndî worambe hoafî bokamarîhendî

³⁴ Asu Pita ai hoafîyuhü yahuya, "Haponda ro wudîpoaporîhe fifîrîhea-mboanahî nindou munḡua Godîndî himboahü sîsîmogodî yangîr-aneî. ³⁵ God ai munḡuambo nindou ahambo ahîniyeihî ahandî hohoanîmo süngurîhinda ranaheimbo hohoanîmoyundürî arandî. ³⁶ God ai Israer yîhoefîmbo aboedî hoafî koamarîhendî ra se fifîrîhindî. Hoafî ra rahurai-ane, 'Sisas Kraîs ai munḡuambo nindou ahei Adükar-ani asu ai sîhefîmbo God-babîdîmbo mamühî-mareamunî.' ³⁷ Horombo Sudia-yafeambe munḡuambo nîni-moatükunîyo tükümeîfeyo ra se fifîrîhimboanei. Horombo Son ai Garirihü boateî nindou hundürîmbo hoafîmayu. ³⁸ Se Sisas Nasaretîhündî ra fifîrîhorî God ai Yifafî Aboedî ḡḡîndî kameihî masagado. Ai hoahoḡḡu wakîreandühî nindou farîhendürühî munḡua Satanîndî ḡḡîndî hoarehî manîmboei ranaheimbo aboedambo-mareandürî sapo God ai-dîbo nünḡumbo wambo. ³⁹ Suda-yafe hîfambe asu Serusaremîhü munḡu-moatükunî ramareandî ra hoeirîhu hohu anîhond-ane sefî

ar+hundi. Nga Suda ai ahambo Serusarem+hü n+im+ keimb+ kar+hendeimb+fihi+ parūwuri+ hou hi+fokoamarūwuri. ⁴⁰ Nga ng+im+ siyo haya God ai ahambo bot+marira nindou hi+mboahü weindah+ tüküme+fiyu. ⁴¹ Nindou muṅgua moai ahambo hoeir+hor+ , nga wani. Nga yi+hoef+mbo horombo God ranahambo hoeife hefe hoaf+mbohündambo kafoare hi+n+ngi-mareamun+ ro yang+ri+ hoeimar+huri. God ahambo yi+fi+hünd+ bot+mariri+ asu ro ai-bab+di+ sesi sahusifi, hoe si+m+ndefi mar+hundi. ⁴² Asu ai yi+hoef+mbo hoaf+yuhü yahuya, ‘Nindou muṅguambo se aboedi hoafi bokar+ndi+hoemo-ndühi an+hondumbo hoaf+ndomondühi an+imboya, “God ai ahambo nindou yang+ri+ ni+boadeimbi+ asu yi+fi+yeimbi+ aheimbo refe yi+bobofembohünda kamafoarir-ani,” mb+s+imo,’ mehu. ⁴³ Horombo muṅgua God+nd+ hoafi hoaf+yomo-rundeimbi+ ahamböhündambo yaru hoaf+yomondühi yahomoya, ‘Muṅgua ahambo an+hondumbo-ndi+horan+ ahand+ ng+n+ndina ranaheimbo God ai ahei moaruwai hohoanimo ra gogor+ndi+he-ndür+mbui,’ mehomo,” Pita ramehu.

God ai ahand+ Yifiafi+ Aboedi+ Suda-yafe ndi+foambo koamar+henda masahümündi

⁴⁴ Pita ai hoafi+yuambe Yifiafi+ Aboedi+ ai nindou muṅguambo hoafi hi+mbor+mayeri ranaheiwami makoso. ⁴⁵ Sudahünd+ an+hondumbo-rundeimbi+ Pita-bab+di+ masifomo ai hepünafu hou yahomoya, “God ai ahand+ Yifiafi+ Aboedi+ Suda si+hefi+ ndi+foambo amboani masagadür+,” mehomo. ⁴⁶ Suda-yafe ndi+fo

ai ranîpoanîmbo ranîpoanîmbo hoafîna wataporîyehü ‘God ai aboed-ani’ masei ra hîmborîmemo. ⁴⁷ Asu Pita ai hoafîyuhü yahuya, “Aheimbo hîmoni hundürümbo nindou dîdai yowanî mambüsîndüra. Ai Yifiafî Aboedî masahümündi sîhîrî masahumîndefî nahuriane,” mehu. ⁴⁸ Asu ai aheimbo hoafîyundürühî yahuya, “Sisasîndî ndürînambo sîheimbo hundürü-ndürîmboemo,” mehu. Asu ai Pitambo hoafîyahündowohü seiya, “Se ro-babîdî yahunümbîmbo nîmbafî,” masei.

11

Pita ai Serusaremîhü anîhondümbo-rundeimbî ahamumbo ranîmoatükunî tüküme Feyo ranîmbo wataporîmbo-marandî

¹ Kraisîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbî asu anîhondümbo-rundeimbî Suda-yafe hîfambe anîngomo ai hîmborîyomondane Suda-yafe ndîfo ai-amboa Godîndî hoafî ra masahümündi. ²⁻³ Ranîyo asu Pita ai Serusaremîna hafuane anîhondümbo-rundeimbî nindou fihoeari karu tirîhoundeimbî ai ahambo ngînîndî hoafîyomondowohü yahomoya, “Se-ana nindou fihoeari kefe tirîhefekoate-yomondî worambe apafî asu ai-babîdî sesî masowasîfî,” mehomo.

⁴ Ranîyo asu Pita ai piyu haya munḡu-moatükunî tüküme Feyo ra ndore wataporîmbo-marandî. ⁵ “Sapo ro adükari ngoaafî Sopahü nîmboambo Godîmbo dîdîbafî-yaheandühî nîmboahani ranîpoanîmbo moatükunî yafogoadînambo nahurai wambo sowahî tüküme Feyoa hoeimarîheandî. Ranîyo hoeari

adükari nahurai ninimbai yimbuyimbu himborani kikihamindi haya asu wambo sowana sunambehindi afurimare koso. ⁶ Ro wagabe ragu himboyahanayo nimbambehindi ninihondi, yimbuyimbu tinjarümbi, amoasiri asu ndu ra hoeimaritheandi. ⁷ Asu ro himboriyaha yafambe mamî wambo hoafiyondirühi yahoya, 'Pita, se botiyafu, ninihondi hifokoaro mando sowasifi,' meho. ⁸ Nga ro hoafiyahühi sahiya, 'Adükari, wani. Suda ro sesi moaruwai-ane sefi arihundi ra moai sahasi rihandi,' masahando. ⁹ Nga yafambe ranai sunambehindi asukai wambo hoafiyondirihü yahoya, 'Nini-moatükuni God nafimarandi ranana aboed-ane, nga se ngiri moaruwai-ane mbisafi,' meho. ¹⁰ Rani-moatükuni ra refe hayambo-yowanayo asu munqua ninoumayo ra sunambe asukaiyo humaramindo hafo.

¹¹ Asu rani simboani hamindi nindou ngimi ai sinimo wori ro nimboaheimbi rasowahi tüküme fundi. Nindou mamî Sisariahündi ai wambo fihemindirî hifombo-hündamboemo koamarihapura masinimo. ¹² Yifiafi Aboedi ai wambo hoafiyohü yahoya, 'Se yihimbokoate ai-babidi ngafi,' meho. Raniyo anihondümborundeimbi 6 aningomo ndanamboa ro-babidi mahomo. Asu ro hefi Korniriusindi worambe mafariyahundi. ¹³ Asu ai hoafiyumunühi yahuya sunambehindi nendi mamî wandi worambe farifi manunguwa hoeimarihinî. Ai yahuya, 'Nindou bidifiri Sopa-nambo koandihawapurî ndürî Saimonimboyu Pitamboyu-randeimbi ranahambo hoafiyowanî sifombohünda. ¹⁴ Ai sihambo hoafindüninimbui asu hoafi

raninambo God ai se sîhafî fikîminîndî-babîdî aboedambo ndeandürîmbui,' mehu.

15 Ro peya hehea wataporîmbo-rîhandambe Yîfiáfî Aboedî aheiwamî makoso, weangurûhî sîhefiwamî makoso nou. 16 Ro Adûkarîndî hoafi asûkai hohoanîmo-mayahî. Horombo ai yahuya, 'Son hoenambo hundûra-marandûrî, nga Yîfiáfî Aboedî ai kosowohû ranambo se hundûrî-ndeimboyei,' mehu. 17 Horombo sîhîrî Adûkarî Sisas Kraîs anîhondûmbo-marîhura God ai Yîfiáfî Aboedî moanî masemunî, nga haponda Yîfiáfî ra Suda-yafe ndîfoambo amboanî moanî masagadûrî. Nga ro nûngunahurai nindou-yahî anîmbo Godîndî nafî kîkîndîhe gûndîheandanî hundûrîkoate-mandeia?" mehu.

18 Asu Sudahündî ai hoafi ra hîmborîyomo hou moai sîmborî ahambo asûkai hoafi-yomo, nga Godîmbo adûkar-ani yahomo hoafi-yomondûhî yahomoya, "God ai sîhefi ndîfoambo amboa mafarîhendûra ahei hohoanîmo moaruwai hînîngîndîhi hehi asu yangîrî koadûrûmbo nîmboeimboyei," mehomo.

Aboedî hoafi Andiokîhû tüküme Feyo

19 Horombo Stifenîmbo hîfokoarîhorî hehimboyowanî Sisasîmbo anîhondûmbo-rîhindeimbî ranaheimbo moaruwaimbo marîhindûra bukûrûmehindî. Ai hei Finisia hîfîhû, Saiprus hîfîhû, Andiokî ngoafi hû tüküyahi hehi aboedî hoafi Sudambo yangîrî hoafi-mehündûrî. 20 Nga anîhondûmbo-rundeimbî bîdîfîrî Saiprusîhündî, Sairinîhündî ai Andiokînambo homo Grikîmbo amboanî Sisas Adûkar-ani yahomo hou aboedî hoafi ra

hoafimemo. ²¹ Asu Adükarîndî ngîndî ai-babîdî manîngowa nindou afîndî ai Ahambo anîhondümbö-rîhindühî süngumarîhorî.

²² Sisasimbo anîhondümbö-rîhindeimbî Serusaremîhü hoafî ranahambo hîmboriyei hehi Barnabas koamarîhehora Andiokîna mahu.

²³ Barnabas ai hu tüküfi God ai nindou aboedî-aboedî-mareandürî ra hoeire haya hîhîf-hîhîfîyuhü ahei ngusüfoambe ngînamündî-ndürühî yahuya, “Nîmbî-nîmbî si se Adükarîmbo aboedî süngundîhorî,” mehu.

²⁴ Barnabas ai nindou aboed-ani, nga Yifiafî Aboedeimbîyu haya asu afîndî hamîndî anîhondümbö-reandeimb-ani. Asu nindou afîndî ai Sisasimbo anîhondümbö-rîhindeimbî babîdîmbo mamambe-mehindî.

²⁵ Raniyu asu Barnabas ai Sorîmbo kokombo Tarsus ngoafîna mahu.

²⁶ Ahambo hoeirîrî mbura serîmündü Andiokîna mahafanî. Mamî hîmbaniyo haya nindou yimbu ranai Sisasimbo anîhondümbö-rîhindeimbî babîdîmbo fandîhimbo afîndî yamundî-marîneandürî. Asu Andiokîhü weangurühîdîdî Sisasimbo anîhondümbö-rîhindeimbî ranaheimbo Kristen anei masahündürî.

²⁷ Rani-simboani Godîndî hoafî hoafîyomorundeimbî bîdîfîrî ai Serusarem hînîngîru hou Andiokîna makosîmo.

²⁸ Nindou mamî aihündî Agabus-ani. Yifiafî Aboedî ai ahambo hoafîmendoa ai botîfi hoafîyundürühî yahuya, “Süngunambo mungu hîfî ndanîhü wembo adükari tükündîfemboe,” mehu. Ai yare hoafîmayu, nga süngunambo Krodius ai Romî-yafe adükari bogorî nînguambe

wembo ra tükümeſeyo. ²⁹ Raniyu asu süngurihindeimbi ai Sudahündi wandafi mamai farihefembo-hündambo kakai koarihefembo hoafi fiimarihümüdi. Mamamai aheimbo kakai saimbo sei hehi hohoanimoyeihü kakai bidifiri yiboborihimasihehindüri. ³⁰ Ai Barnabas asu Sor koamari-hehipira kakai ra sowandifani hena Serusaremına hahufani hifandi-rundembimbo masabinapurii.

12

Herot ai Sems hifokoarirü mbura Pitambo karabusimariri

¹ Rani-simboani bogori adükari Herot ai Kraisiñdi nendi bidifirambo moaruwaimbomareandüri. ² Ai hoafimeyuwa Sems Sonindi amongo pisao yihimindinambo hifokoamarüwuru. ³ Herot ai hoeireanda Suda ai ranahambo aboed-ane maseiamboyu Pitambo kameihii karabusimariri. Suda ai bret yisikoatesesesimayei rasimboa Herot ai ramareandi. ⁴ Ai Pitambo serümündü karabus worambe hininngimarira, yimbuyimbu bidifirambe yimbuyimbu ami ai hifandimaruri. Herot ai yare hohoanimoyuhüya, “Awi Suda ai bret yisikoatesesesindei mbundühümbo animbo ro Pitambo weindahii papii-hoafindühünimboeahii,” mehu. ⁵ Asu Pita ai karabusii worambe mamaru, nga anihondümbo-rihindeimbi ai ahambohünda Godimbo didibafiyei marihündii.

Pita karabus wori hininngimareandi

⁶ Ndanii nimbii nambo sümbu noufe Herot ai Pitambo papii-hoafimbo yahumboyu sen

yimbunambo hüputüpurundümo ami yimbu-yafandî mbusümo sîhawura mapu. Asu hîfandîru-rundeimbî ai karabus worî yipurîkîmî hîfandîmarundî. ⁷⁻⁸ Nîmehünou Adükarîndî sünambeahündî nendî ai manünguamboyo asu worambe si pîmayoa Pitambo ngîrîsafînî sindira botîmefîwa hoafîyuhü yahuya, “Nîmai botîyafö!” mehuamboyo nîmehünou asu sen ai Pitandî warîhündî fufurîmarîhoayo. Sünambeahîndî nendî ai Pitambo hoafîyuhü yahuya, “Hoearî yîhuruyafî mbura su güdo,” mehuambo Pita ai rasüngu-mareandî. Asu sünambeahîndî nendî ai yahuya, “Sîhafî hoandarî hoearî güdo mbura wandî süngu sînîfî,” mehu. ⁹ Ranîyu asu Pita ai ahandî süngu karabus worî safambeahîndî tükümeñî. Nga Pita ai sünambeahîndî nendî ramarîrî ra moai weindahane yahu, nga yafogoadî-nambombai yahuhayamboyo. ¹⁰ Yîbobo ai hafanî yimbu hîfandî-rînandeimbî ngasündîne hena karabus ain yipurî ra-sowahî tükümeñîneandî. Yipurî ra ahafanîmbo moanî timarîhoayo-wamboyafanî weindanî tüküyafîne hena adükarî nafî süngu hafanî asu nîmehünou sünambeahîndî nendî ai ahambo hînîngîmarîrî.

¹¹ Pita ai wudîpoapore fîfîre hohoanîmoyuhü yahuya, “Haponda ro anîhondümbö fîfîrîhe-amboanahî Adükarî ai ahandî nendî koamarîheira kusü mafarîhendîra Herot ai ngîrî wambo moaruwaimbo-ndeandîrî. Suda ai wambo moaruwaimbo-fendîrîmbo mehomo, nga ngîrî randundîrî,” mehu. ¹² Ranîyu asu ai Maria, Sonîmboyo Makîmboyo-randeimbî

hondandî worîna mahu. Nindou afîndî ai ranîhü Godimbo didîbafi-fembo-hündambo gugurîmehindî. ¹³⁻¹⁴ Ranîyu asu Pita ai hu yipurühi pirako-pirako-marandamboyo nîmorehi ratüpurîyo-randeimbi ahandî ndürî Roda ai yipurî sübüduhefembo ho Pitandî yasîmondî hîmborîyo haya hîhîfi-hîhîfîmayo. Ranîyo asu yipurî moai sübüdhendî, nga hîhirîfe worî safana pipîyo ho hoafîyondürühi yahoya, “Pita yipurî nafîtambehü anüngu,” mehoamboyo. ¹⁵ Asu ai ahambo hoafîyehî seiya, “Se ra hîhîndî-hîhîndî-yafühîyafî!” masei. Nga asu ai yahoya, “Tîkaipoanî, nga anîhondümbö asahi,” yahoenîngo asükaiyo hoafîmayo. Asu ai hoafîyehî seiya, “Awi sünambeahîndî nendî Pitambo hîfandîrürî-randeimbi-mbai ranana?” masei.

¹⁶ Asu Pita ai asükaiyu pirako-pirako-marandamboyo ai yipurî sübüdhîndîhînda hoeirîhorî hehi hepünîmehindî. ¹⁷ Pita ai aheimbo warînambo afoai yahu haya Adükari ai ahambo karabus worambeahîndî serümündü moanambühi tüküme fiyu hoafî ra wataporîmayu. Ai yahuya, “Sems asu wandafî mamî ranahamumbo hoafîndahüpürî,” mehu. Asu ai Pita ranîhü hînîngîrîrî haya ngorü goanîni mahu.

¹⁸ Asu ranîyo ngorü siambeahi Pita ai nîmarîkoate-mayuwa, ami ai hepünafundühi afîndî hohoanîmo-yomondühi yahomoya, “Pita nüngufiyuwa?” mehomo. ¹⁹ Herot ai Pitambo karabus worî munğu kokofefimbo hoafîmepuramboemo ramarundî, nga asu moai

hoeirüwurü. Ranîyo asu karabus hifandi-rundeimbimbo Pita ai aboedambomefiyu ranimbo düdumareapurî, nga ai moai didiboadoru hoafiyomo. Ranîyo asu ahamumbo hifokoefe-purimbo hoafimayu. Sünguna ai Sudia hifi hininjire haya hanü Sisaria ngafihü mamaru.

Herot ai yifimayu

²⁰ Herot ai Tairihündi asu Saidonihündi ranaheimbo nginindi-marandüri. Ranîyei asu ai fandihi hehi nindou bidifiri ahambo sowana koamarhehipura mahomo. Weangurühi ai Brastus, bogori adükarindi ratüpurîyu randeimbi-mayu, ranahambo yahomoya, “Farihawamuni,” mehomo-ndamboyu. “Fandihehea-purimboyahi,” mehu. Ai Herot soana homo hoafiyomondühi yahomoya, “Sihiri aboedi-aboedi-ndahumboane,” mehomo. Nimboe hifi ra Herot ai hifandimarandi ranihü Tair asu Saidon ai ahei sesi sahümündi rihündühi wambo. ²¹ Ranîyo Herot ai mamî sihî ware haya, ahandi adükarî bogori hoearî yihuru-ramündü haya, ahandi adükarî bogori nîmarî fondiwami nîmarumbo nindou afindi ranaheimbo wataporimbo-marandüri. ²² Asu nindou ranai puküna hoafi karîhehindühi seiya, “Ndanana god mamîndi yafambe-ane! Nga nindou-yomondi yafambeyopoan!” masei. ²³ Asu Herot ai ahei hoafi ranimbo moai ambe yahu asu ai moai Godimbo adükar-ani yahu. Ranimboyo sünambeahindi nendi harî-memondowa nüngari ahandi safî ra sahüsi wakîrihi marihünda yifimayu.

²⁴ Nga asu Adükariñdi hoafi ai nginindi tüküfe haya muñguambo ngoafi maho. ²⁵ Asu Barnabas, Sor ai ratüpurî Serusaremihü moendirine hena hihireafine Andiok ngoafina mahafani. Ai Son Mak sowarindifani hena ai-babidimbo mahomo.

13

Barnabas Sorimbo Godindi ratüpurimbo koamarithaupira mahafani

¹ Sisasimbo anihondumbo-rihindeimbi Andiokihü aniboadei ranahei mbusümo Godindi hoafi hoafiyomo-rundeimbi asu yamundurundeimbi maningomo. Ahamundi ndürî ra Barnabas, Simion, ahambo fi nimbandi sei marihündi, Rusius Sairinihündi, Manayen, ai Herot bogorindi ngunindiyu asu Sor. ² Ai Godimbo hohoanimoeyehi sesi wehiyeiane, asu Yifiafi Aboedi ai hoafiyohü yahoya, “Ro Barnabas weimbo Sor wandi ratüpurî ratüpurimbo dibonimehapirane, nga se ahafanimbo rani ratüpurimbo kaboadihi hiningindihipiri,” meho. ³ Ranimboemo ai sesi wehiyomondühi ahamundi warî ahafandiwami nandu houmbo koamarithaupira mahafani.

Barnabas asu Sor Saipirasihü Godindi hoafimefani

⁴ Yifiafi Aboedi ai Barnabas, Sor ahafanimbo koamarihepira Serusia ngoafina mahanifani. Ranihü ai sipambe farefineanda sip ai Saiprus airaninambo sepirimindi maho. ⁵ Ai Saramis ngoafihü tüküyafine hena Suda-yei

rotu worambe Godîndî hoafî wataporîmbo-marînandî. Son Mak ai-babîdîmbo manüngu ahafanîmbo farîhefepîrîmbohünda.

⁶ Ai Saiprus airan ngasündîne Pafosîhü tükümeFINEANDÎ. Ranîhü tîbagîre randeimbî mamî hoeimarînerî, ahandî ndürî Barsisas. Ai Sudahündîyu asu tîkarehaya hoafîyuhüya, “Ro Godîndî hoafî hoafîya rîhandeimb-anahî,” mehu. ⁷ Ai gafman bogorî Sergus Paurus-dîbo mamaru. Sergus Paurus ana aboedî hohoanîmoyu kükühîfoare fîfireandeimb-ani. Ai Godîndî hoafî hîmborîmbo yîfîriyuhü asu Barnabas Sorîmbo mborai mehupîrî. ⁸ Nga asu tîbagîre randeimbî Erimas ai gafman bogorî ranahambo Sisasîndî hoafî anîhondümbofembo ra yowanî yahundombo Sor weimbo Banabasîmbo hîfînambo-mareapîrî. (Tîbagîre randeimbî Barsisas ndürî ra Grik hoafînambo Erimas-ane masei.) ⁹⁻¹⁰ Nga Sor, Grik hoafîna ahandî ndürî Por. Yifiafî Aboedîndî ratüpurî worîborî kîdaboarî-mayu ranai Erimasîmbo hîmboa parirühî yahuya, “Se-ana Satanîndî nîmor-anafî asu se-ana aboedî hohoanîmo ranahandî hürütîmb-anafî. Munguambo tîkai hoafî, moaruwai hohoanîmo sîhafî ngusüfoambe amaro ranana afîndî hamînd-ane. Se-ana munguambo Adükarîndî aboedî nafî moaruwaimboro randüh-anafî. Awi se ranî hohoamîmo ra hîningîfembo moi safîmboyafa? ¹¹ Asu se hîmborîndafî! Hapondanî Adükarî ai sîhambo hîmboarî sündianînanî se tütümondamboyafî. Haponda se ngîrî hüfîhamîndî hoeindowandî, nga

akîdou gedühi safî nîmandîmboyafi,” mehundo. Raniyo asu nîmehünou mburîngai peyowohüyo Erimasîmbo nîmbî mamaro. Raniyu asu ahambo watîngarîhü kîkîhimündî hefembo nafî nafuimbohünda nafî kokomarandî. ¹² Gafman bogorî ai ra hoeire haya anîhondümbomareandî. Asu ai Adükarîmbo yamundîfe hoafî hoafîmefanî ra hîmborîyu haya hepünîmefiyu.

Barnabas Sor ai Andiok ngoafîhü Pisidiayafeambe Adükarîndî hoafî hoafîmefanî

¹³ Por asu nindou bîdîfîrî ai-babîdî Pafos ngoafî ngasündundanîyo sip ai sepurîmindî haya Perga ngoafînambo Pamfîria-yafeambe maho. Nga Son Mak ai hîningîreapurî haya hîhîrîfî Serusaremînambo mahu. ¹⁴ Ai Perga ngasündîne hena, hafanî Andiokîhü Pisidiayafeambe tükümeîneandî. Raniyo asu moanî ngoafîmbo nîmarîmbo si rasîmboanî ai Suda-yafe rotu worambe kefoene mamarîfanî. ¹⁵ Mosesîndî ahnümbî hoafî asu Godîndî hoafî hoafîyomo-rundeimbî-yomondî hoafî ra bokarîhoemo mburumbo asu hîfandî-rundeimbî ai hoafîyomondühi yahomoya, “Wandafî weimbo, se nindou-yei ngusüfoambe ngînemîndîmbo hoafî hohoanîmo-ndafandühi ana, hoafîndafanî,” mehomomo. ¹⁶ Por ai botîfi nüngumbo warî pakarîfoareandühi hoafîyuhü yahuya, “Wandaf, Israerîhündî asu nindou amurî Godîmbo ahînrîhorî rîhündêimbî se hîmborîndei. ¹⁷ Israer-yafe God ai sîhefî amoao kamafoareandür-ane. Ai Isipîhü fehefehündî-yahi nîboadeiane, God ai ngorü süngumareanda nindou afîndî momorîmayei.

Süngunambo ahandî adükari nginindinambo ai semündündürî Isip hinngirîhi hehi mahei. ¹⁸ Nimî wohî furikoate-reandühî niboadeimbo 40 himbanî Godindî hoafimbo moei masei, nga asu God ai aheimbo fehefendürimbohünda tinrifomayu. ¹⁹ Kenan-yafe hifihü 7 sirî God ai aheimbo yihirirearühî hifi ra Israer aheimbo masagadürî horombo hoafimayu süngu. Horombo Israer ai Isip sowana hei nîmareimbo asu süngunambo Kenaninambo mahei ra 450 himbanîyo. ²⁰ Süngunambo God ai Israerimbo hifandîyo-ndürimbohünda yiboboru rundeimbi nindou kamafoareapura ai hifandîründürî homomboyoy süngunambo Samuer Godindî hoafi hoafiyu-randeimbi ai tüküfi ahamundî fondî kasimaramündu.

²¹ Rani-simboanî Israer ai adükari bogorî semindimbo hoafimehündowamboyu asu God ai Sor, Kisindî nîmorî, ahei adükari bogorî kamafoarirî. Ai-ana Bensaminindî sirambeahind-ani. Ranîyu ai adükari bogorîmbo 40 himbanî mamaru. ²² Nga God ai ahambo raguanamborirî mburambo Defit ahei adükari bogorîmbo hinngimarirî. God ai ahambo hoafiyuhü yahuya, 'Ro Sesindî nîmorî Defit fifirîhini, nga wandî ngusüfo ai nindou rahurai ranahambo anahî hohoanîmo-ayahî. Nîmboe ai anîmbo wandî hohoanîmo süngundeambui,' mehu. ²³ God ai Defitindî sirambeayahindî Sisas sihefimbo aboedambo-fembohünda Israer sowana koamarîherü horombo hoafimayu süngu.

²⁴ Sisas ai weindahî tüküfekoate-yuambe Son

ai Israerîhündî munġu ranaheimbo aboedî hoafî bokarîhendürühi yahuya, 'Sîhei hohoanîmo moaruwai daboadanambo-ndîhinda, asu sîheimbo hundürü-ndîhandürî-mboyahi,' mehu. ²⁵ Ndeara Son ai ahandî ratüpurî munġumbo yangîri-yoaniyo ai hoafîyuhü yahuya, 'Se hohoanîmoyeiya ro dîdeyaha? Ro-ana nindou sapo se hîfandarîhündî ranîyahîpoanî. Se hîmborîyei! Nindou ra sünguna tükündîfimbui, ŋga ro-ana ahandî sufihîndî wofî fufurîhefembo ra aboedîyahîpoanî,' mehu.

²⁶ Wandafî mamî, se-ana Abrahamîndî ahurî anei, asu Suda-yafe ndîfo se Godîmbo hohoanîmoyei arîhündî God ai aboedambo-ndeamunîmbui hoafî ranana ai sîhefîmbo soana koafoareamboani. ²⁷ Serusaremîhündî nindou anei asu ahei bogor-anemo ai moai Sisasîmbo aboedambore randeimbani sei ndorîhorî fifîrîhorî. Asu ai moai Godîndî hoafî hoafîyomo-rundeimbi-yomondî hoafî munġumbo ŋgoafîmbo nîmarîmbo si ranambe hoeiru marundî ra fifîrîhindî, ŋga wani. Ai ahambo papi-hoafîmarîhorî horombo Godîndî hoafî hoafîyomo-rundeimbi ranî-moatükunî tükündîfemboe mehomo süngu. ²⁸ Ŋga yîbobofeambe Sisasîmbo hîfîkoefimbo moai hoafî yangoro, ŋga asu moanî hoangîrîhi hehimboyei papi-hoafîrîhorühi Pairatîmbo hoafîyeihî seiya, 'Hîfokoarîworî,' masei. ²⁹ Ai munġumbo moatükunî ramarîhindî ra horombo Baiborambe hoafîmayo süngu. Ranîyo süngunambo nîmî keimbi karîhendeimbîfihîndî foarîndümo hanîmo hoŋguambe masîhawurî. ³⁰⁻³¹ Ŋga

God ai ahambo yifihündî botîmariramboyo nindou ai-babîdî Gariri hîningîru hou Serusareminambo afîndî si mahafomo ranai ahambo hoeimarüwurü. Nindou ranai haponda Sudambo ranîmbo wataporîmboru marundî.

³²⁻³³ Haponda ro siheimbo yarîho hoafayehî: God ai sihefî amoao mamîmbo horombo hoafîmayu süngu haponda ahei ahuirîmami sihefîmbo anîhondümbö tükümfeyo ra Sisas yifihündî botîmarirî. Ndanî-moatükunî hoafîmayo ra Herü Buk yimbu ranambe amboa mbapenîngo.

‘Se wandî nîmor-anafî,

haponda ro sihafî ape-anahî.’ *Buk Song 2:7*

³⁴ God ai yifihündî ahambo botîmarirî, nga ai ngîrî hîhîndüfi ngu yifî ambe-ambe sümböndu. Ranî-moatükunî ra God ai hoafîmayu süngu, ‘Ro siheimbo aboed-aboed-ndîheandürühî asu anîhondü aboedî moatükunî ndahandürî-mboyahî

horombo ro Defitîmbo saimbo hoafîmayah süngu.’ *Aisaia 55:3*

³⁵ Ranîmboyo ngorü Herü Bukambe hoafîyohü yahoya,

‘Sürîhoeimbî nindou ranahambo se ngîrî hîningî-ndoworanî sümböndu,’ meho.

Buk Song 16:10

³⁶ Defitî ai nünquambe Godîndî hohoanîmo süngu ratüpurîmayu. Süngunambo ai yifîmayuwamboyo ahandî amoao-babîdîmbo masamboarîhora asu ahandî fi ra sümbomayo.

³⁷ Nga sapo nindou God ai honquambeahîndî yifihündî botîmarirî ranana moai ahandî fi

ra sümboyo. ³⁸⁻³⁹ Ranimbo-animbo, wandafi mamî, se fifiri-mbirihinda-mboane, ro siheimbo hoafi aboedi hoafiyefühi sefiya, Nindou ndanana wanjei sihei moaruwai hohoanimo gogorindihembui. Mungu moaruwai hohoanimo ra Mosesindi ahinümbi hohoanimo ana ngiri gogorindihe mbunda nindou mbumundi mbiso. Nga nindou Sisasimbo anihondumbo-arihori ana, ahei moaruwai hohoanimo gogorihendühi nindou mbumundi mbüsümbui. ⁴⁰ Ranimbo animbo se hibadühündi! Nga ranan moatükuni Godindi hoafi hoafiyomo-rundembi hoafimemo ra siheimbo sowahi tükündifemboe. ⁴¹ Ai yaru hoafiyomondühi yahomoya,

‘Anihondumbo-fekoate-yeimbi, se himborindei,
Se-ana hepünündahi mbundühi njei yifindei.
Nimboe se niboadeiambe ro mamî-moatükuni
ratüpurî-ndamboyahî.

Nindou mamî ai ratüpurî ranahambo
hoafayu ana,
se ngiri anihond-ane mbisei,’ *Habakuk 1:5*
mehomo,” mehu.

⁴² Asu Por, Barnabas ai Suda-yafe rotu wori hininngirine hena hafandaniyo, nimorehi nindowenihî ai hoafiyehî seiya, “Ngoafimbo nimari si ranambe hoafi nda süngunambo asukai yihoefimbo hoafindafani,” masei. ⁴³ Rotu wori hininngirihî moanambühi tüküyahindani, Suda nindou asu ndifo Suda-yafe rotumbo heirihündeimbi ai Por Barnabas yafandi süngu mahei. Aheimbo dibafirinearühi safaniya, “Se Godindi moani hipoambofe ranambe nimboei njei,” masafani.

44 Asükai ngorü ngoafimbo nimarimbo si ranambe nindou adükari ngoafihündi munguambo ai Adükarindi hoafi himborimbo mafandihindi. 45 Asu Suda ai nindou afindi hoeirihi hehi ngusüfoambe moaruwaimayi. Raniyo ai Porindi hoafi hifinambo-rihindühi moaruwai moaruwaimbo-marihindi. 46 Ranimboyo Por weimbo Barnabas ai yihimbokoate hoafiyafandühi safaniya, “Godindi hoafi siheimbo boatei mbihowamboane. Nga asu se hoafi ndanahambo daboadanambo-arihindi. Ro rarihe hohoanimoayahi, se siheihoari hohoanimoyeihi seiya, ‘Ro-ana koadürümbo-koadürümbo ni ngombo ra ngirindefi,’ asei. Ranimbo animbo se himborindei! Haponda siheimbo hini ngirihorü hohoa sihei ndifo sowana ahehi. 47 Adükari ai yihoe fimbo hoafiyuhü yahuya,

‘God ai nindou aboedambo-fembo ranahambo munguambo hifi semindi homböhünda ro sihambo Suda-yafe ndifombo si nahurai hini ngi-maritheanini,’ ” masafani.

48 Suda-yafe ndifo ai hoafi ra himboriyei hehi hihifi-hihifiyeihi Adükarindi hoafi aboedane masei. Munguambo nindou God ai yangiri gedühi ni ngombo kamafoareandüri ranai anihondümbo-marihindi. 49 Adükarindi hoafi ra mungu hifi ranihü maho. 50 Raniyo asu Suda ai ngoafi hifandi-rundeimbi asu Suda-yafe ndifo nimorehi bogori Godimbo hohoanimoyei rihündeimbi ranaheimbo hohoanimo botimarhindüra Por Barnabasimbo

moaruwaimbo-rîhipîrühî ahei ngoafîhündî hemafoarîhipîrî. ⁵¹ Ranîmboyafanî ai ahei hohoanîmo moaruwai ra fîfîrîmbîrîhînda safanî hena nafuimbohünda hîfî hasüfî ahafandî yîrîfîhîndî kükîfoarîne mburîna asu Aikoniamînambo mahafanî. ⁵² Yîfîafî Aboedî ai Andiokîhündî Sîsasîmbo süngurîhoreimbi ranahei fiambe tüküme Feyondüra afîndî hîhîfî-hîhîfîmayei.

14

Por Barnabas ai Aikoniamîhü aboedî hoafî hoafîmefanî

¹ Aikoniamîhü Por weimbo Barnabas ai asükai mamî rasüngu-marîneandî. Ai Suda-yafe rotu worambe hafanî kefoene hoafî dîboadorîne wataporîmbo-marînandî ranî süngu asu Suda-yafe ndîfo afîndî ai anîhondümbomarihindî. ² Nga Suda bîdîfîrî anîhondümbofekoate-yeimbi ai nîmorehî nîdowenihî Suda-yafe ndîfo bîdîfîrî-yafe ngusüfoambe botîmarîhi-ndüramboyei anîhondümborîhindeimbiimbo yiboaruko-marîhindürî. ³ Ai gedühî Aikoniamîhü nîmbafanîmbo Adükariimbo-hündambo yîhîmbokoate hoafîyafanî marînandî. Ranîyo Adükari ai ahafanîmbo ngînîndî masagapîra hepünîfeimbi asu ngînîndî moatükunî ramarîneanda ai ahafandî hoafî ranai Adükariîndî hîpoambo ra anîhond-ane yaho nafuimeyondürî. ⁴ Nga nîmorehî nîdowenihî adükari ngoafîhündî ai yîkürübümehindî. Bîdîfîrî ai Suda-babîdîmbo-yahîndî asu bîdîfîrî ai Kraisîndî hoafî

sowandifani hafani-rinandeimbi babidimbo-yahindi. ⁵ Süngunambo Suda-yafe ndifo asu Suda ahei bogori-babidimbo sübabi hoafirundühi yahomoya, “Sihihi ahafanimbo moaruwaimbonduhupirühi nimoeinambo hifokoandihupirimboane,” mehomo. ⁶ Raniyo ai ra fifirine hena fefoene hena Rikonia-yafeambe yimbu adükarî ngoafi Ristra asu Debi ngoafihü tüküyafine mburina rani hifikimi mahafani. ⁷ Ranihü amboani nimbafanimbo aboedi hoafi wataporimbo-marinandî.

Por Barnabas ai Ristrahü asu Debihü aboedi hoafi hoafimefani

⁸ Ristrahü nindou mamî tînarî moaruwaimbü mamaru. Ahandî hondî ai rahurai wakimarimindo-ane, nga ngirî hoahoangu ndandî. ⁹ Asu ai Porindî hoafi himbori-mayua, ahambo himboari pariri nüngumbo hoeirira ahandî anihondümbofe raninambo God ai wanjei aboedindirimbui. ¹⁰ Ranimboyu Por ai puküna hoafiyuhü yahuya, “Sihafî tînarinambo botiyafo nimbafi,” mehindowamboyu horipirihoei piyu mburambo hoahoangu wakire marandî.

¹¹ Nindou afindî ai Por ramareandî ra hoeirîhi hehi Rikonia-yei hoafinambo puküna hoafiyehî seiya, “God bidifirî nindumbo-yafine henambo sihefimbo sowana makosafani,” masei.* ¹² Asu Barnabasimbo ndürî Sus dükamarîhorî. Asu Por ai hoafi wataporimbora

---

* **14:11:** Ai rarîhi hohoanimoyehî Sus ai ahei adükarî bogori god-ani asu Hemis ai Susindî yasimondihündî hoafi semündü hu hoafiyu-randeimb-ani masei.

randeimbi-mayua ranîyo asu ahambo Hemis-ani masahündo. ¹³ Susîndî adükari rotu worî adükari ngoafi himboranikimî mafondaro. Ranîyo Susimbo sesi sihai-randeimbi ai burmakau anamîndî bidîfirî asu nimî ahurî wofî amboa sifimbi semündü haya adükari ngoafi yipurî nafîtambekimî sünü tüküme fiyu. Nindou afîndî ai-babîdî Por Barnabasimbo, “Ai yîhoefî god-anafanî,” sei hehi burmakau hîfokoe fe segopimbo masei.

¹⁴ Nga Kraisîndî hoafi sowandîfanî hafanî-rî nandeimbi ai ranî hoafi himborîyafanî hena yowanimbo hohoanîmo-yafandühî ahafandî hoearî hirîne hena pipîyafanî hafanî nindou afîndî-yafe mbusümo puküna hoafi-yafandühî safanîya, ¹⁵ “Wandafî mamî se, nimboe ramarîhînda? Ro-ana nindou yangîrî se nahurai-anehi. Ro siheimbo aboedî hoafi wataporîmbo-rîhoanda se nimîndîkoate-moatükunî ra hîningîndîhi hehi God Yangîrî Nüngumbü sowana ŋei. Ai sünü, hîfî, sirîwara asu muŋgu-moatükunî ranambe ŋgoro ra nafîmarandî. ¹⁶ Horombo God ai nindou muŋguambo hîfîhü hîningîreandüra, ahei hohoanîmo süngu hei marîhündî. ¹⁷ Nga ai anüngu ra nafuimbohünda sihefimbo aboedîreamunî arandî. Ai siheimbo sünambeahîndî hoe koafoare nümbür-ambeahîndî sesi yimüŋgu-remîndambe sagadürî arandî. Ai sesi afîndî asu ŋusüfoambe hîhîf-hîhîfî sagadürî arandî,” masafanî. ¹⁸ Ai ranî hoafi ra wataporîmbo-marînandî, ŋga nindou ai ahafanîmbo burmakau hîfîkoe fe sihefembo hohoanîmo-

mayei hei, nga ai kikifoefe-ndürimbohünda tîjîrifomefanî.

Ai Porimbo nîmoei pîmarundî

¹⁹ Ranîyo Andiokihündi-yomo asu Aikoniamihündi-yomo Suda bîdirîfî ai sinîmo nindou-yei ngusüfoambe botîmarundüra ai Porimbo yîfîmbiyuwa yahomo houmbo nîmoeinamborurü mburu asu ngoafî bîdîfîranî kiafu hüründümo mahomo. ²⁰ Nga Sisasimbo süngurîhorî-rîhündeimbî ai sinei wakîrîhorî manîmboeia ai botîfi haya, asükai adükari ngoafîna mahu. Ranîyu asu ngorü sina Barnabas dîbombo Debinambo mahafanî. ²¹⁻²² Ranî ngoafîhü aboedî hoafî ra bokarîmarî-heneanda asu nindou afîndî ai Sisasimbo süngurîhorî-rîhündeimboyahi tükümehindî. Ranîyo asu ai hîhîrîyafîne Rîstra, Aikoniam, asu Andiok ranînambo hafanî süngurîhorî-rîhündeimbî ngînandîfî-nandürühî safanîya, “Se Godîmbo ndondîhi anîhondümbö-ndîhorî ndühündî. Tîjîrîfo afîndî sîhefîmbo tükündîfemboe sîhîrî God ngînîndî hîfandarandî ranambe homböhönda,” masafanî. ²³ Asu mamamî ngoafîhü anîhondümbö-rîhindeimbî ranaheimbo nindou hîfandî-yondürî rambo kafoarîneapurî hena asu sesî wehîyafandühî Godîmbo dîdîbafî-mefîneandî. Asu ai Adükarîmbo anîhondümbö-marîhorî ahandî warîwamî aheimbo hînîngî-marîneandürî.

Ai hîhîrîyafîne Siria-yafe-ambe Andiokînambo mahafanî

24-25 Ranîyo ai Pisidia-yafe mbusümo hafanîmbo Pamfîria-yafeambe tüküyafîne Pergahü hoafi-wataporîmbo-rînrü mburîna asu Atarianambo mahafanî. ²⁶ Ateriahü ai sipambe fariyafîne hena Andiokînambo sepîmîndî maho. Ranîhü horombo Sisasîmbo anîhondümborîhindeimbî ai ahafanîmbo Godîndî ratüpurî ratüpurîmbohünda hînrîngî-rîhipîrühî seiya, “God ai sîhafanîmbo hîpoambo-ndeapîrühî mbîfarîhepîr-amboane,” masei. Asu ai ratüpurî ra ratüpurîyafanî moendî-marîneandî. ²⁷ Ai Andiokîhü tüküyafîne hena, anîhondümborîhindeimbîmbo gugurî-marîneandürî. Asu muᅅgu-moatükunî God ai ahafandî warî süᅅgu ratüpurî-mayu ranahambo hoafîmefanî. Ai hoafîyafandühî safanîya, “God ai ᅅgorü nafî nafîmaranda Suda-yafe ndîfo ai-amboanî Godîmbo anîhondümborîmarîhorî,” masafanî. ²⁸ Asu ai afîndî si Sisasîmbo süᅅgurîhorî-rîhüdeimbî-babîdîmbo mamarîfanî.

15

Serusaremîhü Sisasîmbo anîhondümborîhindeimbî-yafe bogorî ai gugurî-mefundî

¹ Ranîyo asu nîdou bîdîfirî ai Sudianîpoedî Andiokîna kosîmo Suda-yafe ndîfo Sisasîmbo anîhondümborîwureimbîmbo yamundîrûpurühî yahomoya, “Se Mosesîndî hohoanîmo süᅅgufekoate-ndîmondühî sîhamundî fîhoearî kefe tîrîhefekoate-ndîmondanî asu ᅅgîrî aboedambo-ndafundî,” mehomo. ² Asu Por Barnabas ai Sudiahündî-babîdîmbo hoafîna sîmborî sîmborî-memo.

Ranîmboemo anîhondümbö-rundeimbî ai hoafî fîründümondühi yahomoya, “Por, Barnabas asu nindou bîdîfîr-amboanî ai Serusaremînambo mbîhomo-ndamboane. Asu ai hoafî ra Kraisîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbî asu hîfandî-rundeimbî-babîdîmbo dîdîboado-mbîrundamboane,” mehomo. ³ Anîhondümbö-rîhindeimbî ai koamarî-hehipura mahomo. Ai Finisia asu Samaria-yafeambe mbusümondühi homo hoafîyomondürühi yahomoya, “Asu sîhefî ndîfo amboanî Sisasîmbo anîhondümbö-marîhorî,” mehomonda asu anîhondümbö-rîhindeimbî muŋguambo ai afîndî hîhîf-hîhîfî-mayei.

⁴ Ai homo Serusaremîhü tüküme funda anîhondümbö-rîhindeimbî Kraisîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbî asu hîfandî-rundeimbî ai ahamumbo hîhîfî-marîhüpürî. Asu Por Barnabas ai muŋgua-moatükunî God ai ahafandî warî süngu ratüpurîmayu ranahambo hoafîmefînandürî. ⁵ Nga asu anîhondümbö-rundeimbî Farisîhündî bîdîfîrî ai botîyafu hoafîyomondühi yahomoya, “Sîhefî ndîfo ai ahamundî fîhoearî karu tîrîmbîhou-ndamboane asu ai Mosesîndî ahînûmbî hohoanîmo süngumbîrîhind-amboane,” mehomo.

⁶ Ranîmboemo Kraisîndî hoafî sowandümo homo-rundeimbî asu hîfandî-rundeimbî ai hoafî ranahandî nîmîndî wataporîyo dîdîboado-fembohünda gugurîmefundî. ⁷ Ai wataporîyomo homo muŋgumayoa asu Pita ai nûngumbo hoafîyupürühi yahuya, “Wandafî mamî, se fîfîrundî horombo hondü God ai seambeahîndî wambo kahoare hînîngîmareandîrî sîhefî ndîfo ranaheimbo wandî yasîmondînambo aboedî

hoafi hoafi+yowani hîmborî+yohü anîhondümbö-fembohünda. ⁸ God ai munjuambo nindou-yafe hohoanîmo ra fifîreandi. Ai sîhefi ndîfo ranaheimbo yîni mehu ra nafuimbohünda Yifiafi Aboedi masagadürî sîhefîmbo masemuni nou. ⁹ Ai moai sîhefîmbo ñgorü süngureandühi aheimbo ñgorü süngurearü, ñga wani. Ai anîhondümbö-marîhinda asu God ai ahei ñgusüfoambe ramareandüra sürühehindeimbi tükümehindi. ¹⁰ Ñga nîmboe asu se Godîmbo randîhu hoeindîhurü yahomo houmboa? Se ñgîri sîhefi ndîfoambo sîhamundi fihoeari karu tîmbîrî+hound-amboane mbîsîmondühi aheiwami nîmboreimbi moatükuni nandundi. Ñga horombo sîhefi amoa asu sîhîr-amboani nîmboreimbi moatükuni ra ñgîri ndahumîndefî. ¹¹ Suda sîhîri ndarîhu anîhondümbö-arîhundî ana, Sisasîndî hîpoambonambo aboedambo-ndahumboyefî, ñga asu sîhefi ndîfo ai-amboani ranînambo aboedambo-ndahimboyei,” mehu. ¹² Barnabas Por ai Godîndî ñgîniîndî nafuimbo moatükuni asu hepünîfeimbi moatükuni ra God ai Suda-yafe ndîfombo ahafandî warîsüngu ramareandî ranahambo ndorîne wataporîmbo-marînandî. Asu munju ai wataporî ra hîhîmborî-yomondühi hîmbo yangîri kûmarundi.

¹³ Hoafi moendîmayowa asu Sems ai hoafi+yuhü yahuya, “Wandafi mamî. Se wandî hoafi hîmborî+yomo. ¹⁴ Saimon ai haponda ndore korîfoare hoafi+yuhü yahuya, God ai ahandî hîpoambofe hohoanîmo nafuiyuhü sîhefi ndîfo bidîfîrambo weangurühi wand-anei mehu.

15 Asu Godîndî hoafi hoafiyomo-rundeimbi-yomondi hoafi-amboa mamî yahurai-ane. Ai yaru hoafi nda sürü papîmaründî: 16 Adükari ai hoafiyuhü yahuya,

‘Defitîndî mamîsirî ai worî nahurai birîmefoendî,
 nga süngunambo ro hîhîndahe koda
 asu ahandî mamîsirî ra asükainda botîndîhe-amboyahî
 nindou ai worî birîfoare mbura simborî worîmbo-arandî nou.

17-18 Rananîmbo asu nindou amurî ai randîhi Adükariîmbo kokondî-horîmboyei.

Asu munġuambo Suda-yafe ndîfo ro wand-anei masahî ranai-amboa kokondî-horîmboyei. Hoafi nda horombo hondü ndani-moatükunî tükündîfemboe mehu-ane.

Adükari ai yare hoafîmayu ai ranî-moatükunî raremarandî,
 asu horombo hondü nindou ai ra fîfirîmarîhîndî,’ mehu.” *Amos 9:11-12*

19 Ranîmboyo asu Sems ai hoafiyuhü yahuya, “Ro rarihe hohoanîmoayahî sihefî ndîfo ai hîhîriyahi Godîmbo sowana mahei ranaheimbo sihîrî ngîrî tîŋîrîfo ndahundûrî. 20 Wanî, nga sihîrî aheimbo pasambe ndandîhu hoafîndefomboane. Kabomombo sesî dîdîbafife sihefeimbi sesîpoanî, nîmorehî sisîhîmopoanî asu anamîndîhoandî birabîriyopoanî, nînihondî amînda-wofîfeimbi asu horî sesîpoanî. 21 Ai ngîrî randîhîndî ra nîmboe horombo peyomo houmbo haponda munġuambo ngoafi adükarambe nindou ai Mosesîndî

hoafi bokarihoemo arundi. Asu munguambo ngoafimbo nimarimbo si ranambe Suda-yei rotu worambe ritimiru arundi,” mehu.

Suda-yafe ndifo anihondumbo-rihindeimbi ahei pas-ane nda

²² Ranimboane asu Kraisindi hoafi sowandümo homo-rundeimbi-yomo hifandiru-ndeimbi-yomo asu anihondumbo-rihindeimbi-yei ai hoafi firihümündihî seiya, “Sihiri-hündi bidifiri ai Por Barnabas babidimbo Andioknambo hombohünda koandihetu-purimboane,” masei. Ai Sudas, ahandi ndürî ngorü Barsabas, asu Sairas ahafanimbo ngafani sei hiningi-marhipiri. Yimbu ai anihondumbo-rihindeimbi-yei bogori-yafani. ²³ Ahafandi warihü ai pas mami koarihoe-mondühî hoafiyomondühî yahomoya:

“Ro Kraisindi hoafi sahumindefi hefi rihundeimb-ane fi asu hifandirihu-hundeimb-ane fi. Suda-yafe ndifo anihondumbo-rihindeimbi Andiokihü, Siriahü, Sirisiahü aniboadei, se karihasi-handürî.

²⁴ Ro himbori-yefimboane fi rohündi bidifiri ai homo watapori-memondamboyo sihei hohoanimo mamikari-marandürî, nga asu ro moai ahamumbo randundi sefi.

²⁵ Ranimboane asu ro hoafi firihumindefi mburihu sefiya ro nindou siheimbo sowana koandihetupurimboyefi. Ro nindou ra yihoe fi ngunindi Barnabas asu Por-babidi koamarihetupiri. ²⁶ Ai moai ahafandi fimbo hohoanimo-yafani, nga ai sihefi Adükari Sisas Krais ahambo-hündambo ahandi ratüpurî

ratüpurî-mayafani. ²⁷ Ranîmboyefî ro Sudas asu Sairasîmbo koandîhehupîra ngafani hoafî ro sürü paparîhundî rahurai randîne ahafandî yafambenambo hoafîndamboyafani. ²⁸ Yifiafî Aboedi ai yîhoefî mbusümo nîmarîmbo asu ro mamî mamamberîhu hohoanîmo-yefühi sefiya, ‘Ro ngîrî ngorü tînjümbî hohoanîmo sîhei wamî nandîhundî,’ masefî, nga se ndani hohoanîmo yangîrî anîmbo randîhimboyei. ²⁹ Se kabomombo sesi didîbafîfe sîhefeimbi sesîpoani, horî sesîpoani, nînhondî amîndawofîfeimbi sesîpoan, nîmorehi sisîhîmopoani asu anîmîndîhoandî birabîrî-yopoani. Se ranî hohoanîmo süngufepoani. Se ranî-moatükunî ra hînhîngarîhindî ana, aboedîndeimboyei. Yîhoefî hoafî ndear-ane, nga se aboedî nîboadei,”

mehomo.

³⁰ Ranîyo asu Serusaremîhündî anîhondümborîhindeimbi ai nindou yimbuyimbu ra koamarîhehipura Andiokînambo mahanîmo. Asu ai anîhondümborîhindeimbi gugurundürî mburu pas ra masabudürî. ³¹ Anîhondümborîhindeimbi ai pas ranambeahîndî aheimbo ngînemîndîndürîmbo hoafî hoeirîhi hehimbo hîhîf-hîhîfî-mayei. ³² Sudas asu Sairasî ai Godîndî hoafî hoafîyafani rînandeimb-anafani. Ranîyo asu yimbu ai aheimbo afîndî ngînemîndîmbo hoafî hoafîyafîndürî marînandî. ³³⁻³⁴ Yimbu ai Andiokîhü nîngo-nîngo-yafîne mburîna anîhondümborîhindeimbi ai ahafanîmboya, “Godî ai aboedî-aboedî mbîreapîr-amboane asu ngusüfoambe afurînde kündeambui,” sei hehi

nindou koamari-houpîri ranahamumbo sowana koamarihehipîra hîhîriyafîne mahafani. ³⁵ Nga Por asu Barnabas ai Andiokîhü manîmbafani. Ranîhü yimbu ai nindou bodîmondî-babîdî Adûkarîndî hoafi bokarîhe-neandühî yamundi-marîneandürî.

Por Barnabas ai yûkürübî-mefîneandî

³⁶ Sûngunambo Por ai Barnabasimbo hoafiyundühî yahuya, “Sîhîri munğu ngoafi adûkarî sapo Godîndî hoafi horombo bokamari-hehoandî ranî ngoafînambo anîhondümborîhindeimbî ai nûngumbayahi ranî ndüfosimbo gagimboane,” mehu. ³⁷ Barnabas ai Sonîmboyu Makîmboyu randeimbî-mayu ranahambo ai-babîdî semündü hombo mehu. ³⁸ Horombo Son Mak ai Pamfîria ngoafîhü ahafanîmbo hîningîmareapîri, nga moai ai-babîdî Adûkarîndî ratüpurî, ratüpurîyu hu. Nga asu Por ai ahambo moai semündü-hombo yifirîyu. ³⁹ Yimbu ai sîmborî hoafiyafîne hena yûkürübî-mefîneandî. Barnabas ai Mak serümündü haya sipambe farîyafîne hena Saiprusînambo mahafani. ⁴⁰ Nga Por ai Sairas serümündü mahafani. Anîhondümborîhindeimbî ai ahafanîmbo hoafîyeihî seiya, “Adûkarî ai sîhafanîmbo moanî hîpoambo-ndeapîrühî mbîfarîhepîr-amboane,” masei. ⁴¹ Yimbu ai Siria, Sirisia-yafeambe hahabodîfanî wakîrîneandühî anîhondümborîhindeimbîmbo ngînimari-nandîfî-nandürî.

16

Timoti ai Por-dîbo mahu

1 Por ai Derbe ngoafi hu ngasünde haya Ristra ngoafina mahu. Sisasimbo süngürüri-randeimbi mamı, ahandı ndürı Timoti ai ranıhü mamaru. Ahandı hondı ai Sudahündı anıhondümbö-reandeimbıyo, nga asu ahandı afındı anımbö Grikıhündıyu. 2 Ristrahündı asu Aikoniamıhündı anıhondümbö-rıhindeimbı ai Timotimbo ahınyeihı seiya ai nindou aboed-ani masei. 3 Asu Por ai Timotimbo ahandı süngu semündü-hombo yahu haya hohoanımo-mayu. Ai Sudahündı ranı hıfıhü manıngomo ranahamumbo hohoanımoyuhü ahambo serümbündü haya ahandı fı hoarı ra karırı tımarıherü. Sapo muıguambo ai fıfırundı Timotındı afındı ra Grikıhündı-mayuwambo. 4 Ai ngoafi adükarınambo homo tüküyafu, homo tüküyafu rundühıyo asu horombo Kraisındı hoafi sowandümo homo-rundeimbı asu hıfandı-rundeimbı Serusaremıhü hoafi ranı sünguru masıhoemo ra anıhondümbö-rıhindeimbımbö masabudürı. 5 Asu ranımböyo Kraisındı nendı ranı hoafi ranınambo ngınındı anıhondümbö-rıhindühı muıguambo sı aho ra nindou ai afındı tüküyahi marıhündı.

Por nindou mamı Masedoniahündı hoeimarırı

6 Ngımı ai Frigia, Garesia-yafeambe homondane, Yıfıafı Aboedı ranı ahamumbo nindou Esia hıfambe ranaheimbo Godındı hoafi hoafıyo-ndürıpoanı meho. 7 Ranıyomo ai Bitinia hıfınambo hombo yahomo houmbo Mısa-yafe yüpupukımı tüküyafundane, asu Sisasındı Yıfıafı ranı ahamumbo ranafı hombo yowanı mehöpurı. 8 Ranıyomo asu

ai Misia nafiyafu hou Troas ngoafinambo mahanimo. ⁹ Ran+yu asu ranî nimbokoanî Por ai yafogoadinambo nahurai ranipoanimo moatükunî hoeireandane, nindou mamî Masedoniahündî ai botîfi nüngumbo hütihütirürühi yahuya, “Se ndanafî kosafî yîhoefombo farîhawamunî,” mehu. ¹⁰ Por ai ranî-moatükunî hoeire hayamboyou ro hohohanimo-yefomboanefî God ai ranaheimbo ahandîmayo hoafî ra hoafimbohünda koamarîhemunî. Ranîmboane asu nîmehünou ro Masedonia hîfinambo hombo naporîhundühi nafî kokomarîhundî.

Ridia ai Godîndî hoafî süngumareandî

¹¹ Sipambe fariyahu Troas ngoafî hîningîrihu hohu asu Samotres airaninambo hefî asu ngorü sihü Neapolis ngoafîhü tükümehündî. ¹² Ranîyefî asu ranîhü hîningîrihu hohu hefî, Firipai ngoafîhü tükümehündî. Masedonia-yafe hîfambe Firipai ngoafî adükarî Rom ai hîfandî-marundî. Ranîhü tüküyahu yahunümbî nîmbî manîmboefî. ¹³ Ngoafîmbo nîmarîmbo si tüküfeyoane, asu ro hefî ginîrûmbî ngoafî tebünanî tüküyahu mburîhu, hoekîmî mahefî. Hoe ranî fikîmî ranîpoanimo fondî Godîmbo didîbafî-fembohünda fondî mbanîngoyo sefî hoahumboyefî mahefî. Ranîhü nîmorehî bidîfirî ai gugurîyahi nîmarei-ane asu ro aîbabîdî wataporîmayefî. ¹⁴ Nîmorehî mamî adükarî ngoafî Taiatairahündî, ahandî ndürî Ridia, ai hoafî ro hoafîmayefî ra hîmborîmayo. Ranai ana Godîmbo didîbafîfe hoafîyorandeimbî

asu ai hamburî hoearîfihî kaki semîndî-randeimb-ane. Adükarî ai ahandî ngusüfoambe hohoanîmo botîmare-andamboyo Por ai hoafi, hoafîmayu ra anîhondümbö-mareandî. ¹⁵ Ai ahandî worambeahîndî-babîdîmbo himonî hundürümeyei. Ai himonî hundürüyo mbura yîhoefîmbo hoafîyohü yahoya, “Se ro Godîmbo anîhondümbö-marîhinî ra fifîrîndundühî ana, se wandî worambe difomo nîmandomo,” meho. Ai yîhoefîmbo hütî-hütî-maramuna-mboyefî, asu ro ahandî hoafi süngu mahefi.

Por ai Sairas-dîbo Firipai ngoafîhü karabusî-mefîneandî

¹⁶ Mamîmbo ro Godîmbo didîbafîfembo fondühî hefane, moanî ratüpurîyo-randeimbî nîmorehî mamî yîhoefîmbo nafînî hoeimareamunî. Nga moaruwai nendî ahandî flambe nîmarîmbo nînî-moatükunî süngunambo tüküfemboayo ra hoafîyo-marandî. Ranîmboyo asu nindou ai ahandî hoafi himborîmbo ranahambo hîfandîru-rundeimbî ahamumbo kaki adükarî sahüpurî marîhündî. ¹⁷ Ranîyo nîmorehî ranai Por-babîdîmbo yîhoefî süngu hohüyo asu ai yare puküna hoafîyowohü yahoya, “Nindou ndanai ana God Nîmoamo Hondü amaru ranahandî ratüpurîyomo-rundeimb-anemo. Rananemo asu God ai sîheimbo aboedambo-fendürîmboayu hoafi ra hoafîyomo rundühanemo,” yaho marandî. ¹⁸ Munguambo si ai rapomayo hoamboyo asu Por ai ranahambo yîboaruko-yîboarukofi haya, asu ai hîhîrîfî nüngumbo moaruwai nendî amaro ranahambo hoafîyundühî yahuya, “Ro Sisasîndî

ndürinambo hoafayahî se nîmorehî ranahambo hîningîndo hawa ngafi,” mehundo. Ranîyo asu moaruwai nendi ranai mamî ranî simboanî hîningîre haya maho.

¹⁹ Ahambo hîfandîru-rundeimbi ranai ahamundi kaki semîndî nafi awarîmarîhoayo ra fîfirîmarundi sapo nîmorehî ra ngîrî nîni-moatükunî tüküfemboayo ra asukai hoafîndo. Ranîmbo-anemo ai Sairas asu Por ahafanîmbo kîkîhîrüpîndümo mburümbo kiafu hürüpündîmo nindou adükari ahamundi koadürü guguru nîmarîmo rundühî mahomo. ²⁰ Ai ahafanîmbo sowapündümo nindou hoafi hîmborîyomo-rundeimbi ahamumbo soana homo hoafîyomondühî yahomoya, “Nindou yimbu ndanana Sudahünd-anafanî, nga aiyafanî nindou sîhefî adükari ngoafîhü amarei ranaheimbo moaruwai hohoanîmo botîmarîneandî.

²¹ Ran-anafanî nindou Romîhündî sîhîrî ahînümbî hohoanîmo süngukoatembo-mayo ranahambo yamundarîneandî,” mehomo.

²² Ranîyei asu nindou afîndî ranai ahafanîmbo ranîmbohünda papi-hoafi-marîhüpîrî. Ranîyomo asu hoafi hîmborîyomo-rundeimbi ai ahafandî hoearî yümündühaupürî mburu hoafîyomondühî yahomoya, “Ahafanîmbo wofî bogorînambo harîmbemopîra-mboane,” mehomo. ²³ Ranîyomo asu ahafanîmbo wofî bogorî-mayo ranambo puküna buburüpîrî mburu, asu karabusî-marupîrî. Ranîyomo nindou karabus worî hîfandî-randeimbi ahambo hoafîyomondowohü yahomoya, “Se ahafanîmbo wudîpoapondo hîbadapîrî,” mehomo. ²⁴ Ranîyu nindou ranai hoafi ranahambo hîmborîyu

mbura ahafanîmbo karabus worî safambe ragu nîmî ahi yîrîfoneimbînambo yitîŋarîhü hüputüpu-rapürîmündî hîŋîŋîmareapîrî.

25 Ranîyafanî Por Sairas ai nîmbî mbusümondühi nîmarîfanîmbo herüyafandühi Godîmbo didîbafî-mefîneando. Asu nindou bîdîfîrî karabusîyafu mamarîmo ranai ahafanîmbo hîmborî-memopîrî. 26 Asu nîmehünou hîfîhe afîndî tüküfehüyo karabus worî kambohoanî ranai fîfîmîmayo. Ranîyo nîmai yipurî ranai sübüdîhoehüyo nindou karabus worambe mamarîmo ahamundî fîhîndî sen makiaro ra fufurîmarîhoayo. 27 Ranîyu asu karabus hîfandarandeimbî ranai botîfî yipurî sübüdîhoai menġorowa hoeire haya nindou ai mbafefou yahu haya yîhîmboyuhü penau hoandarî semündü haya wandîhoarî hîfokoandîhea yahu haya ramefîyu. 28 Ŋga Por ai heiyuhü yahuya, “E! Se sîhafî fî yimbündamboyafî! Ro-ana munġu amarefî,” mehuamboyu. 29 Ranîyu karabus hîfandîrandeimbî ai nindoumbo hai sowandümo sîŋîmo yahu mîŋġîyu hoafîyu mbura nîmai worî safambe pîpîyu hu Por Sairas yafandî yîrîkîmî hîhamîndarîyuhü piyu menġuru. 30 Ranîyu ai ahafanîmbo sepîrîmündî weindanî hüfu nîmarümbö hoafîyupurühi yahuya, “Rîtîfo yimbu, ro nîŋî nününġundîheanda God ai wambo aboedambo-mandeandîra?” mehuamboyafanî.

31 Asu ai sîmborî safanîya, “Se Sisas Adükarî ranahambo anîhondümbö-ndîworanî anîmbo asu God ai sîhambo, sîhafî worambeahîndî-babîdî aboedambo-ndeandürümbui,” masafanî.

³² Asu raniyo Por Sairas ai karabus hifandi-randeimbi-mayu ranahambo nindou mamî ranî worambe manîmboei aheimbo kameihî parînerî hena Adükarîndî hoafi hoafîmefînandürî.
³³ Ranîyo asu ranî nîmbokoanî karabus hifandi-randeimbi-mayu ranai ahafanîmbo sepîrîmündî mbura ahafandî masîmei ra popoaimarandî. Ranîyo asu ai ahandî fikîmînîndî-babîdîmbo munğu hundürümayeri. ³⁴ Ranîyu ai ahafanîmbo sepîrîmündî hafu ahandî worambe nîmarümbö sesî sagapîra masowasîfanî. Asu ai ahandî fikîmînîndî-babîdî haponda Godîndî hoafi hîmborîyei mburîhü anîhondümbö-marîhindî ranîmbohünda hîhîf-hîhîfîmayei.

³⁵ Ranîyomo siambe hoafi hîmborîyomö-rundeimbi ai prisman bîdîfîrî koarîhoupurühi yahomoya, “Hapoana se nindou yimbu ranahafanîmbo hînîngîndowapîra mbîhafandamöboane,” mehomo. ³⁶ Ranîyu nindou karabusîmbo hifandi-randeimbi ai Porîmbo hoafîyundühi yahuya, “Hoafi hîmborîyomö-rundeimbi ai ‘hînîngîndowapîra mbîhafandamöboane,’ mehomonda-möboanahî sinî hoafayahapîrî, nga hapoana se aboeda ngafanî,” mehupîrî. ³⁷ Asu Por ai prismanîmbo hoafîyupurühi yahuya, “Ro-ana Romîhündanehi, nga ai yîhoehîmbo nînîhümboyo hoafi hîmborambe nindou hîmboahü buburümünî mburu, karabus worambe koamafoarümünî. Asu ran-anemo haponda ngoafîna yîhoehîmbo dîbo semîndîmünî kohefembo hohoanîmoemo. Refeana wanî! Nga ahamundîhoarî anîmbo sîfomo sowandümömünî koarîhoumuna

ngemboyehî,” masafandamboemo.

³⁸ Asu prisman ranai ahafandîmayo hoafi ra hoafi hîmborîyomo-rundeimbîmbo hoafi-memopuramboemo. Ranîyomo asu Por Sairas ai Romîhünd-anafanî hoafi ra hîmborîyomo mburu yîhîmbo-memo. ³⁹ Ranîyomo asu ai homombo ahafanîmboya, “Karîhapîsî, ro hütîyefî,” yahomo mburu moanambühî sowapündümo mahomo. Asu ranîyomo ahafanîmbo hoafi-yomopîrühî yahomoya, “Se ngoafi nda hîningîndîne hena ngorü goanîni ngafanî?” mehomo. ⁴⁰ Ranîyafanî ai karabus worî ra hîningîrîne hena Ridiandî worîna mahafanî. Ranîhü anîhondümborîhindeimbî ai mafandî-hindamboyo asu aheimbo ngusüfoambe kîkîmî-foarîneirî hena mahafanî.

17

Tesaronaika-hündî ai Por Sairasîmbo hürütümarîhüpîrî

¹ Ranîyafanî Por Sairas ai hafanî Amfîporis Aporonia ngoafi kefoene hena hafanî Tesaronaika ngoafîhü tükümeîneandî. Ranîhü Suda-yafe rotu worî mamî mafondaro.

² Ranîyu asu Por ai yaremarandî süngu Suda-yafe rotu worambe kefuai hüfu nîmarümborîngîmîmbo moanî nîmarîmbo si ra ai-babîdîmbo Baibor-ambeahîndî hoafi ranahambo ndorîhi wataporîmbo-marîhündî. ³ Ai aheimbo

Godîndîmayo hoafi ranahandî nîmîndî ra wataporîmbo-randühî yahuya, “Nindou God ai ahambo nîmorehî nîndowenîhîmbo aboedambo-fendürîmbo kafoarîrî hîningîmarîrî

ra Krais-ani asu ai asūbusi afindi semündü haya yifiyu mbura asūkaiyu botimefiyu,” mehu. Asūkaiyu hoafiyuhü yahuya, “Sisas ndanahambo ro sheimbo hoafayahi ai Krais-ani,” mehu. ⁴ Nindou bidifiri ranihündambo ai hoafi ranahambo anihondumbo-rihi mburihü, Por Sairasi-yafandi süngu mahei. Nindou bidifiri Grikhündi Godimbo hohoanimo parihoreimbi asu nimorehi afindi bogorimbo-yahindeimbi ai-amboa ahafandi süngu mahei.

⁵ Ranimboyo asu Sudahündi bidifiri ai ngusüfoambe moaruwai-marapura nindou bidifiri funiru wakirundeimbi maketambe maningomo ranahamumbo gugurimarupura ai homo nindou afindi guguripuri mburumbo hohoanimo botimaripura ngoafambe nginindi hoafemo wakimarundi. Raniyomo asu ai Por Sairas kikihepimindi nindou afindi burimemo ranahamumbo sowana sepimindi hombohünda ahafanimbo kokorupirühi Sesonindi worina pipina mahomo. ⁶ Nga raniyomo ahafanimbo hoeifepirikoate-yomondühi-yomo, ai Sesoniyu asu anihondumbo-rundeimbi bidifiri-yomo ahamumbo nindou bogorimboyafu mamarimo ahamumbo sowana kiafu hürüpundümo mahomo. Ai homo puküna hoafiyomondühi yahomoya, “Nindou ndanai ana muᅅguambo hifi ranihü moaruwai hohoanimoyomo marundi ran-anemo asukai haponda ndanihü tüküyafu aningomo. ⁷ Asu Seson ai ahafanimbo worinimareapiri. Nga nindou muᅅgu ndanai ana adükar bogori hondü Sisarindi ahinümbi hohoanimo gogonimbo-riheneandühi

safanîya, ‘Awi nindou adükari bogori ñgorü manüngu, ñga ahandî ndürî Sisas-ani,’ safanî marînandî,” mehomo. ⁸ Ranîyomo ñgoafîhündî bogori-yomo asu nindou afîndî-yei ranai hoafî ranahambo hîmborîyei hehi afîndî hohoanîmoyeihi ñgusüfoambe moaruwaimarandürî. ⁹ Ranîmboemo nindou bogori ai Sesonîyu bodîmondî-yomo ahamumbo kot pemîndomo mehomonda asu ai kaki masabupura hîñîñgîmarîpura mahomo.

Por Sairas ai Beria ñgoafîhü mamarîfanî

¹⁰ Mamî ranî ñîmbokoanî anîhondümborîhindeimbî ai Beria ñgoafînambo Por Sairas koamarîhehipîra mahafanî. Ai hafanî Beria ñgoafîhü tüküyafîne mburîna Suda-yafe rotu worî mafengoro ranambe kefoene mahüfanî. ¹¹ Beria ñgoafîhü Suda mamarei ahei hohoanîmo ra Tesaronaikahündî-yafe hohoanîmo ñgasündîmareandî. Beriahündî ai Por Sairas-yafandî hoafî hîmborîyei mburîhü, asu hoafî ranahambo masahümündî. Ranîyo ai munguambo si maho Bukambeahî hoafî ra hoeirîhi marîhündî ahafandî hoafî ra anîhondümbayo sei hehi. ¹² Ranîyei asu Sudahündî afîndî ranai hoafî ranahambo anîhondümbomarihindî. Asu Grikîhündî ñîmorehî ndüreimbî bogorîmbo-yahindeimbî afîndî asu nindouwenihî afîndî ai hoafî ranahambo anîhondümbomarihindî.

¹³ Por ai Beriahündambo Godîndî hoafî bokarîmarîhendürî ranahambo Tesaronaikahündî Suda ai hîmborîyei hehi Beria ñgoafîhü amboa hei tükümehindî. Ranîyo asu Tesaronaikahündî

ai nindou Beriahündi-mayei ahei ŋgusūfoambe moaruwai hohoanimo botimarhindüri. ¹⁴ Raniyei asu anihondümborihindeimbi ai hohoanimoyeihi seiya Porimbo moaruwaimbo ndihorimboyei sei hehi ahambo hoekimi koamarhehora mahanu, ŋga Sairas Timoti ai Beriahü mamarifani. ¹⁵ Raniyomo nindou bidifiri ai Por sowaründümo hou ai-babidi Atens ŋgoafina mahomo. Asu Por ai yahuya, “Sairas Timoti ai nimai wambo-sowana mbisini-fandamboane,” mehuamboemo asu hoafi ra sowandümo hou hihriyafu Berianambo mahomo.

Por ai Atens ŋgoafihü Godindi hoafi hoafimayu

¹⁶ Por ai Atens ŋgoafihü Sairas asu Timoti ahafanimbo hifandapirühi nimarumbo hoeireandane, ŋgoafi ranihü tikai god sisami afindi burimayo ranimbo ŋgusūfoambe nimbimayu. ¹⁷ Raniyu Por ai Suda-yafe rotu worambe Grikihündi bidifiri asu Suda bidifiri anihondümborimbo Godimbo hohoanimoyomorundeimbi ahamumbo wataporimbo-marapuri. Raniyu muŋguambo si maho ra nimorehi nindowenihimaketambe gugureyahi nimoreiane, hu ai-babidi nimarumbo wataporiyu marandi. ¹⁸ Raniyomo Epikurian asu Stoik fifirundeimbi nindou ranai Porbabidi hoafinambo simbori-simbori-memo. Ai yaru hoafiyomondühi yahomoya, “Nindou hoafi afindeimbi ndanai nini hoafi, hoafinda yahumboyuwa?” mehomo. Asu bidifiri ai

hoafiyomondūhi yahomoya, “Awi, ai ndifo-yafe sisami god mamī ranahambo hoafimbo yahumboani,” mehomo. Nga Por ai Sisas yifihūndi botimefiyu hoafi ra hoafimayuwambo ranimboemo asu ai rahurai yaru hoafimemo. ¹⁹ Raniyomo ai kansir Areopagus wafuwami mafandundi ahamumbo sowana Porimbo sowarūndūmo mahafomo. Ai homo ahambo hoafiyomondūhi yahomoya, “Ro simbori hoafi nda se nindou aheimbo hoafiyafi arandi ra himborimbo sefomboanefi. ²⁰ Asu ro shafi hoafi ra himboriyefi hohu hoafi ranahandi nimindi ra fifirindihu sefomboanefi,” mehomo. ²¹ Nga nindou Atens ngoafihū amarei anei asu ngorū ngoafihūndi sūhūsi Atens ngoafihū amarei anei ranai moai amuri hohoanimoeyi rihūndi, nga wani. Ai ana hoafi simbori engoro ranahamboane hoafiyō asu himboriyō ranimbo yangiri hohoanimoayei.

²² Raniyu asu Por ai Areopagus wafuwami kansir-yomondi mbusūmo nūngumbo hoafiyuhū yahuya, “Nindou Atensihūndi, ro hoeiriheandane se-ana muṅguambo god ranaheimbo sūngufe hohoanimo-ane hohoanimo-memo. ²³ Nga ro nafina habodihūhi shēi sisami god hoeimaritheandūri. Asu sisami godimbo sesi shēfe randeimbi fondi mamī hoeimaritheandi ranifihī se sūrū papimarihūndi ra yare hoafiyowohū yahoya, ‘Ndanana sisami god ro fifirifekoate-mayefi ran-ane,’ meho. Nga asu se moai rani god ra ahambo fifirihori, nga se ahambo moani hohoanimoeyi marihūndi God ranahambo haponda ro hoafindahandūri

samboanahi.

²⁴ God ai hifi nafira mbura asu munquambo moatükunî ranifihî nafira hinîngîmareanda anîngo ranai Adükar-ani sünambeahi asu hifinî. Ranîmboani aiana ngîrî nindou ai ahei warînambo worîmbo-rîhündeimbi worî ranambe ana nîmandu, nga wanî. ²⁵ Ai moai rananî moatükunî mbonîmboramündî randî ranîmboane asu ngîrî nindou ahei warîna ahambo raranî-moatükunî fandîhehuri. Sapo ai-ani nindoumbo yangîrî nîngombo hohoanîmo, yafui asu munquambo ranî-moatükunî ra saimunî arandî. ²⁶ Amoa mamî ranahandambo-hündîyo God ai nindou munqua sirî nafîmarandî munquambo hifîhü nîngombohünda. Asu ai ahandîhoarî horombo nindou ranîhü nîngombo asu hifi yüpupui kîkîre hinîngîmareandî. ²⁷ God ai yare hinîngîre hayambo hohoanîmoyuhü yahuya, 'Ranîhü dîboadimbo anîmbo asu ai wambo ro anîmboahi ra koko-mbîrîhündîr-amboane,' mehu. Ranîmbo-hündambo anîmbo nindou ai God nahi anîngu ranahambo kokondîhorî hoeindohorî-mboyei. Nga God ai mamamî sîhefîmbo sowahî anîngunîyupoanî. ²⁸ Sîhîrî ai-dîbo yangîrî anîmboefî, ai-dîbo ahahabodefî asu ai-dîbo-aneî anîboadefî. Rahurai-ane sîhei herü fîfîrundeimbi bîdîfîrî ai yaru hoafîyomondühî yahomoya, 'Sîhîr-amboanî Godîndî nîmor-aneî anîmboefî,' mehomo. ²⁹ Sîhîrî Godîndî nîmor-aneî asu ngîrî sîhîrî randîhu hohoanîmondefühîya, God ai gor, sirfa kapa, nîmoei ranî sîsamîyu mbîsefî. Asu ngîrî hohoanîmo-ndefühîya, God moanî sîhefîhoarî hohoanîmoyefî hohu

sìhefi warìnambo nafìmarìhur-ane mbìsefi, nga yowani. God ai-ana gor, sirfa kapa, nìmoei ranì sìsamìyupoani.

³⁰ Horombo nindou ai Godìmbo fìfìrìfìkoate-mayeiamboyu rasìmboani ai moai aheimbo ngìnìndìrandürì. Nga hapondanambe ai munquambo nindou munquambo hìfìhü ranaheimbo yahuya, ‘Se sìhei hohoanìmo moaruwai daboadanambo-ndìhi hehi wandì hohoanìmo süngundìhindì,’ mehu. ³¹ Nga asu ai mamì sihì dìbonìyu hìnìngìmareandì si ranambe ai mbumundì hohoanìmo süngundeandühì ahei hohoanìmo ranì sìmogodühì munquambo nindou yìbobo-ndeandürìmbui. Nga ai nindou mamì ranì-moatükunì ra hìfandìmbohünda hìnìngìrirìmboani. Nindou ra yìfìmayuwa God ai honquambeahìndì botìmarirì ranani, nga ranahambo anìmbo sìhìrì anìhondümbo-ndìhurìmboane,” mehu.

³² Nindou bìdìfìrì ai nindou yìfìhündì yangìrìfembo hoafì ra hìmborìyomo houmbo-yomo asu ai ahambo sìsìndì hoafìmarurì. Nga bìdìfìrì ai hoafìyomondühì yahomoya, “Asükaindefì ranì-moatükunì ranahambo sìhafì hoafì hìmborìndefo,” mehomondo. ³³ Asu Por ai kansìrì-yomondì wataporì yare hìnìngìreapurì haya mahu. ³⁴ Nindou bìdìfìrì ai ahambo süngurìhorühì hoafì ranahambo anìhondümbo-marìhindì. Nindou mamì ahandì ndürì Dionisius Areopagusìhündì ai kansìrìmbofi mamaru. Asu nìmorehì ahandì ndürì Damaris ai-amboani anìhondümbo-mareanda asu nindou bìdìfìrìyeyì hoafì ranahambo anìhondümbo-marìhindì.

18

Por Korin ngoafihü amaru

¹ Süngunambo Por ai Atens ngoafi hiniŋgîre haya Korin ngoafina mahu. ² Ranihü ai Sudahündî mamî ahandî ndürî Akwira hoeimarirî. Aiana Pondus-hündiyu. Nindou ranîyu ai ahandî nîmorehî Prisira-dîbo Itari hîfî hiniŋgîrine hena asu Korinîna mahafe. Nindou mamî Rom ngoafihü adükarî bogorîmbofi nîmarümbî ahandî ndürî Krodius ai Sudahündî nindou muŋgu aheimbo yahuya, “Se Rom ngoafi nda hiniŋgîndîhi hehimbo ŋgorü hîfîna-ndahindî,” mehuamboyafe ai Korinînambo mahafe. Ranîyu asu Por ai ahafembo ranîhü hoeifepîrîmbo mahu. ³ Nindou yimbu ranai Por-babîdî mamî ranî ratüpurî ra ratüpurîyei rîhündeimbi wamboyu Por ai, ai-dîbo nüŋgumbo serî worî kakiyei marîhündî. ⁴ Muŋguambo moanî ngoafîmbo nîmarîmbo si Por ai Suda-yafe rotu worambe kefuai hüfu nüŋgumbo Sudahündî nindou ranaheimbo wataporîyu marandî. Nindou Sudahündî asu Grikîhündî aheimboya ahei ŋgusüfoambe botîndîheiranî asu Sisasîmbo anîhondümbö-mbîrîhinda yahuhayamboyu hüfu hoafîmendürî.

⁵ Sairas asu Timoti ai Masadonia hîfî ra hiniŋgîrine hena Korin ngoafina kosafandanî Por ai Sudahündî ranaheimbo aboedî hoafî yamundeandürühî manüŋgu. Ai Suda-mayei aheimbo anîhondümbö hoafîyundürühî yahuya, “Sisas ana nindou God ai nindou aboedambofembo kafoarirî hiniŋgîmarir-ani,” mehu. ⁶ Nga ai ahandî hoafî ra sahümündî

pirîhi mburîhü asu ahambo tirîfoarîhorî hoafîmehündo. Ranîyu asu Por ai ahandî hoearî fihîndî düdübudî püpürüfi-foareandühi sîmborî hoafîyundürühi yahuya, “Se hoafî ra himborîkoate-yeihî awararîhehindî ana, ro hütirîharüpoanî, nga sîheihoar-anei. Nga haponda ndühünda ro-ana sîheimbo hinîngîndîhearü hehea asu nindou sîhefî ndîfo sowana, ngamboyahî,” mehu. ⁷ Ranîyu asu ai rotu worî ra hinîngîre haya worî akîmî Titius Sastusîndî worîna mahu. Nindou ranai ana Suda-yafe ndîfoyu, nga asu Godîndî hoafî süngure randeimbîyu. ⁸ Suda-yafe rotu worî hîfanda-randeimbî ahandî ndürî Krispusîyu asu ahandî fikîmîndî-yei ai Adükarîmbo anîhondümbö-marîhorî. Asu nindou afîndî Korin ngoafîhündî ranai Porîndî hoafî ra himborîyei mburîhü anîhondümbö-marîhinda aheimbo hundürümarandürî.

⁹ Por ai mamî nîmbokoanî ranîpoanîmbo moatükunî yafogoadînambo nahurai hoeireandane, God ai hoafîyundühi yahuya, “Se yîhimbo-ndamboyafî, nga hoafîndafî ndandî. ¹⁰ Nga ro se-dîbo nîmboamboanahî ranîmboane asu sîhambo nindou ngorü ai ngîrî moaruwaimbo-ndeanî. Nga wandî nendî afîndî ai adükarî ngoafî ndanîhü nîmandeimboyei,” mehu. ¹¹ Ranîmboyu Por ai mamî himbanî asu 6 amoamo ranîhü nîngumbo Godîndî hoafî aheimbo yamundeandürî marandî.

¹² Gario ai Akaia-yomondî gafman bogorîmbofi nînguambeahîyo asu Suda ai mamîhüyafu

mburümbo Porümbo nginindimarurî. Ranîyomo ai ahambo sowaründümo hoafi didiboadofe worina mahomo. ¹³ Ai yahomoya, “Nindou ndanai ana nimorehî nindouwenihî aheimbo Godümbo hohoanîmombo ra ranîpoanîmbo yamunde-andürühani asu ai ahinümbî hohoanîmo hifinambo-mareandî,” mehomo. ¹⁴ Por ai simborî ahamumbo hoafiyupurîmbo yahuhayamboyusî, nga Gario ai Sudambo hoafiyupurühî yahuya, “Nindou ndanai sihefi gafmanî-yafe hohoanîmo ra hifinamboreandühî moaruwai hohoanîmombei-mbonana ro sihamundî hoafi ra himborîya. ¹⁵ Nga Suda se-ana sihamundî hoafi, ndürî asu sihamundî hohoanîmo ranîmboanemo se wambo sifomo düdefundîrî, nga ambe, ranî-moatükunî ana sihamundîhoarî ngomo didiboadondundî. Ro-ana yahurai hoafi himborîyo mburümbo yîbobofembo-yahîpoanî, nga wani,” mehu. ¹⁶ Ranîyu asu ai ahamumbo hoafi didiboadofe worî ranambeahîndî koamarîhepurî. ¹⁷ Ranîyomo nindou bidîfirî ai nindou ahandî ndürî Sostenis, Suda-yomondî rotu worî hîfanda-randeimbi bogorî, ranahambo kîkîhîrundümo mburu hoafi didiboadofe worî ranî hanğîfoanî harîmemondo. Nga asu Gario ai moai ranî-moatükunî ranahambo afîndî hohoanîmoyu, nga wani.

Por Andiok ngoafîna hîhîrîfi mahüfu

¹⁸ Por ai Korin ngoafîhü afîndî si nüngu mbura asu ai anîhondümborîhindeimbi aheimbo hînîngîreandürî haya Senkrianambo mahu. Ranîyo Prisira asu Akwira ai

Porîndî süngu mahafe. Horombo Por ai Godîmbo hoafiyunduhü yahuya ro mamî moatükunî randîheamboyahî mehu. Ranîmbo nafuimbohünda ai ahandî mbîro ra tüpurîmarandî. Ranîyei asu ai Sirianambo sipambe farîyahi hehi mahei. ¹⁹ Ai hei Efesus ŋgoafîhü tüküyahi mburîhümboyei asu ranîhü Prisira Akwira hîniŋgîreapîrî haya ai yangîrî Suda-yafe rotu worî ranambe kefuai hüfu nüngumbo Godîndî hoafî ai-babîdîmbo wataporîmayu. ²⁰ Ranîyomo asu ai ahambo hoafiyomondowohü yahomoya, “Awi se ndanîhü gedühî nîmbafî,” mehomondo, ŋga “Ŋgîrîndahî,” mehu. ²¹ Asükaiyu ahamumbo hîniŋgîfepurîmbo yangîrî hoafiyupurühî yahuya, “God ai yifîrayu ana, awi ro asükainda hîhîrîndahe dîdîmboyahî,” mehu. Ranîyu asu ai sipambe farîfi mbura Efesus ŋgoafî hîniŋgîre haya mahu. ²² Ranîyo asu sip ai ho Sisaria ŋgoafîhü tükümefeyo-wamboyu asu Por ai kusîfoai haya hafu Serusarem ŋgoafîhü anîhondümborîhindeimbîmbo hîhîfîrîrû haya Andiokînambo mahanu.

Aporos ai Godîndî hoafî Efesus ŋgoafîhü hoafîmayu

²³ Ranîyu asu Por ai Andiok ŋgoafîhü gedühî nüngu mburamboyu Garesia asu Frisia-yafeambe ŋgoafî daburî wakîreandühî ranîhü Sisasîmbo anîhondümborîhindeimbî amarei aheimbo kîkîmî-foefendürîmbo mahu.

²⁴ Nindou mamî, ahandî ndürî Aporos Sudahündî, Areksandria ŋgoafîhündî Efesus

ngoaſihü manüngu. Nindou ai-ana hoafî
 aboedi hoafiyu-randeimbi asu Godîndî hoafî
 ra aboedi hamîndî ndore fifireandeimbiyu.
²⁵ Horombo ahambo Adükariimbo süngufi
 hombo ranî hohoanîmo ra yamundi-marîhor-
 ane. Ranîyu asu ai ngusüfoambe botîreirühi
 nîmorehi nindowenihi ranaheimbo hoafî
 aboedi sagadürühi Sisas ai nindou God
 koamafoariri ranahambo wudîpoapore
 hoafiyundürî marandî. Nga ai moai Sisasîndî
 hoafî aboedi muſgua fifireandi, nga Son
 hundürü-marandürî ranahambo yangîri
 fifîri-mareandi. ²⁶ Asu ai hüfu Suda-yafe rotu
 worambe keſuai nüſgumbo yîhimbokoate piyu
 haya Godîndî hoafî hoafîmayundürî. Prisira
 asu Akwira ai ahandî hoafî himboriyafe
 hena ahambo sowarîndife hüfe ahafe
 worambe Godîmbo süngufimbo hohoanîmo ra
 ndorîne hoafîmefînando. ²⁷ Ranîyu asükai
 Aporos ai Akaia-yafe hiſîna nga yahu haya
 rameſiyu-wamboyei, Efesusîhündî ai ahambo
 farîhehorî hehi Aporos ai tükündîfiyuanî
 ndahorîmîndei sei hehi Godîndî hoafî süngurîhi-
 ndeimbimbo pas sürü papîmarîhündî. Ranîyu
 Aporos ai hu Akaia hiſîambe tüküfi mbura
 asu nindou ranîhünda God ai aheimbo
 hiſîpoambo-mareandüra anîhondümbomarihindî
 ranaheimbo aſîndîmbo aboedi mafarîhendürî.
²⁸ Ai Suda-babîdî ſîmborî-ſîmborîyuhî ndore
 hoafîyuhü ahei hoafî hiſînambo-mareandi
 nîmorehi nindowenihi-yafe himboahü. Ai
 Godîndî Bukambe hoafî ranînambo Sisas
 ra God ai nindou aboedambo-fendürîmbo

kafoarirî hîniŋgîmarir-ani yahu hoafi-yuhü nafuimayundürî.

19

Por ai Efesus ŋgoafi-hü ratüpurî-mayu

¹ Aporos ai Korin ŋgoafi-hü nünŋuambe Por ai hîfi wafuambe ŋgoafi adaburo ra hoahoanŋu hu Efesus ŋgoafi-hü tüküfi Sonîmbo süngururü-rundeimbi hoeimareapurî. ² Asu ai ahamumbo dudufipurühî yahuya, “Se Godîmbo anîhondümborî-wuranî ahandî Yifiafi Aboedî sihamundî wamî kosowai wanîyo?” mehuamboemo. Asu ai simborî ahambo hoafi-yomondowohü yahomoya, “Yifiafi Aboedî ra ro moai hîmborî-yefî,” mehomondoamboyu. ³ Ai yahuya, “Nîni süngure hayamboyu sihamumbo hundürü-marapura?” mehuamboemo. Asu ai ahambo hoafi-yomondowohü yahomoya, “Sonîndî sünguyo hundürü-maramunî,” mehomondamboyu.

⁴ Por ai hoafi-yuhü yahuya, “Sonîndî hundürü ranana nindou ai moaruwai hohoanîmo daboadanambofe hefembo aboedî hohoanîmo süngufembo-hündamboane. Ranîyu asu ai nindou Israerî-hündî ranaheimbo hoafi-yundürühî yahuya, ‘Se nindou wandî süngu tükefiyu ranahambo anîhondümborî-ndîhorî. Nindou ranana Sisasi-ani,’ mehu. ⁵ Sonîmbo süngururü-rundeimbi ai hoafi ra hîmborî-yomo houmbo Adükari Sisasi-ndî ndürî-nambo hundürü-memo. ⁶ Ranîyu Por ai ahamundî-wamî warî manandepuramboemo Yifiafi Aboedî ranai ahamundî

wami kosiwohü ranipoanimbo hoafinambo wataporî-yomondühi Godîndî hoafi hoafiyomorundeimbî nahurai hoafimemo. ⁷ Ramefundî ranana 12 nindou-yomo. ⁸ Ngîmî amoamo Por ai Suda-yafe rotu worî ranambe kefuai hüfu nüngumbo yîhimbokoate hoafiyu marandî. Ai aheimboya, God ngînîndî hîfandarandî ranahambo anîhondümbö-mbîrîhinda yahuhayamboyu wataporîmborarü marandî. ⁹ Nga nindou bîdîfirî ai ahei hohoanimo tapîhamî-randürühi anîhondümböfe-koateyehî Sîsasîndî nafi ranahambo nindou hîmboahü moaruwai hoafîmayei. Ranîyu asu Por ai aheimbo ranîhü hînîngîrearü haya, Sîsasîmbo süngururü-rundeimbîmbo sepurümundî haya hu Tiranusîndî yamundîfe worambe münguambo si wataporîmbora marandî. ¹⁰ Ranî-moatükunî ra yimbu hîmbanî yare marandamboyei Sudahündî asu Grikîhündî münguambo Esia hîfîhü amarei, ai Adükarîndî hoafi ra hîmborîmayei.

Skefandî nindouwenihî nîmorî

¹¹ God ai ranipoanimbo hepünîfeimbî moatükunî Porîndî warîsüngu yare marandî.

¹² Ranîyo nindou bîdîfirî ai yikunîmî gedühefe hoearî asu güdîfe hoearî ra Porîndî fî sündiandeimbî sahümündî hei nîndou anğünümboyeimbî aheiwamî manandîhinda ahei anğünü ranai münguyowohü moaruwai nendî ranai hînîngî-rîhindürî hehi mahei.

¹³ Nga Sudahündî bîdîfirî ai hoahoangomo wakîründühi moaruwai nendî nindou fiambeahîndî ranipoanimbo ngînîndîna raguanamboru marundî. Ai moaruwai nendî

hefoefembohünda Sisasîndî ndürîna yaru hoeimarundî. Ai yaru hoafiyomondühi yahomoya, “Por Sisasîndî hoafi hoafiyu marandî ranahandî ndürî ranînambo ro siheimbo anîhondümböanefî hoafayefî, nga se nindou ranaheimbo hinîngîrîhindürî,” mehomö. ¹⁴ Nindou mamî Sudahündî Godîmbo sesi sihai-randeimbî bogorî ahandî ndürî Skefa. Ahandî nîmorî 7-yomo ai ranî-moatükunî ra ratüpurîyomo marundî. ¹⁵ Nga asu mamî sihî moaruwai nendî ranai hoafiyopurühi yahoya, “Ro Sisasîmbo fifîrîhinî asu Porîmbo fifîrîhinî, nga se dîdemoa?” mehopurî. ¹⁶ Ranîyu asu nindou mamî ahandî fiambe moaruwai nendî nîmarümbî-mayu ranai ahamundî wamî horîpîrîhoei piyuhü bubuhaimepura ai horî kapehü ahandî worambeahîndî safî yangîrî mafefoundî. ¹⁷ Nindou munğu Sudahündî asu Grikîhündî Efesus ngoafîhü mamarei ranai hoafi ra hîmborîyei hehi, yîhîmboyeihî Adükarî Sisasîmbo adükar-ani masei. ¹⁸ Ranîyei asu Sisasîmbo anîhondümbö-rîhoreimbî ai nindou hîmboahü tüküyahi moaruwai moatükunî ratüpurîyei marîhündî ranahambo weindahî hoafîmayei. ¹⁹ Hîmoarokorurundeimbî bîdîfîrî ranai ahei buk ranîpoanîmbo hîmoarokombo hoafi ranambe engoro ra mamambe-mamamberühi sahümündî hei nindou-yei hîmboahü fufusîmarîhindî. Horombo buk masahümündî kakî ra tapuiyei heimbo 50,000 kakîfihîyo masahümündî. ²⁰ Ranî hohoanîmo ranînamboyo Adükarîndî hoafi ranai ngînîndî tüküfehü munğuambo hîfî yangorî

wakimareandi.

Efesus ai Porimbo himbosi papimarhorî

²¹ Rani-moatükunî ranai ramefeyo-wamboyu Por ai hohoanîmoyuhü yahuya, ro Masedonia asu Grik hîfî, ngasünd+heapîrî mbundîha sipambe fandahe hehea Serusaremînambo, ngamboyahî mehu. Ai yahuya, “Rani nafî boatei nga heheambo anîmbo, asu nga Rom ngoafi hoeindîhea,” mehu. ²² Raniyu ahambo farîhenerî-rînandeimbî, Timoti asu Irastusîmbo Masedonianambo koarîhepîra ai-boatei mahafanda, asu ai Esia hîfîhü akîdou gedühî safî manüngu.

²³ Rani-simboanî Efesus ngoafîhü Sisasîndî hohoanîmo ranahambo hümbö hoafînambo simborî-simborîmayei. ²⁴ Nindou mamî Demitrius ai sirfanambo munguambo sisamî nafîra randeimb-ani. Raniyu rani-moatükunî-nambo tikai god sisamî Atemisîndî rotu worî nafîramarandî. Asu sisamî nafîru rundeimbî ai ranihî kakî afîndî sowandümo marundî.*

²⁵ Raniyu Demitrius ai sisamî nafîru-rundeimbî-yomo asu nindou amurî mungu simogodî ratüpurî, ratüpurî-yomorundeimbî ahamumbo gugureapurî haya hoafîyupurühî yahuya, “Wai, se fîfîrarundî sîhefî ratüpurî ndanamboane kakî ra tükefeyo. ²⁶ Sîhamundîhoarî se hoeirundî asu himborîyomo nîne-moatükunî Por ratüpurîmayu ra. Ai yare hoafîyuhü yahuya, ‘Sisamî god warînambo ratüpurîyo-weimbîhündî ana god

---

* **19:24:** Atemis ai tikai god sisamî nîmoreh-ane. Ahandî rotu worî adükarî Efesus ngoafîhü mafondaro, nga mungu ai worî ranahambo aboedî saf-ane masei.

hondüyopoani,' yahu arandi. Nindou afindi ranaheimbo gugurearü haya hohoanimo ngorü süngurearü marandi ra Efesus hifihündi yangiri randüripoani, nga bidifiri munğu Esia hifihündi kameihî randürî. ²⁷ Porîndî hoafi ranambo ana sihefi kakî semîndimbo ratüpuri ra moaruwai-ane mbiseimboyei. Rani yangiriyopoani, nga sisami god rehi Atemisîndî worî ra nindouyei himboahü moaruwai himbondimboe. Asu ahandî ndürî adükari ra hifinambo-ndeamboe. Sapo nindou afîndî Esia hifihü asu munğumho hifihü ahambo didibafiyahîndo arîhündî," mehu.

²⁸ Rani hoafi ra himboriyeyi hehi nindou ranai ngîninîndiyeyihî pukûna seiya "Efesusi-yafe Atemis ana Adükar-ane!" masei. ²⁹ Raniyo hoafi ra adükari ngoafi Efesusühî mahoamboyo nindou ranai munğumbo hoafi warapomayei. Raniyomo bidifiri ai Masedoniahündî Gaius asu Aristakusimbo kiafu hürîpîndîmo ahei gugurîhi nîmarei rîhündanambo mahomo. Nindou yimbu ra Por-babîdî hahabodîfanî rînandeimbiyafanî. ³⁰ Raniyu Por ai nindou afîndî ahei mbusümo nga mehuamboemo asu süngururü-rundeimbi bidifiri ai ranambe hombo yowanî mehomondo. ³¹ Porîndî ngunîndî Esia hifihündî, gafman bogorî ai-amboanî hoafiyomo koarîhoemondühî yahomoya, "Ambe, se gugurife wataporîyorambo ranambe hopoanî," mehomo.

³² Nindou afîndî ai mamîkarî hohoanîmoyeyihî ninüngu-yefühîyefî masei. Bidifiri ai ngorü-moatükunî hoafîyeiane, asu bidifiri ai ngorü-

moatükunimbo hoafimayei. Nga nindou afindî nîmboeyei munġu mafandîhindî ra ai moai fifirîhindî. ³³ Ranîyomo Sudahündî bidîfirî ai Areksandambo ahei himboahü nînendîhorî hei hîniŋġimarîhora manüġu. Ranîyo nindou bidîfirî ai hoeirüwürü houmbo moaruwai hohoanîmo nîmîndîhümbai mehomo. Ranîyu Sudamo fehefendürîmbo hûnda ai warî nîmoamo-mareandî hoafî kikîmbîrîhümündia yahu haya. ³⁴ Nga ai Sudahündî-mayuwa ahambo fifirîhorî ranîyeyi puküna yimbu awa mamî afindî hoafîyeyihî seiya, “Efesus-yafe Atemis ana adükar-ane,” masei.

³⁵ Ranîyu asu Efesus-yafe kuskus ai ahei hoafî gobadîhendürühi yahuya, “Efesusîhündî se himborîyeyi. Munġuambo ai fifirîhindî nîmoei sisamî Atemis sünambeahîndî piyo haya makoso asu ahandî hoafîyorambo worî Efesus ŋgoafî ra ai hîfandarandî. ³⁶ Nindou mamî ai-amboanî ŋġîrî hoafî ndanahambo tikai-ane mbüsu. Nga ranîmbo-hündambo-anîmbo se sihei hoafî ra kikîndîhümündi. Nga se awi ranahambo hohoanîmokoate-yirünîmbo randîhimboeyi. ³⁷ Asu se nindou yimbu ndanahafanîmbo sahüpîrîmündi masühüsi. Nga asu ai moai nîni-moatükunî sisamî godîndî worambeahi hûmbuhünîyafanî asu worî moaruwaimbo-rîneandî. Asu moai ai nîmorehî god sihefî ranahambo tirîfoefe hoafî, hoafîyafanî. ³⁸ Nga asu Demitrius ai ahandî mamî ratüpurîyomorundeimbî babîdîmbo ahamundî hoafî enġoro ranana awi ŋgorü-sîmboanî ranîpoanîmbo anîmbo fifirîfemboane. Asu bogorî gafman

ai nîmarîmo-mboanemo, nga ai anîmbo hoafî ranahambo fîfîrîndumboemo. ³⁹ Nga sîhamundî hoafî ra yagodowanî ana, mamî wataporambe anîmbo ranahambo anîhondü wataporîmbo-mboane. ⁴⁰ Haponda sîhîrî hoafî afîndî ndahumî-ndemboyefî, nîmboe sîhîrî ndanî sîhî sîmborî hoafîmayefî ranîmbohünda. Ranahandî nîmîndîhündî ana moai hoafî yangoro, nga moanîyefî sîmborî hoafîmayefî. Nga sîhefî gugurîfe moaruwai ranahambo düduwehimunî ana, asu anîkîrî sîmborî hoafîmandefî,” mehu. ⁴¹ Ai yare hoafîyundürî mburamboyu asu koamarîheira bukürümehindî.

20

Por ai Masedonia asu Grik hîfîna mahu

¹ Süngunambo hoafî afîndî-afîndîmayei ranai ho sîsîhî-mareandamboyu, Por ai Sisasîmbo anîhondümborî-hindeimbî gugureandürî haya ngusüfoambe ngîrîramîndürî mbura asürâhî-nî-mareandürî. Ranîyu asu ai yare hîrîngîrearü haya Masedonia hîfîna mahu. ²⁻³ Ranîyu ai ranî hîfambe huhü Sisasîmbo süngurî-hindeimbî afîndî ranaheimbo ngusüfoambe ngîrîndî kürîhi hohoanîmo-mbeyeia yahuhaya hoafîmeindürî. Ranîyu asu Masedonia hîfî hîrîngîre haya Grik hîfîhü tüküfi ngîmî amoamo manüngu. Ranîyu süngunambo ai Siria hîfîna sipambe hombo hohoanîmo-mayuwamboemo, Suda ai ahambo hîfokoeffimbo yahomo houmbo hoafî fîmaründümo. Ranîmboyu asu asükai hîhîrîfe hefe Masedonianambo hombo

hohoanimo-mayu. ⁴ Asu Sopater, Pirasindi nimori, Beria ngoafihündi ai Por-dibo mahüfu. Ranıyo Tesaronaikahündi Aristarkus Sekundus yafani, Gaius, Derbe-hündiyu, Timotiyu asu Tikikus, Trofimus Esia hifihündi-yafani ai munğu Por-babidi mahifomo. ⁵ Munğu ai-boatei hifomo Troas ngoafihü nımarımo yıhoefımbı hımbomemo. ⁶ Ranıyefi Suda ai Bret yisıkoate sesımbı si ranai munğumayowamboyo Firipai ngoafihündi sipambe farıyahu hohu hondahüfeimbi siyefi mburıhu hefi Troas ngoafihü ahamumbo sowahi tükümehündi. Ranıyefi Troas ngoafihü ⁷ si mamarefi.

Por ai Yutikusımbı yifihündi botımariri

⁷ Ranıyefi asu Sande Adükarındi sesi, sesımbıhünda gugurımehundı. Ranıyu Por ai sümbı nafi hımbowambo nındou afındi ranaheimbo gedühi wataporıyu humbo nımbı mbusümondühi tükümeııyu. ⁸ Wori ro nımarefi wataporıyefeimbi ranambe nımoamo yıbadıwamı ram afındi sıyowohü hanğıfoanı burımayo. ⁹ Nındou hoarifi mamı ahandi ndürı Yutikus ranai nafıtambe karıhoemo hınıngımarundı ranıwamı mamaru. Por ai hoafımayu hoanguamboyo Yutikus ai yapombo hoafınambo kümeru. Ranıwamı yapombofi nımarühındamboyo fımaramünda yanğırı hanü ngımı yıbadı ngasünde haya hıfını pımayu. Bıdıfırı ai hanımo sowaründımondane, ai nımoko menğuru. ¹⁰ Ranıyu Por ai hanü ahandi fı kameihı amofi hanühüyu wagıdırümündühi hoafıyundürühi yahuya,

“Se awi ŋgusüfo kiki+boadi+hindühi afindi hohoani+mo-ndeimboyeyi, ŋga nindou ndanana yangi+r-ani,” mehu. ¹¹ Refi mburamboyu asükaiyu ni+moamo fari+fi hafu bret hifi+re mbura masahüsi. Ai aheimbo gedühi watapor+i+mborandüri+mbura süngunambo siambe hüfi+hamindi masüfuwamboyu hini+ngirearü haya mahu. ¹² Yutikus ai yifi+hündi yangi+i+mefiyu-wamboyei asu ai ahambo ŋgoafi+na sahor+i+ndeidei hei ŋgusüfoambe aboedi küri+hi hehimbo mamarei.

Por Troas ŋgoafi hini+ngire haya Miretus+i+nambo mahu

¹³ Ŋga ro-boatei sipambe fari+yahu hohu Asos ŋgoafi+hü Por+i+mbo fihimündi hefe hombohünda mahefi. Ai hifi nafi huhü hoafiyumunühi randafundi mehumunamboyeifi ahambo nafini fihim+i+ndi+mbomahefi. ¹⁴ Raniyu asu Por ai yi+hoefi+mbomahefi. ¹⁵ Raniyeyi sipambe fari+yahu hohu Mitirini ŋgoafi+hündi hefi+mbomahefi. ¹⁶ Raniyeyi sipambe fari+yahu hohu Mitirini ŋgoafi+hündi hefi+mbomahefi. ¹⁷ Apoefi simayowamboyeifi asu siambe Samos airan tüküyahu mburi+hu asükai ŋgorü sihi Meretus ŋgoafi+hü tükümehündi. ¹⁸ Por ai Efesus ŋgoafi ŋgasündife hefe Esia hifi+hü gedühi hifo ni+ngombo moei yahuhayamboyu hohoani+momayu. Ai ni+mehünou Serusaremi+nambo hifo ahei hihifi+hifi+mbomahefi. ¹⁹ Pendikos tüküfemboayo ra hoeifemboyu hohoani+momayu.

Por ai nindou bogorî Efesusîhündî ahamumbo asürahîñire hîñîngîmareapurî

¹⁷ Por ai Miretus ngoafîhü tüküfi nîmarümbouy Efesus ngoafînambo hoafî koamarîhendî Kraisiñdî nendiñbo hîfandu-rundeimbîmbo ai sîfomonda hoeindiñheapurî yahuhaya. ¹⁸ Ai sîfomo tükümfundamboyu hoafîyupurüñî yahuya, “Ro boatei tüküyahe Esia hîfîhü nîmboambo asu muñguambo si se-babiñdî aniñmboahî nîñî-moatükunîyo ramarîheandiñ ra sîhamundiñhoariñ se fîfîrumboanemo. ¹⁹ Raniñsimboaniñ Suda ai wambo moaruwaimbofendiñmbo hoafî fîmarîñdümonda, raniño asu afîñdî hohoaniñmoyahüñî araniñmbo yangîrîmayahiñ. Ro wandî fi hîfînambo-rîheandüñî Adükariñdî ratüpurî raniñ yangîrî sahamîñdî manîmboahî. ²⁰ Se fîfîrundiñ ro sîhamumbo farîhefepurîmbo aboediñ hoafî bokariñhefembo moai awi sahiñ, nga nindou afîñdî hîmboahü asu sîhamundiñ mamamiñ worambe yamundiñheapurî marîhand-ane. ²¹ Ro Suda, Grik yîboboambo ahîñî hoafîyahîñdurüñî sahiña, ‘Se sîhei hohoaniñmo moaruwai hîñîngîñdîhi hehi Godîmbo hohoaniñmondeiñ asu Sisasiñhefî Adükariñ ranahambo aniñhondümbonñdîhoriñ,’ sa marîhandî. ²² Nga hapoana Yifiafiñ Aboediñ ranai wambo koamarîhendîra Serusaremiñnambo ahüñî, nga ro raniñhü ngühanî nîñî-moatükunî wambo tüküfemboayo ra ro moai fîfîrîheandiñ. ²³ Nga ro rariñhe fîfîrîheandiñ, Yifiafiñ Aboediñ ai mamamiñ ngoafîhü tüküyaheandaniñ wambo hoafîyondiñrîhü yahoya, ‘Se hîbadambo ngafiñ, nga karabusîñdafo nîmboriñ afîñdî ndowandiñfî

ndamboyafi,' yaho arandi. ²⁴ Nga ro moai wandi fimbo adükari moatükun-ane sahi. Nga Adükari Sisas ai wambo ratüpurî asendi ra tiñiri+foyo ho moendi+fembo saheheamboanahi hohoanimoayahî. Wandi ratüpur-ane nda, God ai nindou moani hipoamboreandürî arandi raninambo aboedi hoafi ranahambo anihondümbo hoafindamboyahî.

²⁵ Horombo ro sihamundi mbusümo hahabodühi God nginindi hifandarandi ranahambo hoafiya marihandi. Nga haponda ro fifiri+heandi süngunambo ana se munguambo ngiri wandi ngusümboari asükaindimo hoeindundi.

²⁶ Ranimboanahi haponda ro sihamumbo anihondümbo hoafehapuri. Sihamundi mbusümo nindou mamî ai awararihoayu ana, ro hütirühünipoani.

²⁷ Ro moai Godindi hohoanimo munguambo sihamumbo ranahambo hoafimbohünda mbosiyahi. ²⁸ Se sihamundihoari asu munguambo Godindi nendi amboa wudi+poapodu hibadündürî. Yifiafi Aboedi ai aheimbo hibadiyondürirambo kafaore hiningimareapuri. Se Godindi nendi hibadundündürî sipsip hifandira-randeimbi nou. Nga aheimbo ahandi horina pemiyu haya masemündündürî.

²⁹ Ro fifiri+heamboanahi, sihamumbo hiningiri+heapuri hehea ahahi ana, wosihofafi hoafeimbi nendi ai nimumbeahindi yafori nahurai tükündahi sihamundi mbusümo nimboeimbo sipsip ra moaruwaimbondihindürimboyei. ³⁰ Asu nindou bodimondi sheiambeahindi animbo bogorimbondafu ningomboemo. Ai animbo Sisasindi süngurihi-

ndeimbimbo ahamundi süngu hombohünda tîkai hoafi yamundüdüra asu ai ahamundi süngu ngeimboyei. ³¹ Ranimbo-hündambo animbo se hibadumbo niŋgomo! Nga se ranimbo ndondu fifirindundi. Ngimi himbanî maho ra nimbi-nimbisi ro arani kapehü moai mamami sîhamumbo ahini hoafimbo mbosiyahi. ³² Asu haponda ro sîhamumbo Godindî wariwami hinîŋarîheapurî asu se ahandî hipoambofe hoafi ranahambo hohoanîmondîmo. Hoafi rananimbo sîhamumbo ŋgîniŋdamîndîpurîmboe asu muŋguambo aboedî-moatükunî God ai nindou wandanei mehu ranaheimbo dagadürümbui.

³³ Ro-ana moai nindou ŋgoründî gor, kaki, hoearî napo ranimbo hohoanîrîhe rîhandî. ³⁴ Se sîhamundîhoarî yaru fifirundî, ro wandîhoarî wandî warinambo ratüpurîmayahi ra nine-moatükunî ro mbonimbo-rîhamîndîhühi wandî fi farîhehe-rîhandîhümbö asu nindou ro-dîbo niŋgomondeimbî ranahamumbo farîheheapurî marîhandî. ³⁵ Ro raranî ratüpurî, ratüpurîyahühi sîhamumbo rarîhe nafuimehapurî nindou düdi ai fi ŋgîniŋdîkoate ranaheimbo fandîhe-hurîmboane. Adükarî Sisas ai yare hoafiyuhü yahuya, 'Nindou ai ŋgorümbo raranî napo segodombo hîhîfi-hîhîfayu ana, asu nindou ai napo semîndîmbo hîhîfi-hîhîfi ŋgasündeamboane,' mehu ranahambo sîhîrî ndondîhu fifirîndîhumboane," Por ra mehu.

³⁶ Por ai ahamumbo rani hoafi ra hoafiyupurî mburamboyu, asu nindou bogorî-memo rani-babîdîmbo yimîndîho

pusire nîmarumbo Godimbo didibafimefiyu.
³⁷ Ranîyomo asu ai munguambo arasîranîyomondühi-yomo Porimbo mburündümo houbmo wakîkihîmarüwuri. ³⁸ Ranîyu Por ai hoafiyupurühi yahuya, “Hapondani ana se ngîrî kaimo wandî ngusumboari hoeindundî,” mehuamboyomo, asu ai ranimbo ngusüfo afindî küründühi hipoambo-marüwuri. Ranîyomo asu ai ahambo sip sowanambo koakomarüri hanimo.

21

Por ai Serusaremînambo mahu

¹ Ranîhü Efesusîhündî hifandî-rundeimbi hîningîrîhupurî mburîhu sipambe farîyahu hohu refe ho refe ho rakoate Kos airanîna mahefi. Ranîhünda simayowa Rodes airanîna hefi mburîhu asukai hefi adükari ngoafi Patarahü tükümehundî. ² Ranîhü tüküyahundane, sip mamî ranai Finisia hifîna hombo yahohaya ramefeyo-wamboyefî hoeirîhu hohu ranambe farîyahu hohu mahefi. ³ Mamî hefi Saiprus airan hoeirîhu hohu warî kadüdanî hefi hohu Siria hifînambo mahefi. Ranîyefî asu hefi Tair ngoafîhü tükümehundî sip ai ranîhü napo mbahîbadi-foefembomayowa. ⁴ Ranîhü hefi nindou Adükariimbo süngurîhindeimbi mamareia hoeirîhuri hohu asu ai-babîdî 7 si manîmboefî. Yifiafi Aboedî ranai aheimbo ngusüfoambe botîmareandüra Porimbo hoafîyeihî seiya, “Se yowanî Serusaremînambo hîfopoanî,” masahündo. ⁵ Ndeara ranîhü nîmboefî mburîhumboyefî asu ranîhünda botîyahu hohu mahefi. Ranîyomo asu

Adükariḿbo sünguru-reimbi ai ahamundi
 nimorehi nimoakidiḿbou-babidi adükari ḱgoafi
 tebünani saḱümündihümun+ hei gudih+ tüküyahu
 yir+ yimbu pupusirihu nimorefiḿbo ai-babidi
 Godiḿbo didibafimefi. ⁶ Raniyefi simbori
 hihifür+yefi mburihu asu ro sipambe fariyahu
 hohu mahefa ai asukai hihiriyahi ḱgoafina
 mahüsi.

*Sisaria ḱgoafihü Godindi hoafi hoafiyu rande-
 imbi nindou Agabus ai Porimbo hoafi masagado*

⁷ Sipambe fariyahu hohu hefi Tair
 ḱgoafi hinḱgiriḱhu hohu hefi Toremes
 ḱgoafihü tükümehundi. Raniyefi ranihü
 anihondümborihindeimbi wandafi mam+
 aheimbo hoeirihundür+ hohu asu ranihü
 mam+ si mamarefi. ⁸ Asukai ḱgorü sih+
 Toremes ḱgoafi hinḱgiriḱhu hohu hefi Sisaria
 ḱgoafihü tükümehundi. Asu nindou mam+
 Firip aboedi hoafi hoafiyu-randeimbini
 worambe fariyahu mapoefi. Nindou ranai
 ana farihoundür+ rundeimbi ⁷ ranambeahindi
 mbusümonindiyu hayamboyu. ⁹ Nindou
 ranai ana nimorehi nimorehi yimbuyimbu
 anamindihü-fekoate Godindi hoafi hoafiyei
 rihündeimbi-yei afindiyu. ¹⁰ Ro Sisaria ḱgoafihü
 yahunümbi nimb+ nimorefanayo asu Godindi
 hoafi hoafiyu-randeimbi mam+ ahandi ndür+
 Agabus ai Sudia hifi hinḱgire haya Sisaria
 ḱgoafinambo makusu. ¹¹ Raniyu ai yihoeffimbo
 sowahi kusü tüküfi haya Porindi-mayo hoeari
 kikhiriḱhefembo ret ra semündü haya ahandi

yitiŋari watiŋari ra ahandihoari hüputüpo-marithoayu. Ai hoafi-yuhü yahuya “Yifiafi Aboedi ai yare hoafimayo, ‘Ndahurai nindou Sudahündi Serusaremihü mamarimo ranai ana hoeari kikihi-ihiefembo aharamburi ndanahambo hüputüpugawuri mbundu Suda-yafe ndifombo dabupurimboemo ahambo moaruwaimbo-fimbohünda,’ mehu,” mehu.

¹² Nimorehi nindouwenihi rani ngoafihündi-babidi rani hoafi ra himboriyefi hohumboyefi asu Porimbo Serusarem ngoafina se hafopoani sefi hohu kikifoefimbi hoafi hoafimehundo.

¹³ Raniyu asu Por ai simbori hoafi-yuhü yahuya, “Se nimboe arani-araniyehi wandi hohoanimo moaruwaimbo-arihinda? Ro moai karabusimbo yangiri hohoanimoayahi, nga ro Serusarem ngoafihü Adükari Sisasindi süngu yifimbo wanjei samboanahi hohoanimoayahi,” mehu.

¹⁴ Nga ro ngiri Porindi hohoanimo ngorü-süngundihundi sefi hohumboyefi asu hoafi ranahambo ambe masefi. Raniyefi hoafiyefühi sefiya, “Adükarindi hohoanimonambo yangiranimbo rani moatükuni ra tükümbifeyo-wamboane,” masefi.

Por ai Serusarem ngoafihü hafu tüküme fiyu

¹⁵ Yahunümbi nimbiyefi mburihu asukai yihoefi napo fufurihumindexi hohu Serusaremnambo mahahifi. ¹⁶ Raniyei asu süngurihindeimbi nindou Sisariahündi ai robabidi mahüsi. Ai yihoefimbo nindou mamai Saiprusihündi horombo ai boatei Sisasimbo süngurireimbi ahandi nduri Nason ahandi worinambo sowandümunu houbu mahefi

ahandī worambe niŋgombohūnda. ¹⁷ Hefī Serusarem ŋgoafihū tükūmehu-ndamboyei sūngurihindeimbi ai yihoefimbo hoeirihimuni hehi hihifi-hihifimaye. ¹⁸ Ngorū sihi Por ai robabidi Semsimbo hoeifimbohūnda hefane, asu hifandi-rundeimbi muŋgu ranihū mamarimo. ¹⁹ Por ai ahamumbo hihifirapuri mbura muŋgua-moatükuni God ai ahandī warī sūngu Suda-yafe ndifoyei mbusūmo ramareandi ranahambo ndore wataporimbo-marandi.

²⁰ Raniyomo ai hoafi ra himboriyomo hou Godimbo aboed-ani mehomo. Asu ai ahambo hoafiyomondowohū yahomoya, “Wandafi, se fifirowandi. Sudahūndi nindou afindi tausen ai Sisasimbo anihondumbo-rīhorimboanei. Nga muŋgua anihondumbo-rīhindeimbi ranai Mosesindi ahinūmbi hohoanimo ra sūngufembohūnda titaboaraye. ²¹ Nga nindou bidifiri ai sihambohūnda hoafiyahūdūrūhi seiya, ‘Por ai Suda bidifiri Griki-yomondi hifihū aniboadei aheimbo hoafiyundūruhū yahuya, “Mosesindi hohoanimo ra se sūngundihindūhi asu nimoakidibou-yomondi hoeari kandihitirindihehimboyei. Yaboateihūndi hohoanimo ranana se sūngundühümboyei,” mehu,’ masei. ²² Se sühufimboanafī hoafi ra ai himbori-ndeimboyei. Nga sihambo moaruwaimbofembo hohoanimo-ndeiyeyiya, asu sihirī nūngumanda-hūnda? ²³ Nga ro sihambo mamī hoafi hoafindahuninani animbo asu se rani-sūngundiwandi. Yihoefimemo nindou yimbuyimbu Godimbo mamī moatükuni refemboane yahomo houmbo-

anemo aningomo. ²⁴ Se ai-babidi ngafühi animbo asu ahamundi fi Godindi himboahü aboedi tüküfembo hohoanimo ra randundi. Asu ahamumbohünda kaki dabapura ai ahamundi mbirinanä ra kiki mbiru-ndamboane. Ai randundanä rananimbo asu Suda ai shambo nine hoafimemo ra nindou-yei himboahü tikai nahurai himbondimboe. Rananimbo ai-amboaniya awi Por amboani ahinümbi hohoanimo ranahambo süngureandeimb-animbiseimboyei. ²⁵ Suda-yafe ndifo anihondümborihindeimbi ranaheimbo pas sürü papirihu koarihehundühi hoafimayefi sapo horombo ro Mosesindi ahinümbi hohoanimo ranahambo masihehundi ranimbohünda. Pas ranambe se sisami godimbo sesi didibafife shifeimbi sesipoani, se hori sesipoani, se ninihondi amindawofifeimbi sesipoani asu se nimorehi sisihimoyo nindouwenihä birabiri-yorapoani, masefi,” mehomo. ²⁶ Ranäyu Por ai ngorü sihi nindou ranahamumbo sepurimündü haya hanü fi aboedi tüküfembo moatükuni ra ai-babidi ramareandi. Ranäyu ai Godindi worambe kamefuendi. Rani si fi aboedi tüküfembo hohoanimo ra moendindowani animbo asu mamami Godimbo sesi segodimbo ranahambo Por ai sesi shou-rundeimbimbo hoafimepurä.

Godindi worambe Porimbo Suda ai kiki maründümo

²⁷ Fi aboedi tüküfembo moatükuni moendimayowamboyo 7 si ra munumbo yangiri-yoambeyahi Suda bidifiri ai Esia hifihündi Porimbo Godindi worambe hoeimarüwuri. Ranäyomo asu ai nindou afindi

ranahamumbo ngusüfoambe botimaripura Porimbo kikihimaründümo. ²⁸ Ai puküna hoafiyomondühi yahomoya, “Israerihündi nindou, se farihäumuni! Nindou ndan-ani munguambo hifi ra hoahoanguhü nindou munguambo sihiri Israerihündi asu sihefi ahinümbi hohoanimo asu Godindi wori ndanahambo hifinambore arandi. Rani yangiriyopoani, nga haponda ai nindou Grikihündi sihefi Godindi wori ndanambe sepurümündü kefue raraorandühi wori nda moaruwaimbo-reamboani,” mehomo. ²⁹ Grik hifihündi Efesus ngoafihündi Trofimusi ai Por-dibo Serusarem ngoafihü manünguwa hoeirüwuri houmboemo ai yaru hoafiyomondühi yahomoya, “Nindou yihoe fi ndifohündi ndanana Por ai Godindi wori ranambe serümündü kambeifuai,” yahomo houmbo hoafimemo. ³⁰ Raniyo hoafi ra Serusarem ngoafihü mahowa himboriyomo houmbo mungu fandu mburu pipina mahomo. Raniyomo asu ai Porimbo kikihiründümo houmbo Godindi worambeahindi weindana kiafu hüründümondühi nimai wori yipuri ra pamarundi.

³¹ Raniyei nindou afindi ranai Por hifokoeffimbo sei hehimbo hohoanimomayei. Raniyo hoafi afindi afindimayeiya, Rom ami bogori hondü Serusaremihü amaru ranai tinirifo tükefeyo yahu fifirimareandi. ³² Raniyo asu nimehünou ami bogori hondü ai ahandi ratüpuriyomo-rundeimbi bogori-yomo asu ami bidifiri-yomo ahamumbo sepurümündü

haya ahamumbo sowana pipimemo hanimo. Nindou afindi ranai ami bogori asu ami hoeirupuri houmboemo Porimbo bubumaruwuri hündi kikimaründümo. ³³ Ranıyu ami bogori ai Por sowana hüfu kikihirümündi mbura hoafiyuhü sen yimbunambo hüputüpugawuri mehu. Ranıyu ai düdufihı yahuya, “Nindou nda düdia? Asu ai ninimoatükunı moaruwai rareanda?” mehuamboyo. ³⁴ Ranıyomo asu bidifiri ai ŋgorü hoafi hoafiyomo asu bidifiri ai ŋgorü-moatükunı hoafiyomondühi hoafi afindi afindimemo. Ai mamıpo hoafikoate ŋgorü kiafu ŋgorü kiafu raraomarundamboyu ami bogori ai fifirifekoateyuhü ahandı amimbo yahuya, “Ndowaründümo ami worına gafomo keboundı,” mehupuri. ³⁵ Por ai yipıŋı saboagoambe tüküfiyuane, nindou afindi ranai ahambo bubumbo mehomonda ami ai hoeiru houmbo warıhü-warıhuru sowaründümo mahafomo. ³⁶ Ranıyomo asu nindou afindi Porındı süngu mahomo ranai puküna hoafiyomondühi yahomoya, “Ahambo hıfokoaruwuri,” mehomo homo.

Por ai Sudambo ahandı anıhondümbofe rana-hambo hoafimendüri

³⁷ Ami ai ndeara Porimbo ahamundi worı safanambo sowaründümo hafomo kefoefembo yangrı-memondamboyu asu Por ai ami bogori hondümbö hoafiyundowohü yahuya, “Ro awi sıhambo mamı hoafi hoafındahanını samboanahı,” mehuamboyu. Asu ami bogori ai düdufindowohü yahuya, “Se Grik hoafiyafirandühiyafi?” ³⁸ Hamanda Isipihündi mamı ai

gafman-babîdî yifiarî botîmareandî. Ai 4,000 yifiarîyomo-rundeimbi sepurîmündü nimî wohî furîkoate-reandühi mahu. Se-mbayafînawe masahi, nga wani. Nimboe se Grik hoafi fifirowandi,” mehindowamboyu. ³⁹ Asu Por ai simborî hoafiyundühi yahuya, “Ro-ana Sudahünd-anahi. Ro-ana Tarsus ngoafi Sirisia hîfîhünd-anahi. Nga wandî ngoafi ana ndürî adükarî yanğorümb-ane. Nga karîhasî awî ro nindou ndanaheimbo hoafînda samboanahi,” mehuamboyu. ⁴⁰ Asu ami-yomondî bogorî ai hoafiyafîpurî mehuamboyu Por ai yîpîñîwamî botîfi nüngumbo nindou ranahamumbo warîna pakamafoareapurî. Mungu ai hoafi kibodîrimaründümo-ndamboyu Por ai Hibru ahamundî hoafînambo hoafîmepurî.

22

¹ Por ai yahuya, “Wandî wandafîmamî, asu apemamî se himborîyomo ro wandî fimbo hoafi hoafombo samboanahi,” mehu. ² Por ai Hiburu ahamundî hoafînambo wataporîmayuamboemo asu ai hoafi kibodîründümo houmbo manîngomo-ndamboyu asu ai ahamumbo hoafiyupurühi yahuya, ³ “Ro-ana Sudahündî asu Tarsus ngoafîhü Sirisia hîfambe tükümeheandî, nga asu Serusarem ngoafi ndanîhü adükarîmayahi. Ranîyahî ro Gamerier-dîbo nimboambo ai wambo sihefî boagîrî-yomondî ahînümbî hohoanîmo ra yamundî-mareandîra ro wudîpoaporîhe fifîrîmarîheandî. Ranîyahî ro Godîndî hohoanîmo süngufembo tîñîrîfomayahî

haponda se tiŋiriŋfoayei nou. ⁴ Nindou biðifiri Adükarindi Nafi süngurihindeimbi aheimbo ro moaruwaimbo-mariheandüra biðifiri ai yifiŋmayei. Ro biðifiri aheimbo seninambo hüputüpurithehearü mburiha karabusina sahamindiharü mahahi. ⁵ Sesi sihai-randeimbi adükarî bogoriyu asu kansir munŋu ai ro nindou moaruwaimbo-mariheandi hoafi ra anihondane mbisiŋmo hoafindiŋboemo. Sudahündi Damaskus ngoafihiü amarei ra aheimbo ai pas sürü papiru koamari-hoemonda sahamindi Damaskusnambo mahahi. Raniyahi ro nindou Sisasiŋmo anihondümbori-hindeimbi ranihiü amarei ranaheimbo hüputüpurithefendüri semündindüri Serusaremiŋa ho karabusi-fendüriŋmbohünda mahahi.

⁶ Ro ha ndeara Damaskus ngoafikiŋi hüfiŋimbo tüküyaheandane nimehünou sünambeahiŋdi si adükarî ranai kosi wambo boakiŋmafoareandiŋi. ⁷ Raniyahi ro hifiŋi piya yanŋora himboriyahane hoafi mamî ranai hoafiŋyohü yahoya ‘Sor, Sor, se niŋboe wambo moaruwai-mborowandiŋi aranda?’ mehondiŋi. ⁸ Asu ro düduyaheandühi sahiya, ‘Adükarî, se diðiyafa?’ ‘Ro Sisas Nasaretihündanahi, ŋga asu se wambo süngurihi-ndeimbiŋmo moaruwaimbo-ariwandüri ana, wambo amboa moaruwaimbo rowandiŋrüh-anafi,’ mehundiŋi. ⁹ Raniyomo asu wandi wandafi mamî ai si ra hoeimarundi, ŋga asu ai nindou düdi wambo hoafiŋmayandiŋi ranahandi hoafi moai himboriyomo. ¹⁰ Asu ro düduyaheandühi sahiya, ‘Adükarî, ro nüŋgumandahea?’ masahamboyu. Asu ai hoafiŋyundiŋrühî yahuya, ‘Se botindafo

hawa Damaskus+nambo ŋgafi, ŋga ran+hü an+imbo God ai sihambo muŋgu-moatükuni ratüpur+indafi mehu ra nindou ran+hü amaru ranai hoaf+ndün+n+imbui,' mehund+ri. ¹¹ Si ranai ŋg+n+ind+ ham+nd+yo haya h+imboamupui-randühi muŋgu-moatükuni hoeifekoate-mehamboemo nindou ro-d+bo mas+n+imo ranai wambo war+hü k+k+h+rundümond+ri houmbo Damaskus+nambo mahefi.

¹² Ran+hü nindou mam+ ahand+ ndür+ Ananias Suda sihefi God+imbo ah+n+rürühi Moses+nd+ ah+nümb+ hohoan+mo ra ndore süngureandeimb+ manüŋgu. Nindou ranahambo Sudahünd+ Damaskus+hü an+imboei ranai aboed-ani masei. ¹³ Nindou ranai wand+ fik+m+ süfu nüŋgumbo hoaf+yund+rühi yahuya, 'Wandafi Sor, se asükaindafi ndondo h+imboar+indafi!' mehund+ri. Asu hoafi ra n+ŋgowambe asükaiya aboed+ h+imboar+yahüh+ ahambo hoeimar+hini.

¹⁴ Ran+yu asu Ananias ai yahuya, 'Sihefi amoao-yafe God ai sihambo, ahand+ yifiri süŋgufembo horombo hondü kafoare h+n+ŋg+marean+n+. Nindou mbumund+ ham+nd+ Sisas ranahambo hoeifih+ asu n+ne hoafi ahand+ yahamon+nd+ tükefeyo ra h+imbor+imbohünda kafoare h+n+ŋg+marean+n+.

¹⁵ Sean+imbo muŋguambo nindou ranaheimbo Adükar+imbohünda weindah+ hoaf+ndaf+ndür+ n+ne-moatükuni se hoeiro asu h+imbor+yafi marand+ ranahambo.

¹⁶ Asu se haponda n+imboe gedühi hifandaranda? Bot+yafu hawa hundüründafühi asu ahand+ ndür+n+ambo hoaf+nda-f+ndoan+ sihaf+ moaruwai hohoan+mo ra popoaimb+henda-mboane,' mehu.

God ai Porimbo koamaritheira Suda-yafe ndifo sowana mahu

¹⁷⁻¹⁸ Por ai hoafiyuhü yahuya, “Asükaiya ro Serusareminambo ha ranihü Godindî worî ranambe didibafi-yaheandühi nimboahani yafogoadnambo nahurai ranambe Sisasimbo hoeimarihini. Ranïyo ai wambo yare hoafiyundirühü yahuya, ‘Nimai se Serusarem ngoafi hinïngiro hawa hafi, nga nindou ndani ngoafihündî ranai ana se wambohünda hoafayafi ra ngiri himborindei,’ mehundiri. ¹⁹ Asu ro simborî hoafiyahühi sahiya, ‘Adükari, horombo ro Suda-yafe rotu worî afindî mafeburo ranambe kefoehe hühühi nindou sihambo anihondumbo-rihininei-mbimbo karabusi-rïherü hehea hariyahandüri marïhandî ra ai fifirihindî,’ masahi. ²⁰ Sihambo wataporimbora randeimbi Stifen hifokoarüwuri simboani ro fikimi nimboambo wandî ngusüfoambe aboedane masahi. Ranïyahî asu nindou ahambo hifokoamarüwuri ranahamundî hoandarî hoear ra sahamindî manimboahî. ²¹ Ranïyo asu adükari ai hoafiyundirühi yahuya, ‘Hafisi, nga ro sihambo anguni Suda-yafe ndifo sowana koandïhe-heanina ngamboyafi,’ ” mehu.

Rom ami-yomondî bogori Porimbo mafarïherü

²² Nindou afindî ranai ahandî hoafi hihimborïyei heimbo asu ‘Suda-yafe ndifo’ ra hoafimayu-wamboyei puküna hoafïyeihü seiya, “E, ahambo hifokoefimboani, nga nindou ndahurai ana ngiri yangiri nüngu!” masei. ²³ Ranïyei ai puküna hoafi karïhehindühi ahei hoearï-mayo ra wurakamo-rïhündühi hifi

hasüfi nimoamo karühümündi pimar+hindi.
²⁴ Ran+mboyu asu ami bogori ai amimbo
 hoafiyupurühi yahuya, “Por ndowaründümo
 gafomo s+hamundi worambe koaboadüwuri.
 Suda ai ahambo puküna hoafimemondo nimindi
 ra fifirifembohünda ahambo bubundürühi
 düdündafundo,” mehu. ²⁵ Nga asu ai ahambo
 bubumbohünda kikh+ruründümo mburumbo
 hüputüpo-mar+hawu-ramboyu asu Por ai ami
 bogori ngörü akimi manüngu ranahambo
 hoafiyundühi yahuya, “Rom+hündi mam
 ahandi hoafi d+boadifekoate-ayuambe ahambo
 bubumbo ra ahinümbi hohoanimo yangoroai
 wanayo?” mehuamboyo.

²⁶ Asu ami bogori ai hoafi ra himboriyu haya
 hu ahamundi bogori hondü hifanda randeimbi
 ranahambo hoafiyundühi yahuya, “Se ngiri
 rasüngund>wori. Nindou ndanana Rom+hünd-
 ani,” mehu. ²⁷ Raniyu asu ami bogori hondü ai
 Porimbo hüfu hoafiyundühi yahuya, “Se wambo
 hoafiyafindiri, se Rom+hündi hondüyafi?”
 mehuamboyo. Asu Por ai simbori hoafiyundühi
 yahuya, “Yini, ro rananahi,” mehundo.
²⁸ Raniyu asu ami bogori hondü ai hoafiyuhü
 yahuya, “Ro kak afindi pir+heandühiyah
 asu Rom+hünd+mboyahe tükümeheandi,”
 mehu. Asu Por ai yahuya, “Nga wambo
 wandi me ai wakimaramindi-ndiramboyahi
 ro Rom+hünd+mboyahe manimboahi,” mehu.
²⁹ Raniyomo asu nindou bidifiri ahambo
 düdufihü bubumbo yangiri-memo ai hoafi ra
 himboriyomo houmbo nimai hinngirüwuri
 süsühümefundü. Raniyu asu ami bogori

hondü ai ahambo hoeirira mayowa nindou ranai Romihündi-mayuwa ai senina hüputipomarîhawurî ranahambo ai-amboani yîhîmbo-mayu.

³⁰ Porîmbo Suda ai papi-hoafîmarürî nîmîndî ra ami-yomondî bogorî hondü ai wudîpoapondîhe fifîndîhea mehu. Ranîmboyu asu ai rasinambo Porîmbo seninambo hüputüpu-marîhawurî ra fufurîherü haya Godîmbo sesi sîhou-rundeimbî bogorî-yomo asu Suda-yafe kansîr-yomo ai babîdî gugurîfe wataporîmbo hoafîmepurî. Ranîyu asu ai Porîmbo ahamundî hîmboahü nîngombohünda serümündü mahu.

23

Por ai Suda-yomondî kansîrîmbo hoafîmepurî

¹ Por ai kansîrîmbo hübudureapurühî yahuya, “Wandî wandafî mamî, ro Godîndî hîmboahü moai nînî moaruwai yarîheandî. Ro nîne wandî ngusüfoambe aboed-ane masahî ranîyo yarîhe marîhandî,” mehu. ² Ai hoafîmayuwamboyu asu sesi sîhai-randeimbî adükarî bogorî Ananias ai nindou Porîndî fikîmî manîngomo ahamumbo Porîmbo yafambe hoearühî harîmbo hoafîmepurî. ³ Asu Por ai ahambo hoafîyundühî yahuya, “Se-ana yimbu hohoanîmoeimb-anafî. Nga asu God ai harîndününîmbui. Se ndanîhü amarîfî ra ahînûmbî hohoanîmo süngufehü wambo hoafî dîboadofembo safîmboanafî, nga se-ana ahînûmbî hohoanîmo ra sowandîfî pirowandühî wambo harîmbo hoafîmefîpurî,” mehuamboyu.

4 Nindou Porîndî fikîmî manîngomo ranai hoafiyomondowohü yahomoya, “Awi se-ana Godîmbo sîhai-randeimbî adûkarî bogorî ranahambo moaruwai hoafiyafîndowohanafî,” mehomondo. ⁵ Asu sîmborî ai yahuya, “Wandî wandafî mamî, nindou ranai Godîmbo sîhai-randeimbî adûkarî bogorî-mayu ra ro moai fifîrîhinî. Godîndî Buk ai hoafiyowohü yahoya, ‘Nindou sîhei bogorî ranahambo se moaruwai hoafîndamboyafî,’ meho ra fifîrîheandî,” mehu. ⁶ Por ai fifîreandî kansîr bîdîfîrî ai Sadyusi-yomo asu bîdîfîrî ai Farisi-yomo. Ranîmboyu ai ahamumbo pukûna hoafiyupurûhî yahuya, “Wandî wandafî mamî, ro-ana Farisi ambeahînd-anahî asu wandî ape-amboanî Farisi-ambeahînd-ani. Ro anîhondûmbo fifîrîheamboanahî nindou yîfîyeimbîhündî ranai ana asûkaindei botîndahîmboyei ranî hoaf-ane nda hoafayahî. Ranîmbohündamboane wambo hoafî engoro,” mehu.

⁷ Ranîyo Por ai ranî hoafî ra hoafîmayuwambo Sadyusi Farisi ai ahamundîhoarî sîmborî hoafiyomo-ndûhîyomo yîbobomarundî. ⁸ Nga Sadyusi ai hoafiyomondûhî yahomoya nindou yîfîhündî botîfe asu sünambeahîndî nendî ai yîfiáfîkoate-anei yahomo marundî. Nga Farisi ai munnguambo hoafî ranahambo anîhondûmboru marundî. ⁹ Ranîyo asu Sudahündî ranai pukûnambo hoafiyomo wakîmarundî. Asu Farisi-ambeahîndî ahînümbî hohoanîmo yamundu-rundeimbî ai botîyafu nîngomombo pukûna sîmborî hoafiyomondûhî yahomoya, “Nindou ndanahambo ana ro hoeirîhurânî

moai ahandi nini hoafi yangoro. Ao, yifiafi mamimbayo asu sünambeahindi nendimbayo ahambo hoafimendo ra anihondüyohüpo,” mehomomo. ¹⁰ Simbori hoafi ranai moani afindi hamindi tükumefeyo-wamboyu asu ami bogori hondü ranai Porimboya hifokoandüwuri-mboemo yahuhaya yihimbomayu. Raniyu asu ai ahandi amimbo se hanimo Porimbo ahamundi warambeahindi hüründümo houmbo sihamundi worina hafomo mehu.

¹¹ Ngorü nimbokoani Adükari ai Porimbo sowahi tüküfi nüngumbo hoafiyundowohü yahuya, “Se nginindi nimbafi! Serusarem ngoafihü ndanihü se wambohünda anihondümbö hoafimayafi, nga asu Rom ngoafihü amboani rahurai animbo hoafindafi,” mehu.

Suda ai Porimbo hifokoefimbo hoafi fimaründümo

¹² Raniyomo asu siambe Suda bidifiri ai guguriyafu hoafi fimaründümo. Raniyomo ai dabariyafundühi yahomoya, ngiri sesi dagudifi hoe ndimindexi ndihundi, nga Porimbo hifokoandihuri hohumbo animbo randihumboyefi mehomomo. ¹³ Nindou bodimondi 40 ngasünde-andeimb-yomo hoafi ra firündümo masihoemo. ¹⁴ Raniyomo ai Godimbo sihou-rundeimbi bogori asu Suda-yomondi bogori sowahi hafomo hoafiyomondühi yahomoya, “Ro-ana Porimbo hifokoandihuri hohumbo animbo sesi dagudimboyefi sefi anihondümbö dabarimehundi. ¹⁵ Ranimbo-hündambo animbo se-anemo asu kansir-anemo se ami bogori

hondü ranahambo sîhamumbo sowana Porîmbo semündü-kosîmbohünda hoafi koandihoemo. Rananîmboya kudüwanî ahandî hoafi engoro ra wudîpoapondîhu fifîrîndîhumboane mbîsîmo. Nga ro-ana munguambo moatükunî nafîrîhumîndefo-mboanefî, nga ndühi tüküfekoate-yuwambe anîmbo nafîni ahambo hîfokoa-ndîhurîmboyefî,” mehomö.

¹⁶ Nga Porîndî amîngîrî ai hoafi fîmaründümo ra hîmborîyu haya amî-yomondî worambe farîfi hu Porîmbo ranî hoafi ra hoafîmeindo. ¹⁷ Ranîyu asu Por ai amî bogorî ngorü hoafîmeinduwa makusuwambo hoafîyunduwöhü yahuya, “Nîndou hoarîfî nda sowarîndîfî amî bogorî hondü sowana hafî. Ai bîdîfirî moatükunî ahambo hoafendombo yahumboani,” mehundo. ¹⁸ Ranîyu asu amî-yomondî bogorî ranai Porîndî amîngîrî serümündü haya hahüfanî bogorî hondü-mayu ranahambo sowahî tüküyafîne hoafîyundühî yahundoya, “Sapo karabusîhündî Por ranai wambo hoafîyu koamarîhendîra nîndou hoarîfî nda sîhambo sowana sahümîndî asîhühî. Ai sîhambo mamî hoafi hoafîyonîni-mbohünda,” mehundo.

¹⁹ Ranîyo asu amî bogorî hondü ranai nîndou ranahambo wamburümündî haya aipoanîmbo hafanî düdufindühî yahuya, “Nîni hoafîmboyafî hoafîyondîrîmbo masafa?” mehundo. ²⁰ Asu Porîndî amîngîrî ai hoafîyundühî yahuya, “Suda ai sîhambo tîkandu houmbo anîmboya sümbu se Por kansîrîmbo sowana semündü hanî ahamumbo sowahî ahandî hoafi engoro ra wudîpoapofe

fifirifembo hûnda mbisimboemo. ²¹ Se hoafi ranahambo anihondumbo-ndowamboya, nga sapa nindou bodimondi 40 ngasundeandeimbi nafini worarindu houmbo hibadumboemo Porimbo hifokoe-fimbohûnda. Ai yahomoya awi ngiri sesi dagudifi hoe ndimndefi ndihundi, nga ahambo hifokoandihuri hohumbo animbo randihumboyefi mehomo. Ai-ana ndeara munngu-moatükuni nafirundümo houmbo-anemo asu sihamboane türu hifandarundi se yini mbisafani animbo yahomo houmbo,” mehundowamboyu. ²² Ranıyu asu ami-yomondi bogori hondü ranai hoafiyundühi yahuya, “Se nindou ngorumbo hoafindafühiya wamboya ahambo rarıhe hoafimehando mbisamboya, nga yowani.” Rayahundo mburamboyu asu ai nindou hoarifi-mayu ranahambo koamarıheira mahu.

Porimbo Feriks sowana koamarıhawurı

²³ Ami bogori hondü ai ahandi hoarehi bogorimefani ahafanimbo hoafiyupirühi yahuya, “Ami 200 pisao sowandümondeimbi, asu 70 nindou hos wami nımarımondeimbi ngörü, 200 nindou yifari sowandümondeimbi ra gugurındıneapuri mbundına munngu-moatükuni nafındündümo digau houmbo animbo asu Sisaria ngoafına nımoakıdıbou boabofeefembe gadımo. ²⁴ Hos bıdıfiri Por ai ranıwami hanımbohûnda kokoboadu hınıngındu mbundumbo animbo asu ahambo ndondurı Rom bogori nindou Feriks sowana hibaduri gadımo,” mehu. ²⁵ Ranıyu asu ami-yomondi bogori ranai pas ra ndare sürü papırandühiya.

26 Karîhasî, Ro Krodius Risias-anahî gafmani-yomondi bogorî adûkarî Feriksîmbo pas nda sürü paparîhandî: 27 Suda ai nindou ndanahambo mburündümo houmbo ndeara akîmî hîfokoeffimbo yangîrimemo. Nga asu ro hîmborîmayahî ananiya ai ana Romîhündî mayuwamboyahî asu ro wandî ami-babîdîmbo ahambo ahamundi warambeahîndî hûmarîhehurî. 28 Ai nîmborurî ahambo papi-hoafarurî saheheamboyahî asu ro ahamundi kansîr sowana sahûmîndî mahanîhî. 29 Ro hoeirîheandanî ana ai ahamundi ahînümbî hohoanîmo ranîmboyo moanî hoangîrûwurî houmbo papi-hoafîmarurî. Nga moai nîni hoafî ahambo hîfokoeffî asu karabusîfi rambo papi-hoafî ranambe tüküfeyo, nga wanî. 30 Suda ai Porîmbo hîfokoeffimbo hoafî dîbo masîhoemo ra ro hîmborîmayahî. Ranîmboanahî asu sîhambo sowana ro ahambo nîmai koarîhehina akusu. Nindou düdi ahambo papi-hoafîmarurî ranahamumbo sîhambo sowahî tüküyafu hoafî dîdîboado-mbîrundamboane sahehea hoafîmehapurî.

31 Raniyomo asu ami ai ahamundi ratüpurîwambo refembo yahomo houmbo Porîmbo sowaründümo ranî nîmbokoanî Andipatris ngoafîna mahanîmo. 32 Ngorü sihî ami hîfînafî mahanîmo ranai ahamundi worîna hîhîriyafu Serusaremînambo hafomondühi-yomo asu hosîwamî homo-rundeimbî ahamumbo koamarî-haupura Porîmbo Sisaria ngoafînambo sowaründümo mahanîmo. 33 Ai sowaründümo hanîmo Sisaria ngoafîhü tüküyafu gafmani-yomondi nindou bogorî Feriksîmbo

pas sabudowohü asu Porimbo ahambo sowahi pamarüwuri. ³⁴⁻³⁵ Feriks ai pas ra hoeireandani mayowamboyu asu Porimbo se nini hifihündiyafi yahu haya düdumefindo. Por ai Sirisia hifihündi-mayu ranimbo ai fifire hayamboyu asu ai hoafiyuhü yahuya, “Awi ro sifahf hoafi himbori-ndamboyahi nindou sishambo papi-hoafimaranini ranai kodimondani,” mehu. Raniyu asu Herotindi wori adükari ranambe Porimbo koafoefi mburumbo hifandumbo hoafimayu.

24

Suda ai Porimbo papi-hoafimaruri

¹ Hondahüfeimbi si mungumayowa asu Godimbo shai-randeimbi bogori adükari ahandi nduri Ananias ai nindou bogorimbo yafundeimbi-yomo asu Terturus Romi-yafe ahinümbi hohoanimo fifireandeimbi nindou rababidi Sisaria ngoafina mahanimo. Raniyomo asu ai tüküyafu gafman bogori hondü Feriks ahandi himboahü Porimbo papi-hoafimaruri. ² Raniyo Porimbo mborai yahundowani süfu tükümeñiyuwa asu Terturus ai ahambo papi-hoafirürühi yahuya, “Feriks nindou adükari, se hifandamunambe ana, ro moai yifiari-yifiariyefi rihundi, nga aboedi hamindi manimboefi. Raniyo asu sifahf-mayo hohoanimo aboedi ranambo ndani hifihü ro simbori hohoanimo süngurihu marihundi. ³ Ranimbo-hündamboane munquambo ngoafi munquambo si yihoeñi

ngusüfoambe aboedi fufurifoare-amunühi asu sïhambo hihifarïhunini.

⁴ Awi ro sïhambo gedühi kïkïhemïndïmbo moeisahi, nga yïhoefïmbo hïpoambo-ndowamunühi yïhoefï hoafi akïdou nda hïmborïndafi sefomboanefi. ⁵ Ro hoeirïhurani nindou ndanana afïndïmbo moaruwai hohoanïmoyu randeimb-ani asu munguambo hïfi Suda-yomondi mbusümo ai harï hoafi botïre-arandi. Por ai nindou bidïfirï aipoanïmbo hohoanïmoyei rïhündeimbï Sisas Nasaretïhündï süngurïhurï-rïhündeimb-aneffi sei arïhündï ahei bogoriyu. ⁶⁻⁷ Raniyu asu Godïndï worï ranamboanï moaruwaimbo-ndïheya yahuhaya hohoanïmo-mayuwa asu ro ahambo kïkïhïmarïhurïmïndefi. Ro ahambo yïhoefï ahïnümbï hohoanïmo ranambo yïbobofembo maseffi, nga ami bogori hondü Risias ai kusü ahandï ngïnïndï-nambo yïhoefï warambeahïndï hümarümündu. ⁸ Raniyu Risias ai hoafïyuhü yahuya, ‘Ahambo papi-hoafïmbo nindou ranai sïhafï hïmboahü tükümbïyafu-ndamboane,’ mehu. Asu nindou ranahambo düduarïworï ana, se sïhafïhoarï mungu-moatükunï ro ahambo papi-hoafï-marïhurï ra anïhondümbö fïfirïndowamboyafi,” mehu. ⁹ Munguambo Suda ai Terturus-babïdi Porïmbo papi-hoafïrurühi yahomoya, “Rani-moatükunï ra e, anïhond-ane,” mehomo.

Por ai Feriksïndï hïmboahü hoafïmayu

¹⁰ Raniyu asu Feriks ai Porïmbo hoafïyafi yahumbo warïnambo yangirï koamarïherü. Raniyu asu Por ai hoafïyuhü yahuya, “Se

afîndî hîmbanî ndanî hîfîhü yîboboro-randeimbi manîmbafî ra ro fîfîrîhe-amboanahî. Ranîmboanahî ro ahamumbo simborî hoafombohünda moai yîhîmboayahî. ¹¹ Se düdüdüduayafî ana, fîfîrîndowamboayafî, nga 12 si maho ra ro Godîmbo hohoanîmombohünda Serusaremînambo hahühane. ¹² Ro-ana moai nindou ngorü-dîbo Godîndî worambe simborî hoafîyahî. Asu ro moai Suda-yafe rotu worambe adükarî ngoafîhü amboanî harî hohoanîmo botîrîheandî. Ro raweheanda asu Suda ai moai hoeirundîrî, nga wanî. ¹³ Haponda ai wambo papî-hoafaründîrî ra ngîrî aboedî hoafîndomondanî fîfîrîndowandühî anîhond-ane mbîsafî.

¹⁴ Nga ro nda anîhond-ane asahî. Ro yîhoeî amoao-yafe Godîmbo hohoanîmoyahando arîhandî nafî ra Suda ai ngorüpoanîmboane asei. Asu munquambo hoafî ahînümbî hohoanîmoambe engoro ranane asu Godîndî hoafî hoafîyomo-rundeimbi sürü papîmaründî anîhondümbö-arîheandî. ¹⁵ Rananahî asu ro anîhondümbö-rîheandühî God ai moaruwai asu aboedî hohoanîmoyeimbi yîfîmayei munquambo botîfendü-rîmboayu ranî si ranahambo hîfandarîhandî nindou ranai hîfandarundî nou. ¹⁶ Ranîmboanahî asu ro munquambo si wandî ngusüfoambe aboedî hohoanîmo God asu nindou-yafe hîmboahü aboedî mbîmarowa sahehea tîngîrîfoayahî.

¹⁷ Ro afîndî hîmbanî maho ra habodîmboayahî asu süngunambo wandî sîrambeahîndî Suda aheimbo saiwanî Godîmbo saimbohündambo Serusaremîna mahahühî. ¹⁸ Ro rarîhe hehea

wandi fi aboedi tüküme Feyowa Godindi worambe Godimbo siheheandane, Suda ai wambo hoeimarundi. Nga asu rani-simboani ranihu nindou afindi moai ro-dibo ningombo hoafi gobadirundi, nga wani. ¹⁹ Nga asu Esia hifihundi Suda bidifiri ai maningomo. Ai-boatei wambo papi-hoafimarundi. Nga nindou ranai ahamumbo sowahi wandi hoafi engoro-ana, ai sihambo sowahi nduhi sifomo wambo papi-hoafi-mbirundiramboane. ²⁰ Ai refekoate-ayomo ana, asu nindou ndanai ro Suda-yomondi kansir ahamundi himboahü nimboambo nine moaruwai ramarheandi ra hoeiarundi ana, asu ai nduhi tükündafu sihafi himboahü hoafindi-ninimboemosi. ²¹ Mami hoafi yangiri mbengorimbai? Horombo ro kansir ahamundi mbusümo nimboambo rarihe pukuna hoafiyahühi sahüya, "Yifiyeimbi aiana botindahimboyei sa anihondumbo-arheandi masahi ranimboanemo ai sihafi himboahü hoafemo ranana?" masahi," mehu.

²² Feriks ai Adükariimbo anihondumbo-rihoreimbi-yafe hohoanimo ra aboedi fifiireandi, nga ranimboyu asu Sudambo awi hibadu ningomo mehupuri. Asu ai Suda ahamumbo hoafiyupurühi yahuya, "Awi ami bogori hondü Risias ai kudüwani animbo asu ro sihamundi hoafi ra didiboado-ndiheamboyahi," mehupuri.

²³ Raniyu asu ami bogoriimbo hoafiyundühi yahuya, "Se ahambo hibadirihu awi hiningirou-hiningiroundiri. Asu Porindi ngunindi ai ahambo nine akidou moatükun farihelimbo ra se yowan mbisamboyafi," mehu.

*Feriks ai Porimbo yimbu himbanî karabusî-
fimbohünda hüputüpo-marîherü*

²⁴ Yahunümbî nîmbîyo hayamboyawane, Feriks ai ahandî nîmorehî Drusira-dîbo makosafe. Ahandî nîmorehî ranai ana Suda sîrambeahîndîyo. Ranîyu asu Feriks ai Porimbo mborai yahundo hürüherü haya Porîndî Sisas Kraisimbo anîhondümböfe hoafî hîmborî-mayundo. ²⁵ Ranîyu Por ai mbumundî hohoanîmo, nindou ai ahandî hohoanîmo ra ndonde hîbadandî hoafî, asu God ai süngunambo sîhefîmbo yîbobonde-
amunümbui hoafî ra hoafîmayuwa asu Feriks ai hoafî ranahambo yîhîmbomayu. Ranîyu asu Feriks ai hoafîyundühî yahuya, “Andai ngafî, nga awi süngunambo ranîpoanîmbo ambe-yangîrühî sîhambo mborai mbîsahanîmboyahî,” mehundo. ²⁶ Nga asu Feriks ai mamî moatükunîmbo kameihîyu hîmboyu marandî. Ai ndanananiya Por ai kakî ndembui yahuhayamboyu asu afîndîmbo ahambo mborai yahundo haya wataporîmborürî marandî. ²⁷ Süngunambo yimbu himbanî ranai howane, asu nindou mamî ahandî ndürî Posius Festus ai Feriksîndî fondî masemündu. Ranîyu asu Feriks ai Sudambo hoafî nafîreapurühî Por karabusambe hînîngîmarirî.

25

*Por ai Rom adükari bogorî Sisar papî-hoafî
hîmborîmbo hoafîmayu*

¹ Festus ai Sudia-yafe adükari bogorîmbofi haya hu ranîhü tüküme fiyu. Asu ngîmî

nîmbî howane, ranî-simboanî Festus ai Sisaria ŋgoafi hîñgîre haya hafu Serusarem ŋgoafîhû tüküfi manüngu. ² Ranîyo ranîhû Godîmbo sîhou-rundeimbi bogorî-yomo asu Suda bogorî bîdîfirî-yomo ranai ahambo sowana Porîmbo papi-hoafiyumbo hoafi sowandümo mahomo. ³ Ai Festusîmbo düdüdüyomo-ndühi yahomoya, “Se yihoefimbo fandîhawamunî hawambo anîmbo Porîmbo koandîhaworanî Serusaremînambo mbîsüfuwamboane,” mehomo. Ai ramehomo ra nafîñî worarîfe nîmarîhefe Porîmbo hîfokoeffimbo yahomo houmboemo. ⁴ Ranîyu asu Festus ai ahamumbo sîmborî hoafiyupurühi yahuya, “Por ana Sisaria ŋgoafîhû karabusambe mbanüngu. Nga ro-amboanî ngîrî amîtata Sisaria ŋgoafînambo hîhîrîndahe gadîhi. ⁵ Rananîmbo asu sîhamundî bogorî nindou bîdîfirî ranai ro-babîdî mbîhanîmo-ndamboane. Asu nindou ranai moaruwai hohoanîmonduanî ana, ai ahambo ranîhû papi-hoafîmbîru-ramboanesî,” mehu.

⁶ Festus ai, ai-babîdî ⁸ simbaiyo asu ¹⁰ simbaiyo nîmarü mbura asükaiyu Sisaria ŋgoafînambo hîhîrîfi mahanu. Ranîyu asu ranî sinambo papi-hoafi dîdîboadofe worî ranambe nîmarümbö Porîmbo papi-hoafîmbohünda ndowaründümo tükündafundî mehu. ⁷ Ranîyo asu Por ai ahambo sowahî tükümeñiyu-wamboemo Suda Serusarem ŋgoafi hîñgîru houmbo makosomo ranai botîyafu ahandî fikîmî wakîru nîngomombo ahambo papi-hoafîmarurî. Ai moaruwai moatükunî ramareandî yahomo

houmbo hoafi ranahambo anihond-ane yahombo moai ninî Festusimbo nafuiyomo, nga wani. ⁸ Ranîyu asu Por ai simborî ahamumbo güre-güerapurühi yahuya, “Ro moai ninî moaruwai moatükunî nününgurîheandî. Suda-yomondî ahinümbî hohoanîmo, Godîndî adükarî worî asu Romî-yafe bogorî adükarî Sisarîmbo amboanî munğambo ro moai ninî moaruwai nününgurîheandî, nga wani,” mehuamboyu.

⁹ Ranîyu asu Festus ai Suda-memo hîhîf-hîhîfi-yopurîmbohünda Porîmbo düdufindowohü yahuya, “Awi se Serusaremînambo hafombo safomboyafi? Refe-anasî ro sîhafî papi-hoafi engoro ra gagü Serusarem ngoafîhü fîfirîndîheamboane,” mehunduwoamboyu.

¹⁰ Nga asu Por ai hoafîyuhü yahuya, “Haponda hoafi didîboadofe worî ndanambe anîmboahî nda ai Romî-yafe bogor adükarî Sisarîndî wor-ane. Worî ndanambe anîmbo wandî hoafi nda ndanîhü didîboadofemboane. Nga se wudîpoaporo fîfîrowandai ro moai Suda ahamumbo ninî-moaruwai nününgurîheapuri.

¹¹ Asu ro ahinümbî hohoanîmo ra hîfînambo-rîheandühi ninî-moatükunî rawarîheandî ana, ai wambo hîfokoandundîra yîfîmbo aboed-ane anasî. Nga ro moai fefoefembo hoafîyahî. Nga asu ai wambo papi-hoafarundîrî ranî-moatükunî ai tikai yanğîrayo ana, asu didai wambo ahamundî warîhündeandîrî, nga wani. Nga awi ro Sisarîmbo hoafîndahanî anîmbo ai wandî hoafi nda hîmborîmbiyu-wamboane,” mehu.

¹² Asu Festus ai kansîr-babîdî watapori-yomo mburu hoafîyuhü yahuya, “Se Sisarîmbo

ai sihafî hoafi ra himborîmbiyu-wamboane masafi ranîmbohünda se ahambo sowana ngafi,” mehundo.

Festus ai Agripambo Porîndî hoafîmbo düdumefiyu

¹³ Raniyo asu yahunümbî nîmbî howane, Suda-yafe adükari bogori ahandî ndürî Agripa ai ahandî rehi Bernaisi-dîbo Sisarianambo makosafe Festusîmbo wakîfoefimbohünda. ¹⁴ Afîndî si Agripa ahoro ho ai ranî ngoafîhü nîmbafe hafembo mefeyamboyu asu Festus ai adükari bogori Agripambo Porîndî hoafi ranahambo hoafiyundühi yahuya, “Nindou mamî ndanîhü mbanüngu horombo Feriks ai karabusambe hîningîmariri. ¹⁵ Horombo ro Serusarem ngoafîhü tüküyahe nîmarîhane, Godîmbo sihou-rundeimbi bogori asu Suda-yafe bogori ai Porîmbo papi-hoafîrurühi-yomo asu ai wamboya se ahambo wagîriyafîsi, nga karabusî-ndafoandî mbîsafîndo mehomondîri. ¹⁶ Raniyahî asu ro ahamumbo hoafiyahapurühi sahiya, ‘Rom-yafe hohoanîmo süngu ro-ana moai moaruwai hohoanîmo ratüpurî ra nindou ngörümbo moanî-hoangîrihu hohu nîmborî sehu rîhundî. Nindou ranai ahambo hoafi engoro ana, ai sapo düdi nîmorî ai ahambo papi-hoafîmarürî ahamundî hîmboahü nünquanî anîmbo asu ahambo nafî sihefendowanî ai nîni-moatükunîmboyo hoafi-memondo ranahambo ahandîhoari güre-güererandühi mbo fîfire hoafîmbiyu-wamboane,’ masahi.

¹⁷ Raniamboanahî asu ai tükümfunda ro moai afurî hîhîningîrîheandî. Nga

rasinambo siambe hoafi didiboardofe wori ranambe nimarimboyahi nindou ranahambo sowaründümo sifomo masahapuri. ¹⁸ Nga asu nindou sapo ai ahambo papi-hoafiyumbo-memo ranai botiyafu maningomo, nga asu ai moai ahambo moaruwai moatükunimbo papi-hoafiruri. Asu ro ahambo rani-moatükuniranimbo randūwurimboemo masahi, nga wani. ¹⁹ Nga ai-ana Porimbo hoafinambo yangiriyo ahamundi Godimbo süngufi asu nindou mamihandi ndüri Sisas yifimayu ranahambohünda raraomaruri. Nga Por ai yahuya, Sisas ai moai yifiyu, nga yangiri mbanüngu mehu. ²⁰ Ro hoafi ranahandi nimindihündi ra fifirindithe türüboardihea saheheamboyahisi, nga asu wambo hohoanimo ranai mamikar-andirühiyo ro moai fifirihendi. Ranimboyahi asu ro Porimbo Serusareminambo gagüfan animbo ranihü sihafi hoafi ra yibobo-mbirundamboane sahehea düdumeheando. ²¹ Raniyu asu Por ai hoafiyuhü yahuya, ‘Ro-ana moeisahi, nga awi moani ratūpurindahihü nimboahani Sisar ai animbo hoafi wandi ra didiboardombireand-amboane,’ mehu. Ranimboane ahambo awi karabusambe kikihirümündi mbura sünguna Sisar sowana Rominambo koandihaira mbühuwa samboanahi,” mehu. ²² Agripa ai Festusimbo yahuya, “Ro wandihoari Porindi hoafi ra himbori-ndahando samboanahi,” mehindowamboyu. Asu simbori Festus ai hoafiyundühi yahuya, “Refe-anasi, sümbu animbo hoafi ra himborindafindo,” mehundo.

²³ Raniyo asu siambe Agripa ai Bernaisi-

dibo yihuru sahari-sahariyafe hena mahüfe. Raniyafe ai ami-yomondi bogori-yomo asu nindou rani ngoafihündi bogorimbo-yafundeimbi-babidi hoafi didiboadofe wori ranambe kefoehi mahüsi. Raniyu asu Festus ai hoafimayuwa Porimbo sowaründümo mahifomo. ²⁴ Raniyu asu Festus ai hoafiyuhü yahuya, “Adükari bogori Agripa-ani asu nindou se munngu ro-babidi aningomo ran-anemo se munnguambo nindou ndanahambo hoeirüwuri. Nindou ranahambo afindi Sudahündi ai ana Serusaremihü asu ndanihü amboani wandi himboahü ahambo papi-hoafirihorühi puküna hoafiyehi seiya, ‘Ahambo hifokoandiwori, nga ai-ana ngiri asükaindu yangiri nungu!’ masei. ²⁵ Asu ro hoeiri-heandani ana ai moai ninimoatükuni moaruwai ratüpuriyuwan wambo ahambo hifokoa-mandüwuri-yopoani. Nga ahandihoari Rom adükari bogori hondü Sisarimbo yahuya, ai animbo wandi hoafi nda didiboado-mbireand-amboane, mehu. Ranimboanahi ro ahambo koarifehiyuwan hombo hoafi nda didiboadorihe asiheheandi. ²⁶ Nga ro hoeirihendan moai ahandi hoafi ra aboedi fifirihendi, ranimbo-hündambo animbo asu ro sihefi bogori adükarimbo sowana pas nda sürü papindih koandihheeamboyahi. Bogori Agripa, ranimboanahi se-anafi asu nindou munnguamboanei siheimbo sowana nindou nda sahümind koarihhehina asünu. Sihiri ahandi hoafi bidifiri ndondihu himborindefi mbundihumbo animbo asu ro bidifiri papi-hoafi pasambe Sisar sowanambo sürü papindihamboane. ²⁷ Asu ro nindou

karabusihündi koaríhehinühí níne hoafí nindou ranahambo papí-hoafaríhorí ra pasambe pefe koehefekoate-ayahí ana, wandí himboahü aboedi hamíndiyopoaní,” mehu.

26

Por ai Agripandí himboahü hoafímayu

¹ Raníyu asu Agripa ai Porímbo hoafíyundühí yahuya, “Hapoananí se síhafí fimbo hoafí ra hoafíyafísi,” mehuwamboyu. Raníyu asu Por ai ahandí warí nímoamoreandühí ahandí fimbo yare hoafíyuhü yahuya, ² “Bogorí adükarí Agripa, ro hohoanímoyahaní aboedi saf-ane síhafí himboahü Suda ai wambo papí-hoafí-maründírí ranahambo weindahí hoafíndamboyahí. ³ Ndanana awi aníhond-ane, raní-moatükuní ra nímböe se Suda yíhoefí Godímbo hohoanímó símborí hoafíyefí aríhündí ra wudípoaporo fífírowandí. Ranímbo anímbo asu se wandí hoafí nda afuríndo nímandífi himboríndafí.

⁴ Horombo ro akídouyahambe peya hehea hahambo haponda ndaní símboaní tükeheandí ra Suda ai ro hohoanímó sünguaríheandí ra fífírundí. Horombo ro wandí hífiñhüyo asu Serusarem ngoafíhü nímböahambe peyomo houbmo ai wandí hohoanímó fífírundí. ⁵ Farisi-yafe hohoanímó ranana ai tünjümbí safíyo hayamboyo asu Suda yíhoefí hohoanímó ranahambo ngasünde-andeimbíyo. Ro raní hohoanímó süngumaríhandí. Ai fífírundírí-mboanemo, nga asu ai hoafíndímondühí ana, ra aníhond-ane mbeyahomo-ndamboane.

⁶ Nga haponda ro ndaníhü manímboaha

ai wambo papî+hoafaründîrî. Ndanahandî nîmîndî nda yahurai-ane: God ai yîhoeî amoao mamî ranaheimboya sîheimbo aboedî-aboedî ndîheandürî-mboyahî mehu ranîmbo anîhondümborîhe heheamboanahî hîfandîhî anîmboahî. ⁷ Yîhoeî 12 sîrî ranai Godîmbo nîmboambo sîrühî dîdîbafîyahîndo rîhündühî ranî-moatükunî ranahambo yangîrîyei ai anîhondümborîhi hehi hîfandîmarîhündî. Nga Bogorî, ro-amboanî hoafî ranahamboane anîhondümborîhe hehea hîfandarîhandî. Nga ranahandî nîmîndîhündîyo Suda ai wambo papîmaründîrî. ⁸ Nîmboe bîdîfirî se ngîrî ro-ana God ai yîfîyeimbî nendî botareandürî ranahambo anîhondümborîndîhündî aseia? God ai aboedî-aboedî-ndemunühî yîfîhündî botîndemunîmbui.

⁹ Horombo ro wandîhoarî rarîhe hohoanîmoyahühî sahîya awî ro Sisas Nasaretîhündî ahandî ndürî hîfînambofîmbo afîndî ratüpurî ratüpurînda masahîyosî. ¹⁰ Ranîyo asu ranî-moatükunî ra Serusarem ngîoafîhü ramarîheandî. Ranîyahî ro Godîmbo sîhou-rundeimbî bogorî-yomondî ngînîndî sahamîndî hehea asu Godîndî nendî aheimbo karabusî-marîheandürî. Ranîyahî asu ro nindou bîdîfirî-babîdîyahe hehea aheimbo hîfokoeffendürîmbo sahehea refemboane masahî. ¹¹ Asu ro aheimbo afîndîmbo Suda-yafe rotu worî munguambo ranambe tîngîrîfo afîndî sahandürî marîhandî. Ro aheimbo ramarîheandürî ra Adükarîmbo moaruwaimoaruwaimbofe hoafî, hoafîmbeyahündowa saheheamboyahî ramarîheandürî. Ro

ngusüfoambe nginindi-rihandürühi aheimbo
ngoaſi adükari anguni manango ranihü amboani
ha kokofoa-riheandürî marihandi.”

*Por ai Sisasimbo anihondumbo-mariri rana-
hambo hoafimayu*

¹² “Raniyo Godimbo sihou-rundeimbi
bogori ai wambo yini yahomo houmbo
nginindi masaundira Damaskus adükari
ngoaſinambo mahahi. ¹³ Nindou Bogori

Adükari, ro hüfinimbo nafi mbusümo
hahühi si mamî sünambeahindi makosowa
hoeimarihendi. Si ranai ana hüfhamindi
siayu ranahambo ngasünde-andeimbüyo. Raniyo
asu si ranai nindou ro-babidi nafi süngu
mahefi yihoeſimbo kosi boakima-foareamuni.

¹⁴ Raniyefi asu ro muſguambo hifini pütapiyefi
koriyefimbo ro himboriyahane, hoafi mamî
ai yare hoafiyowohü Hibru-yafe hoafinambo
yahoya, ‘Sor! Sor! Nimboe se wambo
moaruwai-mboarowandira? Se ana yihimindi
moatükunimbo yitarowandi ranimboane asu
sihafihöari asübusimboayafi,’ mehoamboyahi.

¹⁵ Asu ro duduyaheandühi sahiya, ‘Adükari,
se didiyafa?’ masahamboyu. Asu simbori
Adükari ai hoafiyundirühi yahuya, ‘Ro Sisas-
anahi, nga asu se-ana wamboane moaruwaimbo-
arowandiri. ¹⁶ Se botiyafo nimbafi. Ro

tükümeheandi nda sihambo wandi ratüpurî-
mbohünda kaföfe hiniſgifeninani wandi
ratüpurî semindimboyahi. Ro sihambo nîne-
moatükuni haponda nafuimehanini, asu
süſgunambo nafuinda-haninimboyahi rani-
moatükuni ranahambo nindou bidifirambo

anîhond-ane mbîsafî. ¹⁷ Ro ngîrî hîningî-ndîheanînanî, sîhafî nendî Suda anei asu ahei ndîfo anei ranai moaruwaimbo-ndîhinîni. Nga ro aheimbo sowanamboanahî koarari-heheanîni. ¹⁸ Rananimbo se ahei himboarî birîdîhawandûra nîmbî ra hîningîrîhi hehi si rani-sowana mbeyahindamboane. Asu Satanîndî ngînîndî ra hîningîrîhi hehi God sowana mbeyahindamboane. Rananimbo asu wambo anîhondûmbo-ndîhindîranî ahei moaruwai hohoanîmo ra amboawi mbîsahanî asu nindou God ai wand-anei, mehundurî rani-babîdimbo nîmandeimboyei, Adûkarî ai ramehundîrî,” mehu.

Por ai ahandî ratüpurîmbo hoafîmayu

¹⁹ Por ai asûkai hoafîyuhü yahuya, “Bogorî Agripa, ro sünambeahîndî moatükunî tüküme feyo ra hoeirîhe heheambowambo asu ro ngîrî hoafî himborînda hîningî-ndîheandî. ²⁰ Nga Damaskus ngoafîhü boatei hoafîyahandürî heheamboyahî asu Serusarem ngoafîhü, Sudia-yafe hîfambe, Suda-yafe ndîfo aheimbo amboanî hoafîmehandürî. Ro sahîya, ‘Se sîhei moaruwai hohoanîmo hîningîndîhi hehi God sowana ngei. Asu se sîhei moaruwai hohoanîmo hîningîfembo nafuimbohûnda aboedî hohoanîmo süngundîhindî,’ masahî. ²¹ Ranîmbo-hündamboyo Suda ai wambo Godîndî worambe kîkîhîrîndûmondîrî mburu hîfokoe-fendîrîmbo mehomo. ²² Nga God ai mafarîhendîra aboedî nîmboambo nindou moanînd-anei asu bogorîmbo-yafundeimb-anemo mamamî sîheimbo hoafî nda hoafehandürî. Ro

ngorüpoaniṁbo hoafiṁrihandiṁpoani hoafayahî, nga Godîndî hoafi, hoafiṁyomo-rundeimbi asu Moses ai hoafiṁmemo ranahanda-mbohünd-ane hoafayahî. ²³ Ai yaru hoafiṁyomondühi yahomoya, ‘Krais ranai yîfîndu mbunda asu muṅguambo nindou ai botîfekoate-yeiambe ai-boatei botîndüfimbui. Rananiṁbo Suda anei asu ahei ndîfo ran-anei aheimbo aboedi hoafi ra wataporîṁbo-ndandürümbui,’ mehomo,” mehu.

Por ai Agripambo anihondümbö-ndowandi mehu

²⁴ Por ai rani hoafi ra ahandî fimbo güre-gürerandühi hoafiṁmayu huwamboyu asu Festus ai ahambo hoafiṁyundühi yahuya, “Por, se-ana mamîkari hohoaniṁmoayafi. Se siḥafi fifîriḥe afîndî yamundîmara haḥi, ranînamboane siḥambo mamîkari hohoaniṁmoaranîni,” mehuamboyu. ²⁵ Asu Por ai simborî hoafiṁyundühi yahuya, “Adükari Festus, ro-ana moai mamîkari hohoaniṁmoyahi. Ro wudiṁpoaporîhe fifîriḥe heheamboanahi anihondümbö hoafayahî. ²⁶ Bogorî Adükari Agripa ai ndaniṁmoatükunî ra muṅgu fifîreamboani, nga ahambo yîḥimbokoate-nimboambo hoafayahando. Ro fifîriḥeandî ai moai raniṁmoatükunî ra mamamboani bodîfoareandî, nga nîniṁmoatükunî Sisasimbo tükümeḥeyo ra moai dîbo tüküḥeyo. ²⁷ Bogorî Adükari Agripa, se Godîndî hoafi, hoafiṁyomo-rundeimbi yomondi hoafi anihondümbö-rowandai? Awi ro fifîriḥeamboanahi, se-ana rambefoandî!” mehuamboyu.

28 Asu Agripa ai Porimbo hoafiyundühi yahuya, “E, nimboea, hapondani yangiri hamindi se wambo rando hoafindafindira Sisasimbo anihondumbo-riheandeimbi tükümandaheyo?” mehu. 29 Ranıyu asu Por ai simbori hoafiyuhü yahuya, “Bodifohüyo asu hoandarühiyo ranambo aboed-ane. Nga ro yarıhe Godimbo didibafeheandi. Se-anafi asu nindou munğu düdi ai haponda wandi hoafi hihimborayei munğuambo se ro nahurai tükündahindi samboanahi. Nga asu siheimbo seninambo nahurai himondi-hefendüra se karabusambe nımarimbo ro moi asahi,” mehuamboemo.

30-31 Asu ranıyomo bogori adükari Agripa, gafmani-yomondi bogori Festus, Bernaisi asu nindou bidifiri ai-babidi mamarei ranai bobotiyahi hehimbo ngorü-goanini heihü ai rarihi hoafiyehi seiya, “Nindou ndanai ana moai nini moaruwai ratüpurî mamambo rareandi, nga ranimboane ai ngiri yifindu asu karabusındüfiyu,” masei. 32 Ranıyu asu Agripa ai Festusimbo hoafiyundühi yahuya, “Nindou ndanai Sisarimbo hoafiyowani ahandi papihoafi himborikoate-yumbonana se ahambo moani koarhawuranı hu,” mehu.

27

Porimbo Romınambo hombohünda sipambe hinıngımarıwuri

1 Ro Itari hifinambo sipambe hombo hoafi ra fımarındümo. Ranıyo Romihündi amiyomondi bogori Sırius ai Por asu karabus

nindou bîdîfirî ahamumbo Itarinambo hîfandîmarapurî hu. Surius ai Romî-yomondî bogorî adükarîndî ami bîdîfir-ambeahîndî-anî. ² Ro sip mamî Adramitium ngoafîhündî-mayo ranai ndeara Esia hîfambe hîmbomayo ranambe kefohu hohu mahefî. Nindou mamî ahandî ndürî Aristarkus Tesaronaihündî Masedonia hîfambeahîndî ranai-amboanî ro-babîdîmbo mahu. ³ Siambe hefî Saidon ngoafîhü tükümehündî. Ranîyo asu ranîhü Surius ai Porîmbo aboedî ndore hohoanîmo-yundowohü yahuya, “Se ngafî sîhafî ngunîndî sîhambo fehefenînimbo hoeindowapurî,” mehundo. ⁴ Asu ranîhünda botîyahu hohu sipambe hefane werînambo semîndîmunî koamarîhemuna Saiprus airanîkîmî mahefî. ⁵ Asu ro Sirisia hîfî asu Pamfîria hîfîkîmî sîrîwara hanjîfo süngu hefî Risia hîfambe Maira ngoafîhü tükümehündî. ⁶ Ranîhü ami-yomondî bogorî ranai ngorü sipî Areksandriahündî Itari hîfînambo hîmbomayo ra fîfîre hayamboyu asu ai yîhoefîmbo sip ranambe koamarîhemunî. ⁷ Asu sip ranai werî afîndîwambo moanî hînîngîrou mahowa ranambe yahunümbî siyefî hohu, moanî afîndî tînjîrîfombü hînîngîrou safî Nidus ngoafîkîmî tükümehündî. Nga ranafî hombo werî ranai gümareamunambo tînjîrîfoyefühî asu Krit airan Sarmone bîdîfirîranî raguani hundünî wakîmehündî. ⁸ Asu ro sîrîwara hîmborî süngu moanî hürütümbo hefî hohoe mamî ahandî ndürî Hohoe Aboedî sei arîhündî Rasea ngoafîkîmî ranîhü tükümehündî.

⁹ Ro moanî gedühi nîmarefî hefî hefîmbo

asu Suda ai sesi wehîmbo si ranai ho hayambo wambo sîrîwara ranai afîndî-afîndî mayowambo sipambe hombomayo ra moaruwai hamîndîyo. Ranîmboyu asu Por ai ahamumbo ahîni hoafîmayupurî. ¹⁰ Ai yahuya, “Wai, ro rarîhe fifîrîheandî sîhîrî moanî haponda botîyahu ahefî ana, moaruwai hamîndî tükündîfemboe asu ngîrî napo sip yangîrîndo, nga sîhîr-amboa kapeihü anîmbondemboyefî,” mehu. ¹¹ Nga asu ami-yomondî bogorî ranai moai Porîndî hoafî ranahambo anîhondümboreandî, nga sip semündü-hurandeimbi nindou-mayu asu sip aharambürî ranahafandî hohoanîmo süngumareandî. ¹² Aboedî hohoe ranana ai werî afîndîyowambe ra aboedîyopoanî sip ho paiarî rambo. Ranîyomo asu nindou afîndî sipambe mamarîmo ranai ranîhünda botîfe hefe sîrîwara süngu ho Finiks hohoeambe nîmarîmbo hohoanîmo-memo. Finiks hohoe Krit airanîhane apuiaro. Ranîhü anîmbo ai werî afîndambe aboedî nîmandeimboyei.

Sîrîwara ambe hoewerî afîndî tüküme feyo

¹³ Refe hayamboyowane, süngunambo werî akîdou ranai hoarinafîni poedî werîmayo. Ranîyomo asu nindou ranai yaru hoafîyomondühîya awi ndandîfeyowanî ana, aboedî safî ngemboyefî mehomo. Ranîyomo ai sipîmbo kîkîhîyîmîndî nîngombo moatükunî ahandî ndürî anga ra hüründümo foaru houmbo ai Krit airanî hîmborîkîmî mahomo. ¹⁴ Nga asu homondane, moai amîtata ngînîndî

hamindi weri ahandi ndüri 'Ndihoanipoedi Werü' ranai Krit airan ranafipoedi masino. ¹⁵ Ranüyo asu werambe sip semindi himbomayo ra ngirindimo. Nga ro moani rarihu hiningirihundane, weri ai sip ra semindi maho. ¹⁶ Ranüyefi asu ro rebanafi airani akidou mamü ahandi ndüri Kauda hundüni werikoate-yowani wakimehundi. Ranühi ro sapo bot akidou sipambeahindi makiaro ranahambo hürütumbo tñiri-foyefühi kiahu hühimarihundi. ¹⁷ Ranüyomo asu bot akidou ranahambo sipambe hüründümo nandu hüputüumaründümo. Asu wofi nginindi bidifiri sip hoarehi safoaru hanimo mburu hühiru hinngimarundi. Sip ranai Ribia-yafe hifikimi gudi karihoeimbi rani süngu ngomoe yahomo houmbo yhimbo-yomondühi ser sipifihi makiaro ra hifinamaru hanimo. Sip ra werinambo yangiri funamindi mbüho yahomo houmbo. ¹⁸ Moani afindi hamindi hoeweri ranai yare matiyaro-wamboemo, asu ngorü sinambo bidifiri napo sip ranambeahindi himoni fufumafoarundi. ¹⁹ Asükai ngorü sina ai sip ranahandi napo ra masaföarundi. ²⁰ Afindi si maho ra moai ro akidou-amboani hüfihamindi mupui hoeirihundi. Nga weri ranai moani afindi nginindi hamindi tümero ho. Ranüyefi asu ro ngiri aboedambo-ndahundi sefi hohu hohoanimomefi.

²¹ Nindou sipambe mamarimo ranai sesi, sesikoate-moani gedühi heimbo süngunambo Por ai botifi hangifoani nüngumbo hoafiyuhü yahuya, "Awi se wandi hoafi ra himborimbei-

mbonana ngîrî Krit airan ra hîniŋgîrîhi hei. Asu ranîmbe-mbonana ngîrî munġuambo napo ra yare yahurai moaruwaimbo reandühi yeimbiŋhundî, ŋga wani. ²² Ŋga asu ro haponda siheimbo nda hoafehandüri, awi hapoana ŋgusüfoambe afurîndîhi kündîhindî! Nindou se-ana ngîrî mamî ai-amboani yîfîndu, ŋga sip ranai yangîrî aniŋambo awarîndîhoemboe. ²³ Ro Godîndî nindouya hehea asu ahambo hohoaniŋmoya rihandeimbi mayahambo niŋbokoani ahandî sünambeahîndî nendî wambo-so tükümeŋfiyu. ²⁴ Ai wambo hoafiŋyuhü yahuya, ‘Por, awi se yihiŋambo-ndamboŋafi! Ŋga se Romî-yomondî bogorî hondü Sisarîndî hiŋamboahü mbiŋniŋbafamboane. God ai sihambo aboedî hohoaniŋmo-yunînühi nindou se-babiŋdîmbo sipambe ahei ranai ngîrî moaruwaimbo-ndahîndî,’ mehu. ²⁵ Ranîmbo-hündambo aniŋambo awi nindou nda se ŋgusüfoambe afurîndîhi kündîhindî! Ro Godîmbo anîhondümborîhinîmboanahi, ŋga ranî-moatükunî ra sünambeahîndî nendî hoafiŋmayundîri yahurai hamîndî aniŋambo tükündîfemboe. ²⁶ Ŋga awi sihiŋri hoe mbusümondühi ŋgorü airanî amaro ranî hiŋmborîkîmî ŋgeŋi tirîmondî-humboŋefî,” mehu.

²⁷ Ndeara 14 niŋmbiyefî hohu hoewer-ambeahîndî Edriak Siŋriwara ambe maheŋi. Niŋmbî mbusümondühi nindou sip sowandümo homondeimbi-memo ranai yaru hohoaniŋmo-yomondühüya, ndeara gudiani tüküyahu-ndühanefî mehomo. ²⁸ Ranîyomo asu ai wofi

hoandari ranifihī nimboreimbi moatükunī paru himondī-marundūmo ra himonī simonḡoru hoeirundane, asu hoe hohoe ranai 40 mita simonḡorifihī hanī kaimayo. Asūkaiyomo akīdou sūhiyafu homo mburumbo safoaru simonḡorundane, 30 mita simonḡorühū hanī kaimayo. ²⁹ Sip ranai nīmoei yahafi himonī ninouayo ranifihī ḡo pandarimboe yahomo houmbo yihimbo-yomondūhi-yomo, asu ai sip kīkīhiyimindī moatükunī ḡḡa yimbuyimbu ra sipambeahindī daboadanipoedī safoarundūhi simbeyowa yahomo houmbo didibafimemo. ³⁰ Ranīyomo asu nindou bidifiri sip sowandūmo homo-rundeimbi-memo ranai sipambeahindī fefoefe hefe aboedambofembo yahomo houmbo nafī kokomarundī. Ranīyomo ai botī akīdou sipambe mafoero ra sowandūmo houmbo sip hanḡifoanī ḡḡa safoefe titanimemo. ³¹ ḡḡa asu Por ai ami-yomondī bogorī-mayu asu ami bidifiri ranahamumbo hoafiyupurūhi yahuya, “Asu nindou ndanai sipambe refe nīmarīkoate-ayomo ana, asu se ḡḡiri aboeda gudianī ḡḡomo tükündafundi,” mehupuri. ³² Ranīyomo asu ami ai wofī botifihī makiaro ra kīkīmarunda bot ranai himonī pīmayo.

³³ Ndeara simbo yanḡirīmayo-wamboyu Por ai aheimbo sesi saḡūsi yahuhaya hoafimendūri. Ai yare hoafiyundūrihi yahuya, “Se 14 nimbī ra afindī hohoanīmoyeihī hīfandīmarīhū hei-ane. Asu ranambe se moai ninī sesi akīdou-amboanī kīkīfoarīhindī. ³⁴ Haponda ro siheimbo hūti hoafehandūri, ḡḡa se yanḡirī nīḡombohūnda sesi bidifiri dagūdi. Asu ḡḡiri

sīhei akīdou moatūkun-amboa moaruwaindo, ŋga se moanī aboedī nīboadeimboyei.” ³⁵ Por ai ranī hoafī ra hoafīyu mbura sūnguna bret bīdīfirī fufuramūdū haya ahei hīmboahū Godīmbo hīhīfirūrī mbura karamūndī haya masesu. ³⁶ Ranīyei asu muṅguambo nindou-mayeī ranai aheimbo ṅgusūfoambe aboedī ndore kūreandūrūhī asu ai-amboanī sesī ra sahūmūndī hehī masahūsi. ³⁷ Nindou muṅguambo ro sip ranambe mamarefī ra 276 nindou-yefī. ³⁸ Ndeara muṅguambo nindou ai sesī, sesī sīmogodūhī sahūsi nafīrīhūmūndihī nīboadeimbo sip ranai nīmborīkoate yīmoembīreandī yahomo houmbo wit bīdīfirī ra sīrīwara ambe fufumafoarundī.

Sip ra ho gudifihī pareandūhī butakī-marīhoayo

³⁹ Ndeara sifoai peyoane, asu ai moai hīfī gudikīmī ra ndoru hoeirundūhī fīfirundī. Ŋga asu ai wafōeho kare sīhendani gudi aboedī pimaramīndo ranī yaṅgīrī hoeiru houmbo awi sīhīrī ranambe anīmbo sip semīndī homboane yahomo houmbo hohoanīmomemo. ⁴⁰ Ranīyomo asu ai aṅga ranahandī wofī ra kībodīru mburu sīrīwara ambe fufumafoarundī. Rarundūhī nīṅgomomboemo asu ai maru wofī sapo sip nīmīndī kīkīhemīndī horambomayo ranīfīhī hīmondīmēmīndo ra fufurīmarīhoemo. Ranīyomo asu ai serī haṅgīfoanī botīmaru hafomo sipīmbo semīndī mbīhowa yahomo houmbo. Ranīyefī asu ro gudianī mahefī. ⁴¹ Ŋga asu sip ranai gudianī hīfo hīmonī gudiambe kīkīhīyo

haya mamaro. Ranîyo sip hanğifoyowanî ranai kîkîhiyowohü asu daboadanî ranai weriyafuinambo butakîmarîhoayo. ⁴² Ranîyomo asu ami ai karabus nindou ranahamumboya, hîfokoandîhupuranî anîmbo mamî ai-amboanî boborîyo aboedambofekoate-mbeyomonda yahomo houmbo, hoafî fifîrîmarundî. ⁴³ Nga asu ami-yomondî bogorî ranai Porîmbo aboedambofimbo yahuhaya hohoanîmo-mayundo. Ranîyu asu ai ami ranahamumbo refe hohoanîmo ana yowanî yahuhaya refepoanî mehupurî. Ai ahamumbo hoafîyupurühîya, nindou munğambo düdi ai boborîyurandeimbî ranai boatei sipambeahîndî hîmonî horîpîndohoi pündu haya gudianî boborîndu ngu tükündüfiyu,” mehupurî. ⁴⁴ Rananîmbo asu amurî ai nîmî goesürî asu sip butakîrîhoeimbî-mayo ranîfihî kîkîhî-ndündümo houmbo funî-funîndu ngomo mehupurî. Ai rawoyafu houmboemo boborîyomo homo gudianî munğua aboedî tükümefundî.

28

Por ai Marta airanîhü manüngu

¹ Asu ro aboeda gudianî tüküyahu hoeirîhundühîyefî awi nda Marta airanî sei arîhündane, masefî. ² Nindou ranîhündambo mayei ranai yîhoefîmbo aboedî-boedîmarîhimunî. Hoeyowohumbo ngîsîharî-mayowamboyei, asu ai hai püpirîhündühî yîhoefîmbo munğambo se mborai sühüsi haihehüyei, masei. ³ Por ai hai dîdarî fufuramündü hai-mayo ranîwamî

daburîfiyuwane, amoasîrî ai ranambeahîndî hai hüfînambo tüküme feyo. Raniyo ai Porîndî warîfîhî ngamondamîndî haya makiaro. ⁴Nindou ranîhündambo-mayei ranai hoeirîhindane, amoasîrî ranai Porîndî warîhü ngamondamîndî haya makiaro-wamboyei, ai aheihoarî simborî ndüwuri-yahindühî seiya, “Awi nindou ndanai nindou hîfokoare randeimb-ani. Ai sirîwara ambe moai yîfiyu, nga asu mbumundî hohoanîmo ranai moai ahambo yangîrî nîngombo hohoanîmoyo,” masei. ⁵Nga asu Por ai amoasîrî ranahambo kîkimarîhoayuwa haiambe kîkefoai pîmayo, nga Porîmbo moai nîni-moatükunî akîdou-amboanî tükü feyo. ⁶Ai ahambo watînarî fimandîyo asu moanî nîmai yîfî pîmandüyo sei hehi hîfandîmarîhorî. Ai ahambo gedühî hîfandühî heimboyeianî ahambo nîni-moatükunî moaruwai tüküfendokoate-mayowa, asu sünguna ngorü süngurîhi hohoanîmoyeihî seiya, “Awi ai-ana god-ani,” masahündo.

⁷Asu nindou mamî hîfî ranîhünda bogorî ahandî ndürî Pubrius ahandî hîfî ra ngoafîkîmî manîngo. Raniyu nindou ranai yîhoefîmbo aboedî hamîndî mborai-mborai fi semündümünî ahandî worîni-mareamuna asu ro ahambo-so ngîmî si manîmboefî. ⁸Raniyo asu ranîhü Pubriusîndî afîndî ranai furîmboyuhü angünümbo fondîhü mapu. Ahandî fi ranai hüfî afîndî tükü fe asu furîmboyuhü ahandî fondanî mapu. Raniyo asu Por ai kefuai hüfu warî ahandîwamî nande mbura didîbafîfîhî angünü ra aboedîmarirî. ⁹Por ai ranî-moatükunî ra

ramareandamboyo asu muᅇguambo aᅇgünümbi nindou hifi ranihündambo-mayei ranai masineia ahei aᅇgünü ra aboedimareandüri. ¹⁰ Ranıyei ro sipambe hombo masefa ai yihoefimbo bidifiri moatükunı ro mbonimbo-marıhumındefi ra fufumasehümünı.

Por ai Romınambo mahu

¹¹ Asu ro ᅇgimı amoamo ranihü nimboefimbo süᅇgunambo sip mamı airanı ranihü hoeweri afındımayowa mamaro ranambe kamefoehundı. Sip ranana Areksandria-yafe sipıyo. Asu sip haᅇgıfoyowamı Mboafı god sısamı ra mapaiaro. Ranıyefi ro sipambe kefoehu hohu ranı hifi ra hınıᅇgırıhu hohu mahefi. ¹² Ranıyo asu hefi hefimbo Sirakyus ᅇgoafihü tüküyahu ranihü ᅇgimı si mamarefi. ¹³ Asükai ranihünda botıyahu hohu hefi hefimbo Regium ᅇgoafihü tükümehundı. Mamı ᅇgorü si ranambo werı ranai hoarinıpoedı werımayo asu yimbu sıyefi mburıhu hefi Puteori ᅇgoafihü tükümehundı. ¹⁴ Ranihü ro anıhondümbı-rıhindeimbı manımbıoeia hoeımarıhundı. Ranıyei ai yihoefimbo ai-babıdımbo ranihü mamı wik nıᅇgıombo hoafımayeia manımbıoefi. Nimboefi mburıhu asu süᅇguna Rom ᅇgoafihü hefi tükümehundı. ¹⁵ Romıhündı anıhondümbı-rıhindeimbı ai ro ranı ᅇgoafihü tüküyahumboanefi hoafı ra hımbıriyei hehimbo, asu ai Apıusındı Maket sowahı nindou aporambo worı ᅇgimı fondarühi sınei mbumarıhimünı. Ranıyu Por ai aheımbı hoeıreandüri haya, Godımbo hıhıfirürühi ᅇᅇsüfoambe afıre kümareandı.

Por ai Romihū Godindī hoafi bokamarhendī

¹⁶ Hifī Rom ŋgoafambe tükūyahundane, ranihūnda gafman nindou ranai Porimboya se sīhaf-amboanī worī mamī ranambe nimbafanī ami mamī ai sīhambo hīfandī-mbīranīnamboane mehomondo. ¹⁷ Ngīmī si ra howane, asu Por ai Suda-yei bogorī-memo ranahamumbo wataporīmbohūnda mborai yahupurī haya hūmarīhepurī. Ai muᅅgu mafandunda, hoafīyupurūhī yahuya, “Wandafī mamī. Ro moai nīnī akīdou-amboanī rarīheandī sīhefī nindou asu sīhefī amoaο mamī-yomondī ahīnūmbī hohoanīmo ranahambo hīfīnambo-fembohūnda. Ngā Suda ai moanī wambo Serusaremihū kīkīhīrūdūmondīrī mburu Romī-yomondī warīhūmarundīrī. ¹⁸ Ranīyomo Rom ai wandī papī-hoafī hīmborī-yomonda ro moai nīnī-moatūkunī rarīheanda hoeirundī wambo hīfokoe-fe-ndīrīmbohūnda. Ranīyo ai wambo aboedambo koarīhefe-ndīrīmbo mehomo. ¹⁹ Ngā asu Suda ai ranī hoafī ra hīmborīkoate-memonda asu ro hoafīmbo moai ᅅgorū nafī yaᅅgoro. Ranīyahī ro Rom adūkarī bogorī Sisar ai wandī hoafī ra awi hīmborīmbiyu masahī. Ranī-moatūkunī rameheandī ra ro moai akīdou-amboanī nindou ro-mayeī ranaheimbo papī-hoafīrīhandūrī, ᅅgā moanī hamīndīyo rameheandī. ²⁰ Ranī hoafī ranīmboyahī ro sīhamumbo mborai-sa hūmarīheheapurī hoeifepurūhī wataporīmbo-yopurīmbo sambo. Ro anīhondūmborīhe heheamboanahī hīmboayahī sapo nīne-moatūkunī Israer muᅅguambo hīmboayeī ranahambo. Ranī-moatūkunī ranahandī nīmīndīhūd-ane sen

haponda wambo hüputüpu-rîhendîrîmboayo,” mehupurî. ²¹ Ranîyomo asu ai ahambo simborî hoafîyomo-ndowohü yahomoya, “Ro moai Sudia-yafe-mayo pasi sîhamböhünda akîdou-amboanî sahumîndefî. Asu moai yîhoefî wandafî mamî Suda ai ranîhündambo sîhambo hoafîmbo hündî hoafî sowandümo sîfomo. Asu moai sîhambo moaruwai hoafîyoweimbî hündî hoafî ra tüküfe raraorandî, nga wanî. ²² Nga awi ro sîhafî hohoanîmo ra hoafîyafanî himborîmbo sefomboanefî. Ranî-moatükunî ra nîmboe sapo ro fifîrîhundî munğuambo nindou Sisas ai Godîndî nîmor-ani seimbî aipoanîmbo-mehindî ranai se nîmbafambeahîndî ranahambo moaruwaimbofe hoafîmayei,” mehomondo.

²³ Ranîyomo asu ranî-simboanî fandîhumboane yahomo houmbo, nindou afîndî ranai Por nîmarühî mafandundî. Ranîyu Por ai God nga nîndî hîfandarandî ranahambo wataporîmbo-marandî. Ranîyo nindou ranai Sisasîmbo anîhondümbö-mbîrûwuramboane yahu haya Mosesîndî-mayo ahînümbî hohoanîmo asu Godîndî hoafî hoafîyomö-rundeimbî yomondi-mayo hoafî sürü pefe masîhefeyo ranahandî nîmîndî ra wataporîmbo-marandî. Ranî-moatükunî ra moanî hapoadümbö siambe piyu haya wataporîmbora hu-hu-humbo nîmbokoanî kîkîmaramüdü. ²⁴ Ranîyomo asu nindou-memo ranai bîdîfîrî ahandî hoafî ra anîhondümbörunđî, nga asu bîdîfîrî ai awi moai ranahambo anîhondümbörunđî. ²⁵ Por ai mamî hoafî ra hoafîyu hayamboyuwane, asu süngunambo ai bobotîyafu houmbo

ahamundîhoarî hoafî ranahambo sîmborî
 hoafîyomo houmbo bukürümefundî. Sapo
 Por ai yare hoafîyuhü yahuya, “Yifiafî Aboedî
 ranai Godîndî hoafî hoafîyu-randeimbî Aisaia
 ranahandî yafambe süngure haya asu sîhamundî
 amoao mamî ranahamumbo anîhondü
 hoafîmayu! ²⁶ Aisaia ai yare hoafîyuhü yahuya,
 ‘Se ŋgafî nindou ndanaheimbo hoafîndafîndürî.
 Se hîmborî yanğîrî hîhîmborîpo-ndeimboyei,
 ŋga asu ŋğîrî fîfîrîndîhi türüboadîhindî.
 Se hîmboapondei ŋgeimboyei,
 ŋga asu ŋğîrî hoeindîhindî.

²⁷ Nîmboe sapo nindou ndanahei hohoanîmo
 ranai tapîhamî-yondürühi
 ahei hîmboambe ra güre papîreandürî
 asu ahei hîmboarî ra dîkîreandürî raraora
 hayambo wambo.

Refekoate-ndeiani, nindou ranî-mayeî ranai awi
 ahei hîmboarînambo hoeirîhi,
 ahei hîmboambe ranambo hîmborîyei
 asu ahei hohoanîmo ranai
 korîfoareandürühi
 ai wambo sowana hehüpo ro aheimbo aboedi-
 aboedî fendürîmbo-hünda,’ *Aisaia*
6:9-10

mehu,” mehu.

²⁸⁻²⁹ Raniyu asu Por ai ndeara bîdîfirana
 hoafîyuhü yahuya, “Awi se ranî-moatükunî rana-
 hambo hohoanîmo türüboadühi fîfîrîndîhindî.
 Sapo God ai nindou aboedambofembo hoafî
 ra Suda-yafe ndîfo ranaheimbo-so maho-ane,
 ŋga asu ai-amboanî hoafî ranahambo hîmborî-
 ndeimboyeisî!” mehu. ³⁰ Por ai worî mamî
 ahandî pemîyu haya ranambe yimbu hîmbanî

manüngu. Ranîyu asu ai nindou dîdîyei ahambo-
so tüküyahindanî mborai-mboraiî semündündürî
dîdîboado-reandürî marandî. ³¹ Ai rarearühî
God ŋgîñîndî hîfandarandî ranahambo aheimbo
yîhîmbokoate-wataporîmbo-randürühî Sisas
Krais Adükari-mayu ranahambo yamundeandürî
marandî, ŋga nindou mamambo moai yowanî
yahundo.

Godꞏndꞏ Hoafi
The New Testament in the Angor language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Angor long Niugini

Copyright © 2001 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Angor

Contributor: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2013-01-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c500d379-d0cf-5c22-9613-91d7bcc63af3